

Opazke h kronološki vrsti tržaških škofov v srednjem veku.

Dr. Milko KOS.

Ta razprava ima namen, na podlagi doslej priobčenih virov določiti kolikor mogoče natančno kronološko vrsto tržaških škofov od 6. pa do konca 13. stoletja. Da sem šel z vrsto škofov do konca 13. stoletja (natančneje do škofa Brissa de Toppo, 1285—1299), zato imam dvojen vzrok; prvič je do one dobe zgodovina tržaške škofije in škofov temna in še malo raziskana in drugič tvori ona doba važen mejnik v tržaški zgodovini sploh, kajti leta 1295 so tržaški škofje, ko je prenehala njih svetovna oblast čez Trst in okolico, jako mnogo izgubili na ugledu, veljavi in moči.

Prvi, kateri se je natančneje pečal z zgodovino tržaških škofov v srednjem veku, je bil Ferdinand Ughelli (umrl l. 1670); v petem zvezku svoje *Italia sacra*¹⁾ je priobčil vrsto tržaških škofov. Na podlagi tu pa tam precej pomanjkljivih podatkov in raziskavanj Ughellija temelijo skoraj vsa dela o tej stvari tja do 19. stoletja, tako dela obeh Tržačanov, kanonika Vincencija Scussa²⁾ (1620 do 1702) in karmelitanca Ireneja della Croce³⁾, kakor tudi neki sestavek novograjskega (Cittanova) škofa Jakoba Filipa Tom-

¹⁾ Uporabljal sem beneško (drugo) izdajo Ughellija, katero je predelal, izpopolnil in izdal Coleti (Venetiis 1717—1722, peti zvezek 1720, pag. 547 nasl.). Citiram Ughelli.

²⁾ Scussovo „Zgodovino Trsta“ je prvokrat izdal še-le leta 1863 v Trstu F. Cameroni pod naslovom „Storia cronografica di Trieste dalla sua origine sino all' anno 1695“ (citiram Scussa). Isti Scussa je napisal pod naslovom „Synopsis Tergestinorum praesulum, quorum nomina reperiuntur“ kratek sestavek o zgodovini tržaških škofov (izdan v Archeografo Triestino, XV, 1890, 512 nasl.).

³⁾ Prva izdaja tržaške zgodovine Ireneja della Croce (napisana leta 1680) je jako redka. Rabil sem drugo, katera je bila izdana pod naslovom „Istoria antica e moderna, sacra e profana della città di Trieste“ (dva zvezka, v Trstu 1877, ovitek 1878; citiram Ireneo della Croce). Izvleček iz Irenejevega dela podaja Giuseppe Mainati v: *Croniche ossia memorie storiche antiche di Trieste*, I/1, Venezia 1819.

masinija (1595—1654)⁴⁾. — Poleg teh mož so se zanimali v oni dobi tudi izventržaški historiki in raziskovalci za zgodovino Trsta in tamošnje škofije, tako n. pr. Ivan Ludovik Schönleben⁵⁾ in Ivan Vajkhard Valvasor⁶⁾. Za spisi teh mož iz 17. stoletja nimamo dolgo časa nič večjih del ali raziskavanj o tržaških srednjeveških škofih; še-le v drugi polovici 18. stoletja je grof Rudolf Coronini izdal svoj „Syllabus Tergestinatorum episcoporum“⁷⁾, Josip Andrej Bonomo pa kratko, toda dobro zgodovino Trsta v nemškem jeziku⁸⁾. Deloma na podlagi Coroninija, deloma Ughellija je spisan neki prispevek k zgodovini tržaških škofov od Carlija⁹⁾. Sedem zvezkov obsegajoče delo Giuseppe Mainatija o tržaški zgodovini (prvi zvezek je izšel leta 1817) bazira še popolnoma na nekritičnih delih iz 17. stoletja¹⁰⁾.

Nova doba historičnega dela v Trstu je započela z ustanovitvijo časopisa „L' Archeografo Triestino“ (prva serija od leta 1829 pa do leta 1837 obsega štiri zvezke)¹¹⁾ in s prihodom Petra Kandlerja v Trst. Iz velikega števila spisov tega moža, kateri je od l. 1846 pa do l. 1852 izdajal tudi med drugim jako mnogo historičnega materiala vsebujoč časopis „L' Istria“, naj kot tudi na zgodovino tržaških škofov se ozirajoče sestavke navedem: *Pel fausto ingresso . . . di Bartholomeo Legat, vescovo di Trieste e Capo d' Istria, Trieste 1847*¹²⁾; *Fasti sacri e profani di Trieste e dell' Istria, Trieste 1849*; *Notizie storiche di Trieste, guida per la città, Trieste 1851*; *Indicazioni per riconoscere le cose storiche del Litorale, Trieste 1855* (posebno stran 118 nasl.). Pač najvažnejše delo Kandlerjevo je pa njegov *Codice diplomatico Istriano*; brez te zbirke listin je vsako

⁴⁾ Del vescovato di Trieste e suoi vescovi, L' Archeografo Triestino, IV (1837), 450 nasl. (citiram Tommasini).

⁵⁾ Carniolia antiqua et nova, Labaci 1681 (citiram Schönleben).

⁶⁾ Die Ehre des Herzogthums Krain, 2. izdaja, 4 zvezki, Rudolfswerth 1877 do 1879.

⁷⁾ Operum miscellaneorum tomus, Venetiis 1769.

⁸⁾ Meni nepristopna. — Gl. P. Kandler, Discorso sulle storie di Trieste pri Scussa, o. c., 185—186.

⁹⁾ Delle antichità italiane, IV, 275 nasl., Milano 1790 (citiram Carli).

¹⁰⁾ Croniche ossia memorie storiche sacro-profane di Trieste, Venezia 1817 nasl., posebno glej prvi zvezek pag. IX-XXIX; citiram Mainati.

¹¹⁾ Tretji zvezek tega časopisa vsebuje biografije tržaških škofov Konrada de Pertica (I), Udalrika in Ulvina de Portis in Brissa de Toppo iz peresa M. Della Torre-Valsassina.

¹²⁾ Je to kratka zgodovina tržaških škofov; na podlagi te je sestavljen spis Antona Jellouschek-a, Beiträge zur Geschichte der Stadt und des Bistums von Triest, Mittheilungen des historischen Vereins für Krain, II (1847), III (1848). Citiram Jellouschek.

podrobneje historično delo o Trstu ali Istri nemogoče¹³). Poleg Codice diplomatico Istriano ima mnogo materiala o starejši zgodovini tržaških škofov še Angelo Marsich, Regesti delle pergamene conservate nell' archivio del reverendissimo capitolo della cattedrale di Trieste, Archeografo Triestino, V (1877/1878); citiram Marsich.

Še za življenja Kandlerjevega (umrl 1872) je začel Archeografo Triestino zopet izhajati (od l. 1869 do l. 1902 24 zvezkov kot Nuova Serie, od l. 1903 dalje izhaja kot tretja serija). Ta časopis vsebuje poleg istrskih Atti e memorie della Società istriana d' archeologia e storia patria (Poreč, od l. 1885 dalje; citiram Atti e memorie) ter poleg starejšega Archivio storico per Trieste, l' Istria e il Trentino (izšli so samo štirje letniki, Rim 1881—1895) tudi mnogo materiala za srednjeveško zgodovino tržaških škofov.

Poleg tega sta se v 19. stoletju pečala z zgodovino tržaške škofije in škofov še Stephanus Terpin¹⁴) in Giuseppe Cappelletti¹⁵). Prvi se opira posebno na Mainatija, drugi pa na Kandlerjev spis Pel fausto ingresso etc. in neke rokopisne beležke Colletija v Benetkah.

Malo imajo o zgodovini tržaških škofov v slovenskem jeziku pisana dela, tako ono Josipa Godine-Verdéljskega¹⁶), potem ono Matije Sila¹⁷) in ono Simona Rutarja¹⁸); še največ ima Sila. Malo novega pove tudi J. Löwenthal v svoji zgodovini tržaškega mesta¹⁹).

Od novejših del se pečajo, toda ne toliko s starejšo zgodovino škofije kot z zgodovino uprave in ustave v srednjeveškem Trstu spisi B. Benussija²⁰) in Ernsta Mayerja²¹).

¹³) Kjer citiram v tem spisu kaj s samo letnico, mislim vedno pri tem na pod dotično letnico stavljeno listino pri Kandlerju.

¹⁴) Episcopi ecclesiarum Tergestinae atque Justinopolitanae, Tergesti 1833, str. 13 nasl. (citiram Terpin).

¹⁵) Le chiese d' Italia, VIII, Venezia 1851, 675—718, posebno od str. 716 dalje (citiram Cappelletti).

¹⁶) Opis in zgodovina Tersta in njegove okolice, v Trstu 1872, str. 336 do 337 (citiram Godina-Verdéljski).

¹⁷) Trst in okolica, Trst 1882 (citiram Sila).

¹⁸) Samosvoje mesto Trst in mejna grofija Istra, v Ljubljani 1896/1897.

¹⁹) Geschichte der Stadt Triest, I, Triest 1857, str. 12.

²⁰) Nel medio evo, pagine di storia istriana, Parenzo 1897 (izšlo tudi v Atti e memorie, zvezek 9 do 13).

²¹) Die dalmatisch-istrische Munizipalverfassung im Mittelalter und ihre römischen Grundlagen, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, 24 (1903), German. Abteilung.

Samo po sebi se razume, da imajo tudi večja dela o kronoloških vrstah škofov katoliške cerkve sploh tudi vrsto tržaških škofov. Od knjig te vrste ste najbolj znani ona P. Pija Bonifacija Gams-a²²⁾ in ona Konrada Eubel-a²³⁾. Gams je sestavil svojo vrsto tržaških škofov na podlagi raziskavanj Ughellija, Mainatija, Cappellettija in Kandlerja. Eubel (od l. 1200 dalje) pa se naslanja zopet na Gamsa. Tako podatki Gamsa kot Eubela so tu pa tam jako pomanjkljivi in nezanesljivi.

* * *

Vrsto tržaških škofov v srednjem veku otvarja neki škof z imenom Frugiferus; omenja se v neki listini ravenskega patriarha Maksimijana od 21. februarja 547 (?). Sicer ima dotična notica pri Schönlebnu²⁴⁾ datum „21. februar 546“ kar pa ne more biti prav, kajti še-le od oktobra 546 dalje je vladal v Ravenni patriarh Maksimijan. Scussa je stavil listino v leto 406, Mainati in Terpin sta sledila Schönlebnu, Jellouschek pravi, da je škof Frugifer vladal od ok. l. 524 pa do l. 558, Kandler, Cappelletti, Gams in drugi stavijo listino ravenskega patriarha v l. 524. Vse te letnice so z ozirom na dobo, v kateri je vladal patriarh Maksimijan nemogoče, ravno tako poljuben je pa tudi datum „21. februar 547“, katerega ima listina pri Kandlerju v njegovem Codice diplomatico Istriano.

Za Frugiferom sledi v kronoloških vrstah tržaških škofov pri Mainatiju, Terpinu, Jellouscheku, Kandlerju, Cappellettiju in drugih škof Geminijan. Toda nobeden vir nam ne pove izrecno, da bi to bil škof v Trstu. Vemo le, da je pred langobardskim vpadom v Italijo (l. 568) prezbiter Geminijan prenesel iz Trsta na otok Gradež trupla 42 mučnikov, katera je našel pod zidovjem razrušenega tržaškega mesta in tamošnje cerkve. To nam poročajo Chronicon Gradense, Chronicon Venetum vulgo Altinate in Dandoloва kronika²⁵⁾ in omenjajo še, da je te relikvije skrnil pred Langobardi iz Ogleja na Gradež pobegli „patriarh“ Pavlin v gradeški cerkvi sv. Vitala²⁶⁾. Ker je pa Pavlin umrl l. 569²⁷⁾, je brž-

²²⁾ Series episcoporum ecclesiae catholicae, Ratisbonae 1873 (vrsta tržaških škofov na str. 319—320).

²³⁾ Hierarchia catholica medii aevi, I, Monasterii 1898 (1. izdaja), str. 503; Monasterii 1913 (2. izdaja), str. 477.

²⁴⁾ Carniola antiqua et nova, pars III, 304; Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku, I, št. 38 (citiram Gradivo). — Po Schönlebnu, Valvasorju (o. c., 683) in Rubeisu (Monumenta ecclesiae Aquilejensis, 192, Appendix 66) se je zval škof Trugiferus, po drugih Frugiferus.

²⁵⁾ Gradivo, I, 73 [ed G. Monticolo, Cronache Veneziane antichissime, I, Fonti per la storia d' Italia (scrittori), Roma 1890, p. 37; MG., SS., XIV, 11; Muratori, Rerum italicarum scriptores, XII, 94].

²⁶⁾ Gradivo, I, 72 (Chronicon Gradense, l. c., 40—41; Chronicon Venetum vulgo Altinate, l. c., 13).

²⁷⁾ Gradivo, I, 77 (Pauli Diaconi Hist. Langobardorum, II, c. 25, ed. MG., SS. rer. Langobardorum, 86).

kone staviti prenos relikvij v to ali pa v leto 568, leto vpada Langobardov v Italijo. Radi tega stavijo tudi nekateri „škofa“ Geminijana k letu 568 (Kandler, Cappelletti, Gams), drugi pa k letu 569 (Mainati, Terpin, Jel-louschek). Toda že Scussa (o. c., 39 sl.) je bil proti temu, da bi v Trstu kdaj vladal kak škof Geminijan.

V drugi polovici 6. stoletja nam je izpričano ime tržaškega škofa Severa. V aktih gradeške sinode, katero stavijo nekateri v leto 579, drugi pa v leto 580²⁸⁾, se omenja tudi neki „Severus episcopus s. ecclesiae Triestinae“. Toda ta gradeška sinoda se ni nikdar vršila in zato ima imenovana letnica kakor tudi ime tržaškega škofa Severa le relativno vrednost. Toda, da je v Trstu v drugi polovici 6. stoletja res vladal škof z imenom Severus, to nam potrjujejo tudi pristni viri. Ti nam sporočajo, da je bil škof Severus iz Trsta pristaš gradeško-oglejskega škofa Severa in da je s tem vred pripoznaval veljavnost takozvanih „treh poglavij“. Radi tega ga je bizantinski eksarh Smaragd siloma prepeljal v Ravenno in ga prisilil k zopetni uniji s katoliško cerkvijo. Toda ne za dolgo. Bržkone okoli leta 590 se je tržaški škof Severus z drugimi škofi vred zopet proglasil pristašem „treh poglavij“²⁹⁾. Tako imamo za vlado škofa Severa izpričani dve letnici, nepristno „579“ in pristno „okoli 590“.

Mogoče je sledil v Trstu škofu Severu škof, z imenom Firminus. To ime ste nam sporočili dve pismi papeža Gregorja (I.) Velikega; eno je datirano marca 602³⁰⁾, drugo junija 603³¹⁾. Razen Mainatijeve in Terpinove, ki stavijo škofa Firmina k letu 595, imajo kronološke vrste drugih historikov pri škofu Firminu letnico 602, oziroma 603.

Za škofom Firminom nam več desetletij ni izporočeno ime kakega tržaškega škofa. Šele 27. marca 680. je imenovan kot sufragani gradeškega patriarha Agatona med navzočimi nekega rimskega cerkvenega zbora tudi „Gaudentius episcopus sanctae ecclesiae Tergestinae pro-

²⁸⁾ Gradivo, I, 85 (Kandler ad a. 579; — Cronica de singulis patriarchis Nove Aquileie [ed. Monticolo, l. c., 7]; Cronicon Gradense [ed. Monticolo, l. c., 49]; Johannis diaconi Chronicon Venetum [ed. Monticolo, l. c., 70]).

²⁹⁾ Gradivo, I, 96, 100 (Pauli diaconi Historia Langobardorum, III, c. 26, ed. MG., SS. rer. Langobardorum, 105, 107; Landolfus Sagax, Additamentum ad Historiam miscellam, ed. Migne, Patrologia, Series latina, 95, 1150, 1151; Johannis diaconi Chronicon Venetum, ed. Monticolo, l. c., 74, 75; Chronicon patriarcharum Aquil. primum, ed. Rubeis, Monumenta ecclesiae Aquilejensis, Appendix, 7, 8 ter Chronicon patriarcharum Aquil. alterum, ed. Rubeis, l. c., 9; Danduli Chronicon, lib. VI, c. 2, ed. Muratori, Rerum Italicarum Scriptorum, XII, 104). — Prim. Benussi, Nel medio evo, 80 nasl.

³⁰⁾ Gradivo, I, 136 (Jaffé, Regesta pontif. Romanorum, 1863 [1466]; MG., Epist., II, 360).

³¹⁾ Gradivo, I, 139 (Jaffé, o. c., 1901 [1518]; MG., Epist., II, 399).

vinciae Istriae (*Γενδέτιος ἐλάχιστος ἐπίσκοπος τῆς ἁγίας ἐκκλησίας Τριγώντης ἐπαρχίας Ἰστρίας*)³²).

Neka druga rimska sinoda nam sporoča k letu 731 (okoli 1. novembra) ime tržaškega škofa Ivana (Johannes episcopus Tergestinae ecclesiae). Toda ni gotovo, ali je takrat res vladal v Trstu kak škof z imenom Ivan, kajti akti dotične sinode niso pristni³³). — Kako je prišel Kandler do tržaškega škofa Gregorja, o katerem pravi, da je vladal med l. 715 in 731 (v spisu *Pel fausto ingresso etc.*), mi je popolnoma nejasno. — Poleg imenovanega Ivana ima Ireneo della Croce in za njim imajo skoraj vsi poznejši zgodovinarji pri letu 759 navedenega nekega drugega škofa Ivana s pridevkom Antenorej. Toda vemo le, da je bil ta Ivan Antenorej od l. 767 pa do l. 803 patriarh v Gradežu in rodom Tržačan³⁴), da bi pa bil tudi škof v Trstu, tega nam ne sporoča noben vir; že Ughelli-Coleti smatra to za negotovo³⁵).

Med l. 776 in 780 se omenja v nekem pismu papeža Hadrijana I. istrski škof Mavricij³⁶). Od Ireneja della Croce dalje mislijo skoraj vsi, ki so se pečali z zgodovino tržaških škofov, da je bil ta Mavricij škof v Trstu in ga stavijo k letu 766; toda tako eno kot drugo je negotovo, kar povdarja že Italia sacra Ughelli-Coletija (l. c., 577, op. 1). Ravno tako negotovo je in nobeden vir tega ne omenja, da bi bil Tržačan Fortunat, predno je l. 802 postal gradeški patriarh, škof v svojem rojstnem mestu³⁷). Tudi je negotovo ali je bil neki škof, z imenom Leon, katerega omenja listina o znamenitem „placitum“ v Rižani, res škof v Trstu³⁸). Zadnjega je Kandler proglasil tržaškim škofom, sledili so mu Cappelletti, Gams in Eubel.

Za Leonom ne vemo dolgo časa za ime kakega tržaškega škofa in tudi listina, s katero je italjski kralj Berengar 27. junija 911 ali 914 (ne pa l. 909 kakor pišejo nekateri) v Paviji na priprošnjo škofa iz Mantove sv. Justu posvečeni tržaški cerkvi in nje škofu Taurinu podelil nekaj

³²) Gradivo, I, 186 (Jaffé, o. c., p. 238; Mansi. Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio, XI, 185, 311, 775).

³³) Gradivo, I, 209 (Jaffé, o. c., 2234; MG., Epist., III, 704, št. 14). Prim. tudi MG., Epist., III, 723.

³⁴) Gradivo, I, 237 (Chronicon Venetum vulgo Altinate, ed. MG., SS., XIV, 17; Danduli Chronicon, VII, c. 12, pars 2, ed. Muratori, Rerum Italicarum Scriptores, XII, 143).

³⁵) Italia sacra, V, 577, op. 1.

³⁶) Gradivo, I, 259 (MG., Epist., III, 723).

³⁷) Gradivo, II, 13 (Chronicon Venetum vulgo Altinate, ed. MG., SS., XIV, 17, 56; Danduli Chronicon, VII, c. 13, pars 24, ed. Muratori, l. c., 152). — Prim. S. Dellagiacomia, Fortunato da Trieste, patriarca di Grado, Archeografo Triestino, III.

³⁸) Gradivo, II, 23; Kandler ad a. 804. — Prim. Danduli Chronicon, VII, c. 15, pars 8, ed. Muratori, l. c., 155.

svojih gradov z vsemi k tem pripadajočimi pravicami, je nepristna, kakor je to dokazal že Dümmler³⁹⁾.

Še-le z imenom škofa Radalda imamo izpričano zopet eno nesumljivo in pristno ime tržaškega škofa⁴⁰⁾. Za njegove vlade je podelil tržaški cerkvi in nje škofom naslednik kralja Berengarja I., kralj Hugo, 7. avgusta 929 škofijo Sipar, župnijo v Omarku in otok „Pactiana“.

Mogoče je bil naslednik škofa Radalda škof Ivan (imenujmo ga I., ne oziraje se na zgoraj omenjene škofo tega imena, o katerih ne vemo za gotovo, ali so bili ali niso bili škofje tržaškega mesta). Imenuje se v privilegiju, katerega je 8. avgusta l. 948 podelil tržaški cerkvi italjski kralj Lotar⁴¹⁾. Ta privilegij kralja Lotarja stavijo nekateri, n. pr. Schönleben (o. c., 423; Ireneo della Croce (o. c., II, 518), Scussa (o. c., 47), Mainati (o. c., I, 50), Löwenthal (o. c., I, 9), Jellouschek (o. c., II, 108), Godina-Verdéljski (o. c., 349) in drugi k l. 848, ko je vladal cesar Lotar, sin Ludovika Pobožnega in imenujejo tako pri l. 848 nekega Ivana kot tržaškega škofa; radi indikcije stavi Schönleben to listino v l. 840) Kandler zopet (v Codice diplomatico Istriano k l. 1236), ki smatra neko nepristno listino iz leta 949⁴²⁾, v kateri se tudi omenja tržaški škof Ivan, za pristno in jo stavi v leto 1236, imenuje pri tem letu tržaškega škofa Ivana. Tako eno kot drugo je nemogoče oziroma neverjetno, kakor je to dokazal Fr. Kos v sestavku „O treh tržaških škofih imenovanih Johannes“ (Izvestja Muzej. društva za Kranjsko, X, 1900, 95—99). Škof Ivan, ki se omenja v pristni listini iz leta 948, se omenja še v nepristnih listinah, katere datira Kandler tako-le: „956—961“, „966“ in „pred 973“⁴³⁾.

Za škofom Ivanom imamo še-le leta 991 (oktober 5) izpričano zopet ime nekega tržaškega škofa. Takrat se je namreč vršil pri „Trajectum s. Andreae“ v Istri pod predsedstvom istrskega grofa Werihena sodnijski zbor, katerega se je udeležil tudi „Petrus s. Tergestine ecclesie episcopus“⁴⁴⁾.

Mogoče je sledil škofu Petru škof z imenom Richolfus (ne pa Joannes Rudolfus, kakor imenujejo nekateri tega škofa, tako n. pr. Mainati).

³⁹⁾ Gesta Berengarii imperatoris, 167. — Glej listino pri Kandlerju v Gradivo, II, 349 in sedaj najbolje pri L. Schiaparelliju, I diplomati di Berengario I. (Fonti per la storia d' Italia, Roma 1903), str. 387—389.

⁴⁰⁾ Gradivo, II, 376; Kandler ad a. 929. — Prim. B. Benussi, Nel medio evo, str. 221 in 255.

⁴¹⁾ Gradivo, II, 395; Kandler ad a. 948. — Prim. Benussi, Nel medio evo, 223, 243.

⁴²⁾ Gradivo, II, 397; Jaksch, Monumenta hist. duc. Carinthiae, IV a, 2121 (k l. [1236]).

⁴³⁾ Gradivo, II, 394, 417, 418; nepristnost prve listine je dokazal de Rubeis (Monumenta ecclesiae Aquileiensis, 471—473), druge pa Benussi (Storia documentata di Rovigno, 44 nasl.). „Pred 973“ stavijo neko rimsko sinodo, pri kateri je bil baje navzoč tudi tržaški škof (MG., Dipl., I, 619, št. 457).

⁴⁴⁾ Gradivo, II, 499; Kandler ad a. 991.

Toda prvič se ta ne omenja že l. 1006, kakor to pišejo Ughelli-Coleti, Terpin, Kandler, Cappelletti in za temi drugi, temveč še-le 1. novembra 1007; tedaj je bil namreč ta škof navzoč pri neki sinodi v Frankfurtu ob Mainu ⁴⁵). Ni pa gotovo če je bil škof Richolfus še leta 1028 živ, kakor to piše Jellouschek, kajti zadnjikrat se omenja v doslej znanih virih 18. septembra 1017 med onimi škofi, kateri so bili takrat v Schweinfurtu navzoči pri pogrebu nordgauskega mejnega grofa Henrika ⁴⁶). Richolfus je bil, predno je postal tržaški škof, kanonik v Eichstädtu na Bavarskem ⁴⁷).

Za škofom Richolfom se omenja prvič 13. julija 1031, v tem soglašajo skoraj vsi zgodovinarji tržaških škofov, tržaški škof Adalger med onimi, kateri so bili takrat navzoči v Ogleju pri posvečevanju nove stolne cerkve ⁴⁸). Zdi se, da je bil škof Adalger precej dolgo časa vrhovni pastir tržaške cerkve, kajti še 2. maja l. 1072 je podelil v Kopru opatu pri Sv. Nikolaju v Benetkah in njegovi cerkvi svetišče sv. Apolinarija v Gasello pri Kopru s pritiklinami in neki vinograd z oljkami v kraju „Acaselis“, ki je bil bržkone blizu Kopra ⁴⁹). Bresslau misli, da je bil škof Adalger, predno je postal tržaški škof, arhidijakon oglejske cerkve in nemškega pokolenja ⁵⁰). Gotovo je, da je umrl Adalger še pred 2. avgustom l. 1075, kajti eichstädtski škof Gundechar (postal škof l. 1057, umrl 2. avg. l. 1075) ga omenja med onimi škofi, kateri so umrli za časa njegovega vladikovanja ⁵¹).

Mogoče je neposredno škofu Adalgerju sledil v Trstu škof Heribert, toda ne omenja se že l. 1072, kakor to piše n. pr. Kandler, še manj pa l. 1050, kakor pravi Mainati, temveč prvič, kolikor nam je doslej znano, 10. februarja l. 1080, ko je izdal listino za nekega Merkurija in njegovo soprogo Tupergo ⁵²), zadnjikrat pa 3. decembra l. 1082, ko je izdal v Kopru neko listino za duhovščino koperske cerkve Matere Božje ⁵³). Tudi Heribert je bil, predno je postal tržaški škof, kanonik cerkve v Eichstädtu ⁵⁴).

V prvih desetletjih 12. stoletja je vladal v Trstu škof, z imenom Hartvik. Imenuje se prvič leta 1106 v ustanovni listini samostana v Doblivasi na Koroškem ⁵⁵). 4. julija 1114 je podaril samostanu sv. Jurija in Štefana v Benetkah (danes S. Giorgio Maggiore) kraje in cerkev sv.

⁴⁵) Gradivo, III, 25; MG., Dipl., III, 169, št. 143; MG., Constitutiones, I, 59, št. 29.

⁴⁶) Gradivo, III, 38 (Thietmari Merseburgensis episcopi Chronicon, VIII, c. 63, ed. Kurze v Scriptorum rer. Germanicarum in usum scholarum, 231).

⁴⁷) Gundechari Liber pontificalis Eichstetensis (MG., SS., 7, 249).

⁴⁸) Gradivo, III, 86; Kandler. ⁴⁹) Gradivo, III, 267; Kandler.

⁵⁰) Jahrbücher des Deutschen Reichs unter Konrad II, I, 157, op. 1; II, 178.

⁵¹) Gundechari Liber etc. (I. c., 249). — Primerjaj Gerhard Schwartz, Die Besetzung der Bistümer Reichsitaliens, str. 42.

⁵²) Gradivo, III, 349; Kandler. ⁵³) Gradivo, III, 356; Kandler.

⁵⁴) Gundechari Liber etc. (MG., SS., 7, 249).

⁵⁵) Jaksch, Monumenta historica ducatus Carinthiae, III. 216, št. 535.

Mučenikov pri Trstu z vsemi pritikinami v Trstu in zunaj njega brez odškodnine, toda z edinim pogojem, da bodo bratje imenovanega samostana vsako leto na dan sv. Justa plačevali škofijski blagajni po 24 penzov⁵⁶⁾. Sicer pravi tekst listine, da je napravil to daritev neki „Herinicus . . . Tergestinus episcopus“, da imamo pa namesto „Herinicus“ čitati bržkone „Hartuicus“ in da imamo opraviti tu z istim škofom Hartvikom kot leta 1106, to nam dokazuje listina z dne 12. oktobra 1115, s katero škof Hartvik istemu beneškemu samostanu podeljuje zemljo oranico, ki je bila patrimonij sv. Justa, brez vsake odškodnine⁵⁷⁾. Mainati, Jellouschek, Kandler, Cappelletti in nekateri drugi smatrajo Herinicija in Hartvika za dva posebna škofa tržaške cerkve, kar pa ne more biti prav; opraviti imamo tu z enim škofom z imenom Hartvik, kateri je gotovo vladal vsaj od leta 1106 pa do leta 1115. Umrl je ta tržaški škof 17. ali 18. maja⁵⁸⁾; leta smrti ne poznamo. — Da bi bil škof Hartvik nemškega rodu in, ker se omenja dan njegove smrti v salzburških, štajerskih in koroških nekrologih, doma iz salzburške diocese, je sicer mogoče, toda gotovo to ni⁵⁹⁾.

Škofu Hartviku je sledil v Trstu škof Detemar. Sicer se ne omenja že leta 1134, kakor to napačno trdita Scussa in Mainati, pač pa vemo, da je 1. novembra 1135 podaril škof Detemar v Muranu na Beneškem tamošnjemu samostanu sv. Ciprijana posestvo v Serminu poleg cerkve sv. Marije v Lazaretu (pri Kopru) in poleg reke Rižane, ki je bilo last tržaške cerkve⁶⁰⁾. Imenuje se škof Detemar še večkrat v virih, zadnjikrat v neki listini od 28. julija 1145, s katero je podelil zgoraj imenovanemu samostanu sv. Ciprijana neko posestvo svoje cerkve z dohodki v Serminu pri reki Rižani⁶¹⁾.

Za škofom Detemarjem je zasedel stolico sv. Justa v Trstu škof Bernard. Toda nikakor ni mogoče, da bi bil Bernard že leta 1141 škof v Trstu, kakor to pišejo Scussa, Carli, Mainati, Jellouschek in drugi; takrat je vladal v Trstu, kakor smo videli, škof Detemar. Da bi bil Bernard že leta 1146 tržaški škof, kakor to pravi n. pr. Kandler, sicer ni nemogoče, toda dokazati se to ne da; kajti še-le 16. januarja 1149 nam imenuje zgodovina prvič ime tržaškega škofa Bernarda, ki je namreč tega dne izdal neko listino v korist samostana S. Giorgio Maggiore v Benetkah⁶²⁾. Omenja se tržaški škof Bernard leta 1149 in v poznejših letih še večkrat; zadnjikrat ga najdemo omenjenega kot pričo v Ogleju v neki listini oglejskega patriarha Gotfrida od 9. marca 1184⁶³⁾.

⁵⁶⁾ Kandler; Mainati o. c., I, 103.

⁵⁷⁾ Kandler; Mainati, o. c., I, 108.

⁵⁸⁾ Necrologium S. Rudberti Salisburgensis (MG., Necrologia, II, 135) ad 16. kal. Jun. = 17. maja: „Hartwicus episcopus (Tergestinus)“; Necrologium S. Lamberti (l. c., 325) ad 16. kal. Jun. = 17. maja: „Hartwicus episcopus (Tergestinus)“; Necrologium Gurcense (l. c., 450) ad 15. kal. Jun. = 18. maja: „Hartwicus episcopus Trigestinus“.

⁵⁹⁾ Gerhard Schwartz, Die Besetzung der Bistümer Reichsitaliens, str. 42.

⁶⁰⁾ Kandler.

⁶¹⁾ Kandler.

⁶²⁾ Kandler.

⁶³⁾ Kandler.

Ker se škof Bernard imenuje nekaterikrat v listinah „Bernardus“, drugič zopet „Wernardus“ ali slično, so Scussa, Mainati, Terpin in drugi napravili iz enega tržaškega škofa dva, prvi naj bi vladal nekako leta 1141 (9), drugi pa nekako od leta 1152 (oziroma po Terpinu 1151) dalje. Jellouschek je napravil iz enega škofa celo tri, enega Bernharda I., potem Wernerja in kot tretjega Bernharda II., o katerem pravi, da je umrl leta 1186, kar nam sicer ne pove noben vir. Vemo le, da je bil leta 1186 ali pa 1187 tržaški škof Bernard že mrtev, kajti neko pisanje papeža Urbana III. od 31. januarja ga imenuje „bone memorie Wernardus Tergestinus episcopus“⁶⁴). Ker je pa ta papež vladal od novembra 1185 do oktobra 1187, je moglo nastati dotično pisanje le leta 1186 ali pa 1187.

Naslednik Bernardov je bil škof Henrik (I.). O njem vemo le, da je potrdil 11. aprila 1187 v Trstu na korist svoje cerkve neke pogodbe in dogovore med bratoma Adalburnom in Cadulom iz Sv. Lovreča Pazenatičkega v Istri s tamošnjo občino radi meja in pravic gradu Sv. Lovrencija, katere sta imenovana brata imela v fevd od Gerolda iz Pulja, vazala tržaške škofije⁶⁵). Toraj edino o letu 1187 lahko rečemo, da je takrat vladal v Trstu škof Henrik (I.), ne moremo pa to reči o letu 1185, kakor to misli Terpin ali pa o letu 1186, kakor mislijo Jellouschek, Kandler, Cappelletti in drugi, ali pa o letu 1188, kakor to pravi Jellouschek. Zdi se, da je tržaški škof Henrik (I.) kmalu umrl, mogoče je on tisti, o katerem pravi neka listina iz okoli leta 1216 „qui fuit electus et non consecratus“⁶⁶).

Naslednikom škofa Henrika (I.) so izvolili arhidijakon in kanoniki tržaške cerkve nekega Liutolda. Omenja se ta Liutold v letih 1187 in 1188 kot priča v listinah oglejskega patriarha Gotfrida⁶⁷).

Po smrti škofa Liutolda so izvolili kanoniki in duhovščina tržaške cerkve po nasvetu apostolske stolice svojim nadpastirjem tržaškega kanonika Odalskalka in ga prezentirali v svrhu potrditve oglejskemu patriarhu. Ko pa patriarh tega ni hotel storiti z izgovorom, da le njemu pristojna volilna pravica, so kanoniki in arhidijakon tržaške cerkve poslali magistra G. k papežu Klementu III. (1187—1191). Papež je izročil rešitev tega vprašanja padovanskemu škofu in tega arhidijakonu in pozval trikrat patriarha k sebi. Toda ta se tudi tretjemu pozivu ni odzval, ker se je ravno takrat udeležil ekspedicije cesarja Henrika VI. proti normanskemu kralju Tankredu (od maja do avgusta 1191)⁶⁸), pač pa je pustil tržaško

⁶⁴) Kandler.

⁶⁵) Kandler.

⁶⁶) Luigi Morteani, Sulla lite per la decima dell' olio tra i vescovi di Capodistria e il clero piranese, Archeografo Triestino, 21 (1896), 256. — Prim. Benussi, Nel medio evo, 273.

⁶⁷) Jaksch, Monumenta hist. duc. Carinthiae, I. št. 338, III, št. 1349; de Rubeis, Monumenta ecclesiae Aquileiensis, 633.

⁶⁸) Ker nahajamo patriarha Gotfrida 30. maja in 5. junija 1191 zabeleženega med pričami v listinah cesarja Henrika VI. (MG., Constitutiones, I, štev. 332 in

cerkev brez pastirja in si prisvojil celo nje imetje. Ko se je vrnil od ekspedicije, sta ga prosila duhovščina in ljudstvo tržaškega mesta, naj potrdi izvolitev Odalskalka. Patriarh je odgovoril, da ga noče potrditi, ker je (namreč Odalskalk) preveč v letih. Nato so se pritožili Odalskalk, tržaška duhovščina in ljudstvo radi patriarhovega ravnanja pri nasledniku Klementa III., pri papežu Celestinu III. Na drugi strani je poslal patriarh poslanca k papežu, kateri se je skliceval na volilno pravico patriarha in skušal zabraniti potrditev izvoljenega škofa na vse mogoče načine. Nato je izročil papež Celestin III. 10. maja 1192 rešitev celokupnega vprašanja škofoma Marku iz Castella in Araldu iz Chioggie in jima velel, prepričati se, komu pristojna prav za prav volilna pravica; ako bi ne govorilo nič proti potrditvi Odalskalka, naj ga potrdita brez ozira na kak ugovor ali tožbo; ako bi pa izvoljeni škof ne bil mogel biti potrjen po kano-ničnih postavah, naj sama izbereta pripravnega kandidata za tržaški škofovski sedež in to zato, ker je patriarh pustil tržaško cerkev toliko časa brez nadpastirja; tudi naj prisilita patriarha povrniti imetje, katero je ugrabil tržaški cerkvi⁶⁹). Škofa sta postavila patriarhu kot zadnji termin dan 1. julija 1192 (tertia feria intra octavam apostolorum Petri et Pauli, id est Kalendis Julii)⁷⁰). Toda že preje je poslal patriarh Gotfrid k obema škofoma v Altino sela s pisanjem od 23. junija 1192, s katerim se je opravičil in naznanil, da potrjuje izvoljenega Odalskalka škofom tržaške cerkve, k temu opominjan po zastopnikih tržaške cerkve in ne da bi tržaškim kanonikom in arhidijakonu kaj predbacival⁷¹). — O tržaškem škofu Odalskalku ne vemo nič več, kakor to, kar smo ravnokar omenili.

Za Odalskalkom, ali Voskalkom in tudi Wolfgangom (!), kakor ga nekateri zovejo, imenujeta Tomasini in Ughelli in za tema vsi drugi tja do novejših zgodovinarjev k letu 1200 (oziroma 1208) tržaškega škofa z imenom Henrik (II.) Ravizza. Toda zanesljivi viri ne omenjajo tega škofa, ki naj bi bil sin nekega Teopompa, tržaški meščan in doktor prava, nikdar in nikjer. Ughelli (o. c., 578) piše, da je Henrik (II.) leta 1208 zasedel tržaški škofovski sedež, toda že Scussa je letnici oporekal, verjel pa kljub temu, da je leta 1200 vladal v Trstu škof Henrik iz tržaške rodbine Ravizza. Toda ne glede na to, da nam tja do okoli leta 1300 ni izpričan niti eden Tržačan z imenom Ravizza, je leta 1200 ali pa 1208 kak tržaški škof z imenom Henrik (II.) Ravizza, vsaj kolikor poznamo do danes vire, popolnoma nemogoč. Takrat je vladal v Trstu škof z imenom

337), takrat ko je ta oblegal Neapelj (Gisleberti Chronicon Hanoniense, MG., SS., 21, 575), je verjetno, da je bil Odalskalk izvoljen tržaškim škofom že leta 1190, kakor to pišejo Mainati, Jellouschek, Kandler, Cappelletti in drugi.

⁶⁹) Jaffé, Regesta pontificum Romanorum, 16869 (10371); Mainati, o. c., I, 173; Marsich, o. c., 328, št. 7.

⁷⁰) Mainati, o. c., I, 145; Kandler ad a. 1192; Marsich, o. c., 330, št. 7.

⁷¹) Mainati, o. c., I, 143; Kandler ad a. 1192; Marsich, o. c., 329, št. 7.

Gebhard. Mogoče je bil kak Henrik protiškof tega Gebharda, — kateri se prvič omenja kot izvoljeni (electus) tržaški škof v nekem pisanju papeža Inocenca III. od 12. julija 1199⁷²⁾ in kateri se dolgo časa ni dal ordinirati in posvetiti, tako, da je moral papež Inocenc III. leta 1201 pisati oglejskemu patriarhu, koperskemu škofu in opatu v Summági, naj pozovejo Gebharda, da to stori, kajti drugače naj ga odstavijo in kapitelj naj voli drugega nadpastirja⁷³⁾, — toda dokazati se to ne da. Zdi se pa le, da se je dal izvoljeni škof Gebhard radi papeževe grožnje ordinirati in posvetiti, kajti oktobra 1203 ni sprejel Gebhard več kot „electus“ temveč le kot „Tergestine ecclesiae episcopus“ posestvo z mlinom, katero so dobili tržaški kanoniki „per sententiam iudicum . . . Tergestine civitatis“ od dedičev umrlega Kunona, dekana tržaške cerkve, v svoje varstvo⁷⁴⁾. Tržaški škof Gebhard se omenja večkrat v listinah in drugih virih. Zadnjikrat ga najdemo 1. julija 1212 v Avasinis (zahodno od Humina [Gemona] v Furlaniji) med sodniki v nekem prepiru med oglejskim patriarhom Volfgerjem in salzburškim nadškofom Eberhardom II.⁷⁵⁾ — Mainati in Jellouschek sta napravila iz enega škofa Gebharda dva, prvič nekega Ubalda, ki naj bi vladal leta 1203 in drugič Gebharda, ki naj bi vladal po Mainatiju od leta 1209 dalje; Scussa pozna samo Ubalda in ga stavi k letu 1204. Da je to popolnoma nemogoče, mi po mojih mislih ni potreba posebej poudarjati.

Škofu Gebhardu je sledil v Trstu škof, z imenom Konrad. Prvič ga imenuje med pričami kot izvoljenega škofa (electus) neka potrtilna listina nemškega kralja Friderika II. za Oglej od 22. februarja 1214⁷⁶⁾. Zato mi je popolnoma nejasno in se vsaj do danes ne da dokazati, da bi škof Konrad vladal v Trstu že leta 1212, kar trdijo Mainati, Kandler, Cappelletti in drugi, ali pa leta 1213 kar piše n. pr. Jellouschek, ko vendar vemo, da je najmanj do 1. julija 1212 vladal v Trstu še škof Gebhard. Isti škof Gebhard je vladal v Trstu tudi leta 1206, leto, v katerem naj se po Scussa prvič omenja škof Konrad. Kot „electus“ se omenja v listinah škof Konrad tja do leta 1217, katerega leta je bil 9. julija v Huminu (Gemona) navzoč, ko je tam oglejski patriarh Volfger sklenil z Babenberžanom Leopoldom VI. neko pogodbo⁷⁷⁾, in še-le 27. marca 1218 je naročil papež Honorij III., naprošen v to od duhovščine in ljudstva tržaškega mesta, novo izvoljenemu oglejskemu patriarhu Bertoldu, naj posveti tržaškega škofa M. (!), kateri radi bolezní patriarha

⁷²⁾ Potthast, Regesta pontificum Romanorum, 786; St. Baluzius, Epistolarum Innocentii III. Romani pontificis libri undecim, I, 421.

⁷³⁾ Potthast, o. c., 1497; Theiner, Vetera monumenta Slavorum meridionalium, I, 60, št. 176.

⁷⁴⁾ Kandler ad a. 1203; Marsich, o. c., 367, št. 8.

⁷⁵⁾ Jaksech, Monumenta historica ducatus Carinthiae, IV a, št. 1672.

⁷⁶⁾ Bölkmer-Ficker, Regesta imperii, V, št. 721; prim. tudi Odoricus de Suisanis, Thesaurus ecclesiae Aquileiensis, ed. Bianchi, 339, št. 1158.

⁷⁷⁾ Rubeis, Monumenta ecclesiae Aquileiensis, 675.

Volfgerja ni mogel biti še posvečen⁷⁸⁾. Zadnjikrat se nam omenja tržaški škof Konrad leta 1230. To leto spomladi je spremljal Konrad oglejskega patriarha Bertolda k cesarju Frideriku II. v Spodnjo Italijo⁷⁹⁾; najdemo ga tudi med pričami nekega v S. Germano izdanega cesarskega privilegija za Oglejsko cerkev⁸⁰⁾. Tudi škof Konrad je dobil v onih dneh od cesarja za svojo cerkev važen privilegij⁸¹⁾. Septembra 1230. je potrdil namreč cesar Friderik II. v Anagni tržaškemu škofu predložene mu privilegije kralja Lotarja⁸²⁾, Otona III.⁸³⁾, Karola⁸⁴⁾, Ludovika⁸⁴⁾, Hugona sinu Lotarjevega⁸⁵⁾, Berengarja⁸⁶⁾, in drugih cesarjev in kraljev tržaški cerkvi podeljene privilegije z dobessedno vloženim privilegijem kralja Lotarja od 8. avgusta 948⁸⁷⁾ in vsa posestva tržaške cerkve tako, da sme on (namreč tržaški škof) tja, po besedilu privilegijev cesarjev Henrika III.⁸⁸⁾ in Otona III.⁸⁴⁾ poklicati ljudi k obdelovanju in nastanitvi. — O tržaškem škofu Konradu vemo tudi, da je (po Odoriku de Susannis) leta 1239 prodal oglejski cerkvi in nje patriarhu Bertoldu vasi „Merratz“ in „Cremberch“⁸⁹⁾. Ta letnica (1239) je nemogoča. Mogoča je pa z ozirom na škofa Konrada letnica 1229, pri kateri poroča isti Odorik de Susannis v svojem *Thesaurus ecclesiae Aquilejensis*, da je tržaški škof prodal patriarhu Bertoldu vse posestvo in pravice v „Crennitz“ in „Moraus“⁹⁰⁾. Opraviti imamo tu očitno z eno samo prodajo iz leta 1229. Mogoče je Crennitz oziroma Cremberch Hrenovica, Moraus, oziroma Merratz, pa Mereče na Notranjskem. — Niti en istodoben vir nam ne omenja, da bi bil škof Konrad iz rodovine Bojani de Pertica, kakor navadno beremo.

Bržkone je po smrti tržaškega škofa Konrada prišlo radi pravice gledé volitve tržaških škofov do prepira med župnikom in kapiteljem miljske cerkve na eni strani in dekanom ter kapiteljem tržaške cerkve na drugi strani. Prva stranka je naglaševala volilno pravico in se pritožila pri oglejskem patriarhu; ta pa je predal preporno vprašanje v presojo koperskemu škofu in tega arhidijakonu. Vprašanje je bilo rešeno končno leta 1232 v prilog tržaški cerkvi⁹¹⁾.

⁷⁸⁾ Potthast, o. c., št. 5732; Theiner, *Monumenta Hungariae*, I, 12, št. 19.

⁷⁹⁾ Böhmer-Ficker, o. c., št. 1778.

⁸⁰⁾ Böhmer-Ficker, o. c., št. 1803; Böhmer, *Acta imperii selecta*, 260, št. 295.

⁸¹⁾ Böhmer-Ficker, o. c., št. 1827; Kandler ad a. 1230; Prim. Benussi, *Nel medio evo*, 213 sl.

⁸²⁾ Privilegij z dne 8. avgusta 948 (Kandler ad a. 948; gl. zgoraj).

⁸³⁾ Doslej neznan ali sploh neohranjen privilegij.

⁸⁴⁾ Doslej neznan ali sploh neohranjen privilegij.

⁸⁵⁾ Privilegij z dne 7. avgusta 929 (Kandler ad a. 929; gl. zgoraj).

⁸⁶⁾ Nepristna listina z dne 27. junija 911 (Kandler ad a. 911; gl. zgoraj).

⁸⁷⁾ Privilegij z dne 8. avgusta 948 (Kandler ad a. 948; gl. zgoraj).

⁸⁸⁾ Privilegij z dne 30. decembra 1039 (Kandler ad a. 1039; gl. zgoraj).

⁸⁹⁾ *Thesaurus ecclesiae Aquilejensis*, ed. Bianchi, 226, št. 530. — Manzano (*Annali del Friuli*, II, 333) piše Krenovizza in Mocouz.

⁹⁰⁾ O. c., 230, št. 564.

⁹¹⁾ Kandler ad a. 1232; Marsich, o. c., 373, št. 28 in 29.

Za Konradom se nam poroča prvokrat ime novega tržaškega škofa 22. februarja 1231. Takrat je bil tržaški izvoljeni škof Leonhard navzoč v Ogleju, ko je oglejski patriarh sklenil neko pogodbo s piranskim mestom ⁹²⁾. 18. septembra 1232 se omenja „L(eonardus) Tergestinus electus“ v neki, pred kratkim časom izdani listini papeža Gregorja IX. ⁹³⁾ O škofu Leonhardu vemo tudi, da je decembra 1232 imel neki prepir z Bernhardom, ministerialom tržaške cerkve ⁹⁴⁾ in da je 25. oktobra 1233 na gradu Robida (pri Trstu) potrdil kanonikom tržaške cerkve desetine od žita v Trstu, katere je tem podelil škof Konrad. Tudi v tej listini je imenovan škof Leonhard še vedno „electus“ ⁹⁵⁾. Škof Leonhard ni vladal dolgo časa. Imel je neko neozdravljivo bolezen. Zato je prosil papeža naj ga odpusti iz pastirske službe. Papež je to dovolil in naročil 23. novembra oglejskemu patriarhu Bertoldu, naj ta sprejme odpustitev škofa; nato je pisal tržaškemu kapitelju radi nove volitve ⁹⁶⁾. Škof Leonhard, kateri je bil prej opat v furlanskem Rožacu, je umrl 1. junija; leto smrti nam ni znano ⁹⁷⁾. Da bi bil škof Leonhard član rodovine Arangone ali Pertica, kakor pišejo marsikateri, o tem nam ne pripoveduje noben vir.

Škofu Leonhardu je sledil v Trstu bivši kanonik tržaške cerkve Udalrik de Portis ⁹⁸⁾. Prvič se nam omenja kot electus v neki listini z dne 9. oktobra 1234; ta listina pravi, da je škof Udalrik pred kratkim dal goriškemu grofu Mainhardu (IV.) v fevd desetine od vinogradov Slovanov v Lonjeru (pri Trstu) ⁹⁹⁾. Škof Udalrik je bil posvečen med 13. julijem in 29. septembrom leta 1237, kajti 13. julija je pisal papež Gregor IX. škofu Udalriku in ga imenoval še „electus“ ¹⁰⁰⁾, 29. septembra ga pa omenja neka listina oglejskega patriarha Bertolda med takrat v Čedadu

⁹²⁾ Joppi, Aggiunte inedite al codice diplomatico Istro-Tergestino del sec. XIII, (Nozze Porenta-Totto), 23, št. 7. — Minotto (v Atti e memorie etc., 8, 1892, 26) stavi tozadevni regist k 22. februarju 1210 (!).

⁹³⁾ Lucien Auvray, Les registres de Grégoire IX, I, 530, št. 872 (Bibliothèque de l'école française d'Athènes et de Rome, 2. série, IX).

⁹⁴⁾ Kandler ad a. 1232; Marsich, o. c., 374, št. 31.

⁹⁵⁾ Kandler ad a. 1233; Marsich, o. c., 374, št. 32.

⁹⁶⁾ Potthast, o. c., 9330; Mainati, o. c., I, 174; Theiner, Vetera monumenta Slavorum meridionalium, I, 73, št. 88; Kandler ad a. 1233.

⁹⁷⁾ Vinc. Joppi, Necrologium monasterii Rosacensis, Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie, XIX (1900), str. 12, ad kal. Jun.

⁹⁸⁾ Scussa, Mainati, Jelouschek, Cappelletti in drugi imenujejo kot naslednika Leonharda nekega škofa z imenom Givardus Arangone. Ta domneva bazira na dejstvu, da so nam ohranjeni tržaški noveci z napisom „Givardus episcopus“. Po mojem mnenju je dal te novce kovati tržaški škof Gebhard, o katerem vemo, da je bil sploh prvi tržaški škof, kateri je koval denar (prim. Alberto Puschi, La zecca de patriarchi d' Aquileja, Programma de Ginnasio Comunale superiore di Trieste 1883 — 1884. Trieste 1884).

⁹⁹⁾ Kandler ad a. 1234.

¹⁰⁰⁾ Lucien Auvray, o. c., II, 709, št. 3778.

navzočimi brez pridevka „electus“¹⁰¹). Po 26. maju 1253, ko je sklenil škof Udalrik važno pogodbo s tržaško občino¹⁰²), toda pred 28. septembrom 1254, ko pravi neki vir, da nimajo v Trstu škofa¹⁰³), je umrl tržaški škof Udalrik. — Iz tega tržaškega škofa Udalrika sta napravila n. pr. Scussa in Mainati kar tri, prvi naj bi se zval „Ulricus de Portis“ in vladal nekako od leta 1237 do leta 1245, drugi naj bi se imenoval „Roderlicus“ ali pa „Udalricus (II)“ in vladal nekako leta 1247, tretjemu naj bi bilo pa ime „Oldericus“ in vladal naj bi nekako leta 1253. Da je to popolnoma pogrešeno in da imamo tu opraviti z enim samim škofom Udalrikom, kateri je vladal nekako od leta 1234 pa do leta 1253 in katerega imensko obliko imajo različni viri na različen način pisano, mislim ni potreba še posebej dokazovati.

Naslednikom škofa Udalrika sta izvolila tržaški dekan in kapitelj iz svoje srede kanonika Harlonga de Voisperch in prosila nato papeža, naj potrdi to izvolitev. Ta, bil je Inocenc IV., je pisal 17. novembra 1254 puljskemu, pičanskemu in koperskemu škofu in jim naročil, — takrat je bil namreč oglejski patriarh, kateremu bi to pristojalo, ekskomuniciran, — naj preiščejo izvolitev in značaj izvoljenega in naj ga, ako bi ne bilo nobene zapreke, potrdi, posvete in zaprisežejo¹⁰⁴). Toda šele potem, ko je odposlal to pisanje, ali pred svojo smrtjo (umrl je 7. decembra 1254), je zvedel papež iz nekega pisanja oglejskega kanonika Guarnerija de Cucagna, da ni bil Harlongus, kateri je „exigentibus suis culpis excommunicationis vinculo innodatus“, izvoljen soglasno. Posebno kanonik Henrik, sin ministeriala Bernharda, je bil proti izvolitvi Harlonga. Papež Inocenc IV. je zato pisal v tej zadevi cenedskemu škofu in mu naročil, naj stvar preišče. Ta škof je v to svrho pozval tržaškega dekana in tržaški kapitelj kakor tudi Harlonga pred se. Medtem ko zadnji ni ne prišel ne poslal kakega zastopnika, sta odklonila dekan in tržaški kapitelj vsako preiskavo v tej stvari po škofu iz Cenede. Nato je poblastil cenedski škof opata iz Belluna in iz Moznice (Moggio) s preiskavo izvolitve Harlonga tržaškim škofom. Ta dva sta našla, da je izvolitev oporečna, proti glavni določbi koncila in zato neveljavna in sta prepustila izvolitev novega višjega pastirja imenovanemu kanoniku Henriku in tržaškemu kanoniku Hermanu iz Vidma. Ta dva sta jo zopet prepustila proštu iz S. Odorico ob Tagliamentu, kateri je nato soglasno z oglejskim patriarhom predlagal kot tržaškega škofa oglejskega kanonika Guarnerija de Cucagna (nekateri ga imenujejo tudi Guarnerija, Guorerija ali Guatocrija). S tem je bil zadovoljen tudi novi papež Aleksander IV., kateri je 13. marca 1255 poblastil pod gotovimi pogoji škofa iz

¹⁰¹) Zahn, o. c., II, 470, št. 362.

¹⁰²) Mainati, o. c., I, 191 (k 6. maju); Kandler ad a. 1253; Bianchi, Documenta historiae Foro-Julienensis, Archiv für Kunde öster. Gesch., 21 (1859), 388, št. 199.

¹⁰³) Minotto v Atti e memorie etc., IX (1893), 68.

¹⁰⁴) Potthast, o. c., 15560; Kandler ad a. 1254; Theiner, Vetera monumenta Slavorum meridionalium, I, 82, št. 109.

Castella, naj potrdi in posveti novega tržaškega škofa ¹⁰⁵). Tega novega tržaškega škofa Guarnerija dobimo potem 9. junija 1255 v Čedadu v hiši nekega Konrada, imenovanega Bederla, ko je ta sestavljal svojo oporoko in pri tem zapisal škofu vrt pred svojo hišo ¹⁰⁶). Toda zdi se, da tržaški kapitelj ni hotel priznati tega škofa Guarnerija. Bil je pristaš svojega, prvotno od njega izvoljenega škofa Harlonga, kateri naj bi bil tudi, kakor pravita Scussa ¹⁰⁷) in Mainati (o. c., I, 206), vnovič izvoljen in topot od papeža potrjen. Res se omenja 2. aprila 1257 škof Harlongus, ko je izdal neko listino na korist tržaške občine ¹⁰⁸). Škof Harlongus je umrl po 10. juliju 1278, kajti ta dan je izdal še neko listino na korist ženskega samostana pri cerkvi sv. Sergija v tržaškem okraju „Cabori“ ¹⁰⁹).

Naslednik tržaškega škofa Harlonga je bil škof Ulvin iz čedadske rodovine de Portis. Imenuje se prvič kot izvoljeni škof v neki listini z dne 23. maja 1282, katera nam pravi, da je bil Roprettus iz kraja Buttrio (jugovzhodno od Vidma v Furlaniji) tržaškemu škofu Ulvinu za poroka v nekih zadevah gradu Robida (Fünfenberg) pri Trstu in v nekih s to stvarjo združenimi prepornimi vprašanji ¹¹⁰). „Electus“ se zove škof Ulvin še leta 1283, ko je stal v vojni med oglejskim patriarhom Raimundom in goriškim grofom Albertom na eni strani in Benetkami na drugi strani kot patriarhov in grofov pristaš ¹¹¹). Medtem, ko je škof Ulvin 8. marca 1285 še fungiral kot zastopnik oglejskega patriarha pri mirovnih pogajanjih z beneško vlado, katera so sledila tej vojni ¹¹²), ni bil 11. maja istega leta več med živimi ¹¹³). Ughelli in Jellouschek se torej motita, ko pravita, da je škof Ulvin vladal še leta 1286.

Naslednikom škofa Ulvina je izbral tržaški kapitelj konkordijskega in čedadskega kanonika Brissa de Toppo. Dotični izvolilni dekret mu

¹⁰⁵) Potthast, o. c., 15737; Kandler ad a. 1255; Theiner, o. c., I, 83, št. 112.

¹⁰⁶) Kandler ad a. 1255.

¹⁰⁷) O. c., 61. — O kakem škofu Leonhardu, kateri naj bi po mnogih za Guarnerijem vladal v Trstu, nam ne poročajo viri nič. Tommasini in za njim Ughelli (Italia sacra, V, 579) imenujeta tega škofa Leonharda „Leonidas“. Jellouschek (o. c., III, 5) je napravil iz enega škofa Leonharda dva, enega Leonharda I., kateri naj bi vladal pred Guarnerijem in že leta 1253 in enega Leonharda III., kateri naj bi sledil Guarneriju. Tudi razločuje Jellouschek povsem neutemeljeno dva Harlonga, enega, kateri naj bi vladal nekako leta 1254 in drugega, kateri naj bi vladal nekako od leta 1262 po do leta 1281 (!).

¹⁰⁸) Kandler ad a. 1257; Bianchi, o. c., 397, št. 226.

¹⁰⁹) Mainati, o. c., I, 212; Kandler ad a. 1278.

¹¹⁰) Kandler ad a. 1282; Joppi, Aggiunte inedite al codice diplomatico Istro-Tergestino del secolo XIII (Nozze Porenta-Totto), 40–41, št. 16.

¹¹¹) Joppi, Documenti Goriziani, Archeografo Triestino, XII (1886), 58, št. 47.

¹¹²) G. L. Fr. Tafel in G. M. Thomas, Urkunden zur älteren Handels- und Staatsgeschichte der Republik Venedig, 3, Fontes rerum Austriacarum, II, 14, str. 319, št. 376.

¹¹³) Kandler ad a. 1285.

je bil izroččen v Spilimbergu v Furlaniji že 14. septembra 1285¹¹⁴⁾. Potrjen je bil Brissa od oglejskega patriarha Raimunda della Torre še-le 19. aprila 1287¹¹⁵⁾. Umril je tržaški škof Brissa de Toppo med 29. septembrom 1299, ko je bil izvestno še med živimi¹¹⁶⁾, in 10. oktobrom 1299, ko se omenja že njegov naslednik Ivan¹¹⁷⁾. Brissa je bil zadnji izmed tržaških škofov, ki so imeli posvetno oblast nad tržaškim mestom.

Tržaški škofje od leta 547 (?) do leta 1299¹¹⁸⁾.

1. Frugiferus ali Trugiferus, om.: 547 ?, febr. 21.
2. Severus, om.: „579“, bržkone 590.
3. Firminus, om.: 602 marec, 603 jun.
4. Gaudentius, om.: 680, mar. 27.
5. Joannes (I), om.: „731 okoli nov. 1“.
6. Taurinus, om.: „911 ali 914, jun. 27“.
7. Radaldus, om.: 929, avg. 7.
8. Joannes (II), om.: 948, avg. 8, „956—961“, „966“.
9. Petrus, om.: 991, okt. 5.
10. Ricolfus, om. od 1007, nov. 1 do 1017, sept. 18.
11. Adalgerus, om. od 1031, jul. 13 do 1072, maj 2; umrl pred l. 1075.
12. Heribertus, om.: 1080, febr. 10 in 1082, dec. 3.
13. Hartvicus (tudi Herinicius), om. od 1106 do 1115, okt. 12; umrl 17. ali 18. maja.
14. Detemarus, om. od 1135, nov. 1 do 1145, jul. 28.
15. Bernardus, om. od 1149, jan. 16 do 1181, avg. 30.
16. Henricus, om.: 1187, apr. 11; umrl bržkone neposvečen.
17. Liutoldus, om. 1187 in 1188.
18. Voscaeus, izvoljen pred 1192, maj 10, posvečen pred 1192, jun. 23.
19. Gebhardus, om. kot electus od 1199, jul. 12 do 1201, okt.; kot posvečen od 1203, okt. do 1212, jul. 1.
20. Conradus, om. kot electus od 1214, febr. 22 do po 1218, mar. 27; kot posvečen od 1220, febr. 1 do 1230, sept.
21. Leonardus, om. kot electus od 1231, febr. 22 do 1233, okt. 25; resigniral po 1233, nov. 23; umrl 1. junija.
22. Udalricus de Portis, om. kot electus od 1234, okt. 9 do 1237, jul. 13; kot posvečen od 1237, sept. 29 do 1253, maj 26; umrl pred 1254, sept. 28.
23. Harlongus de „Voisperch“, om. kot electus 1254, nov. 17; kot posvečen od 1257, apr. 2 do 1278, jul. 10. — Njegov protiškof je bil Guarnerius de Cucagna, izvoljen pred 1255, mar. 13; om. 1255, jun. 9.
24. Ulvinus de Portis, om. kot electus od 1282, maj 23 do 1283; umrl med 1285, mar. 8 in maj 11.
25. Brissa de Toppo, om. kot electus 1285, jul. 14; posvečen 1287, apr. 19; umrl 1299, med sept. 29 in okt. 10.

¹¹⁴⁾ Kandler ad a. 1285; Bianchi, o. c., 457, št. 506. — Prim. Joppi, Aggiunte inedite, 42, št. 17.

¹¹⁵⁾ Annales Foroiulienses (MG., SS., 19, 203).

¹¹⁶⁾ Kandler ad a. 1299.

¹¹⁷⁾ Mainati, o. c., I, 270.

¹¹⁸⁾ Ako je listina ali vir sploh, v katerem je imenovan dotični škof, nepristen, tedaj sem postavil dotično letnico med navodnice; ako je datum negotov, tedaj sem pristavil dotični letnici vprašaj. — Electus = izvoljeni škof; om. = omenjen.

Popis knjiga, koje su izašle u jugoslavenskoj protestantskoj tiskari u Urachu-Tübingenu u XVI. stoljeću.

Priopćio Dr. Franjo BUČAR u Zagrebu.

(Konec.)

Die vier Euangelisten vnd der Apostel Geschichts allst der Erst halb theill des Neuen Testament ⁹⁾.

Crabatisch seind getruckht 2000 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Der Rß. Khß. Mt. ist geschickht worden 1 Expl. — Herzog Christoffen zue Wirttemberg 2 Expl. — Herzogen Augusto Churfürsten zue Sachsen 1 — Joachim Churfürsten zue Brandenburg 1 — Philipsen Lanndtgraffen zue Hessen 1 — Johann Fridrichen dem Mitlern Herzogen zue Sachsen zue Weinmar 1 — Albrechten Herzogen inn Preussen 1 — Dem Erczbischoffen zue Magdenburg Sigissmundo marggraffen zue Brandenburg 1 — Graff Hanss Jörgen zue Mansfeld 1 — Graff Wolffen zue Barby dem Ältern 1 — Der Vniversitet zue Wittemberg 1 — Der Statt Magdenburg 1 — Marggraff Carlz zue Baden 1 — Seinem Superintendenten 1 — Nicolaj Radziuilis Fürsten inn der Littaw Sun gen Strassburg geschickht 1 — Der Statt Strassburg 1 — Dem Superintendenten 1 — Der Statt Franckhfurt 1 — Dem Superintendenten daselbst 1 — Der Statt Reutlingen 1 — Dem Superintendenten 1 —

Latus 24

Der Statt Regensburg 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Nürnberg 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Rottenburg ann der Tauber 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Thonawerdt 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Ulm 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Augspurg 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Khempten 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Khauffpeuren 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Lindaw 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Memingen 1 — Irm Superintendenten 1 — Gen Labach Fabian Kirchperger, einer Ersamen Lanndschaft inn Crain Kriegs Secretarien zuerschickhen, zuerkhauffen, vnd wie er khan zuerteilen geschickht 252 Exp. — Ambrosien Fröhlich gen Wien 20. — Mehr ime Fröhlich 15 — Mehr ime Fröhlich 40 — Herr Petern Grauen zue Eberaw etc. vnd Baan inn Crabaten vnd windisch Landt seind geschickht 25 — Herrn Christoffen Vngnaden Freyhern zue Sonegg etc. gen Warasdin 25

Latus 397

Der Löblichen Vniversitet zue Tübingen hat herr Primus Truber überantwort 1 Expl. — Herrn D. Jacob Andree Brobst vnt Cantzler zue Tübingen 1 — Herrn Francisco Barbo Hauptman zue S. Veit am Pflaumb 1 — Herrn Adam Langemantel zu Costell 1 — Herrn Wolffen Schreiber 1 — Graff Ulrichen zue Helffenstein 1 — Herrn Primussen Truber 2 — Micheln Claus Fürstlichen Würtembergischen Apoteckher so er einem doctor der Arczney gen Augspurg geschickht 1 — Herrn Gregor Vlachouitsch Predicanten inn der Mettling 1 — Herrn Christoffen

⁹⁾ Prvi del novoga testamenta, glagolicom. Tübingen, 1562.

horstorffer vnd hanss Rasper Khauffherren Zue Nürnberg geschickht, vnder die Christlichen herrn vnd Burger daselbst, welche ir hilf vnd fürderung bey disem werckh erzielt ausszuteillen 15 — Herrn Anthonien vnd herrn Steffan geben, so sy teglich inn der Truckherey prauchen 1 — Herrn Anthonien Dalmatae für sich selbst so er verschickht, geben 1 — Herrn Steffan Consuli, so er Sebastiano Khrellio, Predicanten zue Labach geschickht 1 — Herrn Gregor Forwerckh Predicanten Zue Nürnberg geschennckht 1 — Herrn Nicolao Gallo inn Regensburg verehrt 3

Latus 32

Jacoben Pöckh Burgern zue Nürnberg 1 — Herrn Steffano Consuli 1 — Leonardo Merheritsch Dalmate 1

Latus 3

Suma diser Sort Büecher verschickht vnd verschennckht 456 Expl. — Seind noch zue Vrach 1544 Expl.

Der Annder halb thail des Newen Testaments, Die Epistln vnd Apocalypsis — Crabatisch mit Glagolischen Buechstaben ¹⁰⁾.

Seind getruckht 1000 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Rhö. Mt. geschickht 1 — Herzog Christoff zue Wirtemberg 2 — Philipsen Landtgraffen zue Hessen 1 — Augustus Churfürst zue Sachsen 1 — Joachimen Churfürsten zu Brandenburg 1 — Johans Fridrichen dem Mittleren Herzogen zue Sachsen zue Weinmar 1 — Erczbischoffen, zue Magdenburg, Sigismundo Marggrauen zue Brandenburg 1 — Der Statt Magdenburg 1 — Der Vniuersitet zue Wittemberg 1 — Graff Hanns Jorgen zue Mansfeldt 1 — Graff Wolffen zue Barbj dem Ältern 1 — Marggraffen Carln zue Baden 1 — Nicolaj Radziuilis Fürsten inn der Littaw Sun gen Strassburg geschickht 1 — Der Statt Strassburg 1 — Dem Superintendenten daselbst 1 — Der Statt Franckhfort 1 — Der Staat Reuttlingen 1 — Irm Superintendenten 1 — Fabian Kirchperger Einer Ersamen Landtschafft inn Crain Khriegs Secretarien 170. — Ambrosien Frölich gen Wien 35

Latus 225

Mehr ime Frölich 40 Expl. — Herrn Christoffen Vngnaden 44 Expl. — Micheln Claus Fürstlichem Würtembergischen Apoteckher so er einem doctor der Arezney von Augspurg geschickht 1 — Herrn Anthonien vnd herrn Steffan geben, so sy teglich inn der Truckherey prauchen 1 — Herrn Steffan Consulj 1 — Leonardo Mercheritsch Dalmate 1

Latus 88

Summa diser Sort büecher verschickht vnd verschennckht 313 Expl. — Seind noch zue Vrach 687 Expl.

Das Gantz Neu Testament ¹¹⁾.

Cirilisch seind getruckht 1000 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Der R5. Khö. Mt. geschickht 1 — Herzog Christoffen zue Würtemberg 2 — Augusto Churfürsten zue Sachsen 1 — Joachimen Churfürsten zu Brandenburg 1 — Johans Fridrichen dem mittlern Herzogen zu Sachsen zue Weinmar 1 — Erczbischoffen zue Magdenburg Sigismundo Marggrauen zue Brandenburg 1 — Der Statt Magdenburg 1 — Der Vniuersitet zue Wittenberg 1 — Graff Hannsen Jorgen zue Mans-

¹⁰⁾ Drugi del novoga testamenta, glagolicom. Tübingen, 1563.

¹¹⁾ Novi Testament prvi i drugi dio, cirilicom. Tübingen, 1563.

feldt 1 — Graff Wollffen zue Barby dem Ältern 1 — Fabian Kirchperger Einer Ersamen Lanndtschafft inn Crain Khriegs Secretarii 50 — Nicola Böhler Burgern zue Villach geschickht, von dannen weiter zuefördern 50 — Mehr ime Böhler 120 — Mehr ime Böhler 60

Latus 292

Micheln Claus Fürstlichen Württembergischen Apoteckher so er einem doctor der Arzney gen Augspurg geschickht 1 Expl.

Latus P. Se.

Summa dieser Sort Buecher verschickht vnd verschennckht 293 Expl. — Seind noch zue Vrach 707 Expl.

Locj Communes Crabatisch ¹²⁾

Seind getruckht 1000 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Der Rhö. Mt. geschickht 1 Expl. — Herczog Christoff zue Württemberg 2 Expl. — Philipsen Landtgraffen zue Hessen 1 — Augusto Churfürsten zue Sachsen 1 — Joachimen Churfürsten zue Brandenburg 1 — Johans Fridrichen dem Mitlern Herczogen zue Sachsen zue Weinmar 1 — Albrechten Herczogen inn Preussen 1 — Erzbischoffen zue Magdenburg Sigismundo Marggrauen zue Brandenburg 1 — Der Statt Magdenburg 1 — Der Vniuersitet Wittemberg 1 — Graff Hanns Jörgen zue Mansfeldt 1 — Graff Wollffen zue Barby dem Ältern 1 — Marggraff Carl zue Baden 1 — Nicolaj Radziuilis Fürsten inn der Littaw Sun gen Strassburg geschickht 1 — Der Statt Strassburg 1 — Der Statt Franckhfort 1 — Der Statt Regenspurg 1 — Der Statt Nürnberg 1 — Der Statt Rottenburg ann der Tauber 1

Latus 21

Der Statt Thonawerdt 1 Expl. — Der Statt Vlm 1 — Der Statt Augspurg 1 — Der Statt Khempten 1 — Der Statt Khauffpeuren 1 — Der Statt Lindaw 1 — Der Statt Memingen 1 — Fabian Khirchberger, Einer Ersamen Landtschafft inn Crain Khriegssecretarien geschickht 244 — Herrn Pettern Grauen zue Eberaw etc. vnd Waan inn Crabaten vnd Windisch Lanndt 1 — Herrn Gregorn Vlachouitsch Predicanten inn der Metling 2 — Nicola Böhler Burgern zue Villach geschickht von dannen weiter zuefördern 310, dauon er dem Kirchperger 110 geben 310 — Ambrosien Frölich Burger vnd des Raths zue Wien Seind geschickht 26 — Mehr ime Frölich 26 — Dem herrn Baan inn Crabaten 20 — Herrn Christoffen Vngnaden 20 — Hannsen Rospel der Manlichischen Erben Factor zue Nürnberg geschickht, etlichen Christlichen Burgern daselbst, welche die Chrabatischen Buechstaben fördern helfen auszuthellen 5

Latus 661

Herrn Stephano Consulj 1 Expl.

Latus P. Se.

Summa diser Sort buecher verschickht vnd verschennckht 683 Expl. — Seind noch zue Vrach 317 Expl.

Loey Communes Cirulisch ¹³⁾

Seind getruckht 1000 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Der Rö. K. Mt. geschickht 1 — Herczog Christoffen zue Wirtemberg 2 — Philipsen Landtgrafen zue

¹²⁾ Edni kratki razumni nauci, (glagol.). Tübingen, 1562. — Bibliogr. opis: Th. Elze, Die slov. prot. Druckschriften str. 48.

¹³⁾ Edni kratki razumni nauci. (ciril.) Tübingen. 1562. Bibliogr. opis: Th. Elze Die slov. prot. Druckschriften, str. 49.

Hessen 1 — Augusto Churfürsten zue Sachsen 1 — Joachimien Churfürsten zue Brandenburg 1 — Pfalzgraff Fridrichen Churfürsten 1 — Albrechten Herzogen inn Preussen 1 — Johans Fridrichen dem Mittlern Herzogen zue Sachsen zue Weinmar 1 — Erczbischoffen zue Magdenburg Sigismundo Marggrauen zue Brandenburg 1 — Der Statt Magdenburg 1 — Der Vniversitet zue Wittemberg 2 — Graff Hanns Jorgen zue Mansfeldt 1 — Graff Wolffen zue Barby dem Ältern 1 — Marggraff Carlz zue Baden 1 — Nicolaj Radziuilis Fürsten inn der Littaw Sun gen Strassburg geschickht 1 — Der Statt Strassburg 1 — Der Statt Franckhfort 1 — Der Statt Regenspurg 1 — Der Statt Nürnberg 1 — Der Statt Rottenburg an der Tauber 1

Latus 23

Der Statt Thonawerdt 1 Expl. — Der Statt Vlm 1 — Der Statt Augspurg 1 — Der Statt Khempten 1 — Der Statt Khauffpeuren 1 — Der Statt Lindaw 1 — Der Statt Memingen 1 — Fabian Khirchberger Einer Ersamen Landtschafft in Crain Khriegssecretarien 39 — Nicola Böhler Burgern zue Villach geschickht, von dannen weiter zuefördern 73 — Ambrosien Frölich Burgern vnnnd dess Raths zue Wienn seind geschickht 204 — Mehr ime Frölich 146 — Der Löblichen Vniversitet zue Tübingen hat her Primus Truber überantvort 1 — Herrn D. Jacoben Anndreen, Brobst vnnnd Canneczler zue Tübingen 1 — Herrn Francisco Barbo Hauptman zue S. Veit am Pflaumb 1 — Herrn Adam Langenmantel zu Costell 1 — Herrn Wolffen Schreiber 1 — Graff Vlrichen zue helffenstain 1 — Herrn Primusen Truber 2 — Herrn Gregor Vlachouitsch Predicanten inn der Metling 1

Latus 488

Herr Stephano Consulj 1 Expl. — Mehr Herrn Stephano Consulj, so Er Sebastiano Khrelio Predicanten zue Labach geschickht geben 1 — Herrn Gregor Forwerckh Predicanten zue Nürnberg geschennckht 1

Latus 3

Summa dieser sort büecher verschickht vnd verschenckht 503 Exempl. — Seind noch zue Vrach 497 Expl.

Die augspurgisch confession inn windischer oder crainischer sprach mit Lateinischen Buechstaben ¹⁴⁾.

Augspurgisch Confession Crabatisch ¹⁵⁾.

Seind getruckht 1000 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Der Rö. Kö. Mt. geschickht 1 — Herzog Christoff zue Württemberg 2 — Philipsen Lanndtgrafen zue Hessen etc. 1 — Augusto Churfürsten zue Sachsen 1 — Joachimien Churfürsten zue Brandenburg 1 — Johans Fridrichen den Mitlern Herzogen zue Sachsen vnd Weinmar 1 — Albrechten herczogen inn Preussen 1 — Erczbischoffen zue Magdenburg, Sigismundo Marggrauen zue Brandenburg 1 — Der Statt Magdenburg 1 — Der Vniversitet zue Wittemberg 1. — Graff Hannss Jörgen zue Mansfeld 1 — Graff Wolffen zue Barby dem Ältern 1 — Marggraff Carlz zue Baden 1 — Nicolaj Radziuilis Fürsten in der Littaw Sun Geen Strassburg geschickht 1 — Der Statt

¹⁴⁾ Artikuli, slovenski, Tübingen, 1562 — Bibliogr. opis: Th. Elze, Die slov. prot. Druckschriften, 49—51. — Prim „Račun o slovenskim artiklama od Trubara“. Carniola, 1911, 44—45. — „O nakladama nekih slovenskih protestantskih knjiga“. Carniola 1911, 286—289.

¹⁵⁾ Artikuli, glagolicom. Tübingen, 1562. — Th. Elze, Die slov. prot. Druckschriften (1896), 51—53.

Strassburg 1 — Der Statt Franckhfort 1 — Der Statt Reuttlingen 1 — Der Statt Regensburg 1 — Der Statt Nürnberg 1 — Der Statt Rottenburg ann der Tauber 1 — Der Statt Thonawerdt 1 — Der Statt Vlm 1 — Der Statt Augspurg 1 — Der Statt Khempten 1 — Der Statt Khauffpeuren 1 — Der Statt Lindaw 1

Latus 28

Der Statt Memingen 1 Expl. — Fabian Khirehberger Einer Ersamen Landtschafft inn Crain Khriegssecretarien zuegeschickht 389 — Dem herrn Waan in Crabaten 1 — Nicola Büchler Burgern zue Villach geben von dannen Weiter zue fürdern 174 — Ambrosien Fröhlich Burger vnd dess Raths zue Wienn seind geschickht 26 — Mehr ime Fröhlich 20 — Dem herrn Baan inn Crabaten 20 — Herrn Christoffen Vngnaden etc. 20 — H. Abraham Pfarrherrn zue Zerbst, vnd H. Wernero Steinheusser Pfarrherrn zue Barby verehrt 2 — Herrn Gregor Vlachouitsch Predicanten inn der Metling 3 — Den Zwen vssgogkischen Priestern, die zue Vrach gewest 1 — Einer Ersamen Landtschafft inn Crain verordenten 1 — Herrn Christoffen Vngnaden Freyherrn zue Sonegg etc. 1 — Hannsen Rospel der Manlichischen Erben Factor zue Nürnberg geschickht, etlichen Christlichen Burgern daselbst, welche, die Crabatichen Buechstaben fürdern helffen ausszueheillen 5

Latus 664

Herrn Stephano Consulj 1 Expl.

Latus P. Se.

Summa diser sort buecher verschickht vnd verschennecht 693 Expl. Seind noch zue Vrach 307 Expl.

Augspurgisch Confession cirulisch ¹⁶⁾

Seind getruckht 1000 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Der R5. K5. Ml. geschickht, 1 — Herzog Christoffen zue Württemberg 2 — Philipsen Landtgraffen zue Hessen 1 — Augusto Churfürsten zue Sachsen 1 — Johanns Fridrichen dem Mitlern herzogen zu sachsen zu Weimar 1 — Joachimen Churfürsten zu Brandenburg 1 — Albrechten herzogen inn Preussen 1 — Erczbischoffen zue Magdenburg Sigismundo Marggrauffen zue Brandenburg 1 — Der Statt Magdenburg 1 — Der Vniversitet zue Wittenberg 1 — Graff Hannss Jörgen zue Mansfeld 1 — Graff Wolffen zue Barbj dem Ältern 1 — Marggraff Carlz zue Baden 1 — Seinem Superintendenten 1 — Nicola Radziullis Fürsten inn der Littaw Sun gen Strassburg geschickht 1 — Der Statt Strassburg 1 — Dem Superintendenten daselbst 1 — Der Statt Franckhfort 1 — Dem Superintendenten daselbst 1 — Der Statt Reuttlingen 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Regensburg 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Nürnberg 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Rottenburg an der Tauber 1 — Irm Superintendenten 1

Latus 28

Der Statt Tonawerdt 1 Expl. — Irm Superintendenten 1 Expl. — Der Statt Vlm 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Augspurg 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Khempten 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Khauffpeuren 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Lindaw 1 — Irm Superintendenten 1 — Der Statt Memingen 1 — Irm Superintendenten 1 — Fabian Khirehberger Einer Ehrsamten Landtschafft inn Crain Khriegssecretarien 45 — Nicola Büchler Burgern zue Villach geschickht, von dannen Weiter zue fürdern 100 — Ambrosien Fröhlich Burgern vnd dess Raths zue Wien seind geschickht 250 Expl.

¹⁶⁾ Artikuli, cirilicom. Tübingen, 1562.

— Mehr ime Fröhlich 244 — Hansen Raspl der Manlichischen Erben Factor zue Nürnberg geschickht, etlichen Christlichen Burgern daselbst, welche die Crabatichen Buechstaben fürdern helffen ausszuteilen 5 — Herrn Steffan Consulj 1

Latus 659

Suma diser sort Büecher verschickht vnd verschenckht 688 Expl. — Seind noch zue Vrach 312 Expl.

Augspurgisch Confession Wellsch ¹⁷⁾

Seind getruckht 1000 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Herzog Christoffen zue Württemberg 2 Expl. — Philipsen Landtgrafen zue Hessen etc. 1 — Augusto Churfürsten zue Sachsen 1 — Joachimen Churfürsten zue Brandenburg 1 — Johanns Fridrichen dem Mitlern herzogen zue Sachsen vnd Weinmar 1 — Erezbischoffen zue Magdenburg Sigismundo Marggrauen zue Brandenburg 1 — Der Statt Magdenburg 1 — Der Vniversitet zue Wittemberg 1 — Graff Hanns Jörgen zue Mannsfeldt 1 — Graff Wolffen zue Barby dem Ältern 1 — Marggraff Carln zue Baden 1 — Seinem Superintendenten 1 — Der Statt Strassburg 1 — Dem Superintendenten daselbst 1 — Der Statt Frannekhfort 1 — Der Statt Regensburg 1 — Der Statt Nürnberg 1 — Der Statt Rottenburg ann der Tauber 1 — Der Statt Tonawerdt 1 — Der Statt Vlm 1 — Der Statt Augspurg 1 — Herrn Steffan einem D. Medicine daselbst geben (2)

Latus 25

Der Statt Khempten 1 Expl. — Hannsen Khünig Burger daselbst 2 — Der Statt Khauffpeuren 1 — Der Statt Lindaw 1 — Herrn Rott Burger daselbst 1 — Der Statt Memingen 1 — Dem Herrn Stebenhaber Burger daselbst welcher 20 thaller zue diesem Werckh geben 1 — Fabian Kirchperger Einer Ersamen Landtschafft inn Crain Kriegsecretarien geschickht 224 — Herrn Francisco Barbo hauptman zue S. Veit am Pflaumb 1 — Seinem vettern Paullo Barbo 1 — Herrn Steffan zue Villach verkhaufft, so er inn sein Raittung gestellt 3 — Herrn Sebalden Pfeyler zue Drüsnig inn Kärndten 1 — Dem Apotheker zue S. Veit in Kherndten 1 — Jörgen Gortzanis plindten Lautenschlager von Triest 1 — Micheln Serenj gen Rofers 1 —

Welsch Confessionen.

Gen Labach geschickht Fabian Kirchberger 100 Expl. — Gen Villach Nicola Büchler Burger daselbst 284 — Ambrosien Fröhlich gen Wienn 50 — M. Martino Crusio geschennekht 1

Latus 976

Herrn Antonio Dalmate 2 Expl. — Herrn Stephano Consulj 2 — Mer ime herrn Steffan zugestellt, für die Er drey Stübich, der innen büecher verschickht, geben 15 — Mehr ime herrn Stephan 1 — Mathie Pomasanitsch Seczer in der Truckherey zue Vrach 1 — Herrn Christoffen Horstorffer Burger Zue Nürnberg 1 — Lienharden Peyrlstainer Burger vnd khauffherrn zue Venedig 1 — Johanni Spiro Schuelmeister zu Glemaun inn Fryaul 1 — Nicola Büchler gen Villach 2 — Andree Foresto gen Labach 1 — Herrn Bonifacio Pfarrherrn zue Pinguent inn Ysterreich 2 — Herrn Christoffen Vngnaden Freyherrn Zue Sonegg 1

Latus 30

Summa diser sort Büecher verschickht, vnd verschennkht 731 Expl. — Seind noch zue Vrach 269 Expl.

¹⁷⁾ La confessione, talijanski, Tübingen, 1562.

Die Apologia der augspurgischen Confession wellsch ¹⁸⁾.

Seind truckht 500 Expl. — Dauon hiebey 1 — Herzog Christoffen zue Württemberg 2 — Augusto Churfürsten zue Sachsen 1 — Joachimien Churfürsten zue Brannenburg 1 — Johans Fridrichen dem Mitlern herzcogen zue Sachsen vnd Weinmar 1 — Erzbischoffen Zue Magdenburg Sigismundo Margrauen zue Brandenburg 1 — Der Statt Magdenburg 1 — Der Vniversität zue Wittemberg 1 — Graff Hannss Jörgen zue Mansfeldt 1 — Graff Wolffen zue Barby dem Ältern 1 — Nicola Püchler geschickht 364 — Herrn Anthonio Dalmatae 2 — Herrn Stephano Consulj 2

Latus 379

Souil seind dieser sort bücher verschickht vnd verschennkht — Vnd noch Zue Vrach 121 Expl.

Postill chrabatisch ¹⁹⁾.

Seind getruckht 1000 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Der Rö. Khö. Mt. geschickht 1 — Herzog Christoffen zue Württemberg etc. 2 — Philipsen Lanndtgraffen zue Hessen 1 — Augusto Churfürsten zu Sachsen 1 — Joachimien Churfürsten zue Brandenburg 1 — Johans Fridrichen dem Mitlern Herzogen zue Sachsen vnd Weinmar 1 — Albrechten Herzogen inn Preussen 1 — Erczbischoffen zue Magdenburg Sigismundo Marggraueu zue Brandenburg 1 — Der Statt Magdenburg 1 — Der Vniversitet zue Wittemberg 1 — Graff Hannss Jörgen zue Mansfeldt 1 — Graff Wolffen zue Barby dem Ältern 1 — Marggraff Carln zue Baden 1 — Nicola Radziuilis Fürsten in der Littaw Sun gen Strassburg geschickht 1 — Der Statt Strassburg 1 — Der Statt Franckhfort 1 — Der Statt Regensburg 1 — Der Statt Nürnberg 1 — Der Statt Rottenburg ann der Tauber 1 — Der Statt Thonawerdt 1

Latus 22

Der Statt Vlm 1 Expl. — Der Statt Augspurg 1 — Der Statt Khempten 1 — Der Statt Khauffpeurn 1 — Der Statt Lindaw 1 — Der Statt Memingen 1 — Gen Labach Fabian Kirchberger Einer Ersamen Lanndtschafft inn Crain Kriegsecretarien geschickht, zuerkhauffen vnd zuuertreiben 167 — Herrn Petern Graffen zue Eberaw etc. vnd Waan inn Crabaten vnd Windischlanndt 1 — Dem Brobst zue Mitterburg in Histría 1 — Nicola Böhler Burgern zue Villach geschickht. Von dannen Weiter zufürdern 71 — Ambrosien Frölich Burgern vnd des Raths zue Wienn seind geschickht 25 — Mehr ime Frölich 26 — Mehr ime Frölich 155 — Dem herrn Baan inn Crabaten 20 — Herrn Christoffen Vngnaden 20 — Herrn Gregor Vlachouitsch Predicanten inn der Metling 1 — Einer Ersamen Landtschafft inn Crain Verordenten 1

Latus 494

Herrn Stephanus Consulj 1 Expl.

Latus P. Se.

Suma dieser sort bücher verschickht vnd verschennckht 517 Expl. — Seind noch zue Vrach 483 Expl.

Postill cirulisch ²⁰⁾.

¹⁸⁾ Apologia, talijanski. Tübingen. 1563.

¹⁹⁾ Postilja, glagolicom. Tübingen. 1562.

²⁰⁾ Postila, cirilicom. Tübingen, 1563.

Seind getruckht 500 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Der R5. Kh5. Mt. geschickht 1 — Herzog Christoffen zue Wirtemberg 2 — Philipsen Landtgraffen zue Hessen 1 — Augusto Churfürsten zue Sachsen 1 — Joachimien Churfürsten zue Brandenburg 1 — Johanns Fridrichen dem Mitlern Herzogen zue Sachsen vnd Weinmar 1 — Erczbischoffen zue Magdenburg Sigismundo Marggrauen zue Brandenburg 1 — Der Statt Magdenburg 1 — Der Vniversitet zue Wittemberg 1 — Graff Hanns Jörgen zue Mansfeldt 1 — Graff Wolffen zue Barby dem Ältern 1 — Albrechten herczogen in Preussen 1 — Marggraff Carlz zue Baden 1 — Nicolaj Radziuilis Fürsten inn der Littaw Sun gen Strassburg geschickht 1 — Der Statt Strassburg 1 — Der Statt Franckhfurt 1 — Der Statt Regenspurg 1 — Der Statt Nürnberg 1 — Der Statt Rottenburg ann der Tauber 1 — Der Statt Thonawerdt 1 — Der Statt Vlm 1

Latus 23

Der Statt Augspurg 1 — Der Statt Khempten 1 — Der Statt Khauffpeuren 1 — Der Statt Lindaw 1 — Der Statt Memingen 1 — Fabian Kirchperger Einer Ersamen Landtschafft in Crain Kriegssecretarien 40 — Nicola Büchler Burgern zue Villach geschickht von dannen weiter zufürdern 71 — Herrn Stephano Consulj 1

Latus 117

Summa diser sort büecher verschickht vnd verschenneckht 140 Expl. — Seind noch zue Vrach 360 Expl.

Ein summa etlicher Predigten vom Hagel D. Mathye zue Stuetgart²¹⁾.
Crabatisch mit glagolischen Buechstaben 1000 Expl. — Dauon hiebey 1 — Fabian Kirchberger Einer Ersamen Landtschafft inn Crain Kriegssecretarien 500 — Ambrosien Frölich inn Wien 100 — Herrn Christoffen Ungnaden etc. 140
Souil seind dern verschickht. — Und noch zue Urach 259 Exp.

Catechismus Luthery der clain wellsch²²⁾.

Seind getruckht 1000 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Herzog Christoffen zue Wirtemberg 1 — Augusto Churfürsten zu Sachsen 1 — Joachimien Churfürsten zu Brandenburg 1 — Johanns Fridrichen dem Mitlern herczogen zu Sachsen vnd Weinmar 1 — Erczbischoffen zue Magdenburg Sigismundo Marggraffen zue Brandenburg 1 — Der Salt Magdenburg 1 — Der Vniversitet zue Wittemberg 1 — Graff Hanns Jorgen zu Mansfeld 1 — Graff Wolffen zue Barbj dem Eltern 1 — Marggraff Carlz zue Baden 1 — Der Statt Franckhfort 1 — Fabian Kirchperger Einer Ersamen Landtschafft inn Crain Kriegsecretarien 26 — Nicola Büchler Burgern zue Villach geschickht von dannen weiter zufürdern 100 Expl. von den er dem Kirchperger die hier vorstehenden 26 geben thuet 74 — Mehr ime Büchler 350 — Mer ime Büchler 2 — Mathesen Klombner 2

Latus 466

Georg Grubenbacher hat inn Franckhfort einem venedischen Buechfuerer Vincentio Wolgriso, geben, ob er dern mehr vertreiben khündte 8 Expl. — Herrn Steffan Consulj 1

Latus 9

Summa diser Sort büecher verschickht vnd verschenneckht 475 Expl. — Seind zue Vrach noch 525 Expl.

²¹⁾ Predike od tuče, glagolicom, Tübingen, 1563.

²²⁾ Catechismo piocciolo, talijanski. Tübingen, 1562.

Beneficium Christi Chrabatisch mit Glagolischen Buechstaben ²³⁾.

Seind getruckht 500 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Herzog Christoffen zue Württemberg 1 — Augusto Churfürsten zue Sachsen 1 — Joachimen Churfürsten zue Brandenburg 1 — Johannes Fridrichen dem Mitlern herczogen zue Sachsen vnd Weinmar etc. 1 — Erczbischoffen zue Magdenburg Sigismundo Margrauen zue Brandenburg 1 — Der Vniuersitet zue Wittemberg 1 — Graff Hanss Jörgen zue Mansfeldt 1 — Graff Wolfffen zue Barby dem Ältern 1 — Fabian Kirchner Einer Ersamen Landtschafft in Crain Kriegsecretarien 200 — Nicola Böhler Burgern zue Villach 100

Latus 310

Souil seind dern verschickht vnd verschennckht: Vnd noch zu Vrach 190 Expl.

Catechismus Lutheri Chrabatisch mit Lateinischen Buechstaben ²⁴⁾.

Seind getruckht 400 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Herzog Christoffen zue Württemberg 1 — Nicola Böhler Burgern zue Villach sein geschickht von dannen Weiter zufürdern 330 — Mathesen Klömbner, dem herrn Baan, herrn Gregoren inn der Metling vnd herrn Jörgen Juritschitsch zuezeschickhen 3

Latus 335 Expl.

Souil seind dern verschickht, Seind noch zue Vrach 65 Expl.

Der 51. Psalm, Miserere mei deus etc. vnd der 130. Psalm. De profundis etc. sambt der ausslegung Lutherj inn wellsche sprach ²⁵⁾.

Seind getruckht 500 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Augusto Churfürsten zue Sachsen 1 — Herrn Anthonio Dalmatae 2

Latus 4 Expl.

Bleiben so noch beyeinander vnd mit ersten verschickht worden 496 Expl.

Augspurgische Confession Chrabatisch mitt Lateinischen Buechstaben ²⁶⁾.

Seind getruckht 400 Expl. — Dauon hiebey 1 Expl. — Nicola Böhler Burgern zue Villach seind geschickht, von dannen weyter zufürdern 78 Expl. Mehr im Böhler 280

Latus 359 Expl.

Souil seind dern verschickht vnd noch zue Vrach 41 Expl.

Suma Summarum aller getruckhten windischen, chrabatischen, cirulischen vnd wellschen Buecher 25300 Exemplaria

Von welchen laut diser Raithung, verschickht, verkaufft, vnd verschennckht worden 17036 Exemplaria

Ligen also noch zue Vrach, welche zue rechter gelegenheit auch verschickht sollen werden 8264 Exemplaria.

Dise hatt herr Hannss Vngnad etc. vnd die gaistlichen herrn bey dem truckh fürnemlich aus dem bedenckhen, zue Vrach Ligen lassen, dieweil der

²³⁾ Govorjenje vele prudno, glagolicom, Tübingen, 1563.

²⁴⁾ Katekizam (hrvatski, D) latinicom. Tübingen, 1564.

²⁵⁾ Esposizione del salmo, talijanski, Tübingen, 1564.

²⁶⁾ Spovid, latinicom, hrvatski, Tübingen 1564.

Sattan so vngesthem, da etwan die so hinein geschickht, auffgehbt vnnnd verprenndt wurden wie ann villen orthen mit den lateinischen vnd teutschen Euan-gelischen büchern (die sy Lutherisch nennen) geschehen, da man dannoch noch ein vorrath hette, So aber der liebe Gott solche bücher wirt bewahren, auch sein gnad vnd gedeychen dartzuegeben, das die abgeen vnd vertriben khünden werden, sollen dise alsdann auch hinnach geschickht, vnd mit allem vleiss, fürbedacht werden, damit die vnder die blinden leuth khomen, und bey denselben mit der hilff vnd gnaden gottes frucht schaffen.

Was vnnnd wieuill nun von denen büchern allen zue Vrach, zue Wienn, zue Villach vnd zu Labach verkhaufft, vnd was für gelt noch derzeit daraus gepracht worden, ist inn den gelt Raittungen des 61.sten 62.sten vnd 63.sten jars specificce Einkhomen, auch von des Ambrossien Frölichs, Fabian Kirchbergers vnd Mathesen Klombners desshalben überschickhten Raittungen abschrifften hiebey, dess Nicola Büchlers Raittungen ist man auch gewertig.

Vnnnd dieweil jetzgenannte Personen von sollichen inen zugeschickten Büchern, deren ein guete anzahl weiter vnd ann ander mehr orth, vertrauten Personen (darunder auch etlich, die dise annemen, sich aus forcht, nit nennen dürffen lassen, damit Sy nit verrathen, vnd dadurch bey Kay. Mt. inn schwere vngnad khomen, vnd sonderlich von dem Bäbstischen gottlosen hauffen ann leib vnd guet verderbt werden) geschickht, werden von denselben ire Raittungen auch abgefordert, vnd als-pald die khomen, dem Löblichen herrn Fürstlichen Commissarien auch zu uernemen, zuegestellt werden, vnd soll also alle jar vnd solanng der herr Vngnad inn disen landen diss Christliche werckh, wie bisheer in handen haben wirdet, von allem empfangnen vnd aussgebnen geltt, auch von denen verschickhten, verkhaufften vnd verschenneckhten büchern, von inen den Löblichen herrn Commissarien oder wer von Fürstlicher Durchl. jederzeit dartzue veordent, guete glaubwürdige Raittung geschehen.

Datum Tübingen ann S. Geörgen den 23. tag Aprillis A. 1564

Hanns Vngnad

Frhr zu Sonegg m. p.

Antonius Dalmata Stephanus Consul

manu pr^a sc^l manu p^a.

Philip Gugger

m. p.

(Sa 4 originalna pečata, jedan uz drugi)

Verzeichnuss was für windisch Crabatisch cirulisch vnd wellsche Bücher getruckht worden²⁷⁾.

Erstlich hat man getruckht, crabatisch probzettl darauff alle Crabatische alphabet, gross vnd klein, sambt dem vatter vnnser, vnd dem 1 Capitel Paullj zuen Römern auch den 117. psalm 200 Expl. — Item cirulische Probzettl darauff alle Cirulische alphabet, sambt dem vatter vnnser vnd dem 117. psalm 300 Expl. — Item Crabatische taffel-pletlin der abecedaria 2000 Expl. — Item Cirulische auch 2000 Expl. — Item crabatische catechismi mit der ausslegung vnd einer predig, vom rechten glauben an Christum 2000 Expl. — Item Cirulische Catechismi auch mit der ausslegung vnnnd vorgenannter predig 2000 Expl. — Item das Neu Testament der erste theill mit crabatischen Buechstaben 2000 Expl. — Dern annder theill 1000 Expl. — Mit Cirulischen Buechstaben 1000 Expl.

²⁷⁾ Sličan popis priopćen je u Carnioli od g. 1911 str. 286 nsl.

— Item die Loci Communes Crabatich 1000 Expl. — Item die Loci Communes mit Cirulischen Buechstaben 1000 Expl. — Item die augspurgisch Confession, in Windischer oder Crainerischer sprach mit latteinischen Buchstaben 1000 Expl. — Item die augspurgerisch Confession mit Crabatichen Buechstaben 1000 Expl. — Item die augspurgerisch Confession mit cirulischen Buechstaben 1000 Expl. — Item die augspurgerisch Confession in welscher oder Italianischer sprach, mit Latteinischen Buechstaben 1000 Expl. — Item die apologia der auspurgerischen Confession welsch 500 Expl. — Item die postill, welche herr Primus Truber von der Zeit inn Crainerischer sprach, truckhen lassen, mit Crabatichen Buechstaben 1000 Expl. — Item dieselbig postill, auch mit Cirulischen Buechstaben 500 Expl. — Item der klein Catechismus Luthery auch inn welscher sprach 1000 Expl. — Crainerische Psalm Lieder 1000 Expl. — Beneficium Christi mit Crabatichen Buechstaben 500 Expl. — Ain schöne predig vom Hagel mit Cirulischen Buechstaben 1000 Expl. — Catechismum Luthery crabatich mit Latteinischen Buechstaben 400 Expl. — Die augspurgisch Confession crabatich mit Latteinischen Buechstaben 400 Expl.²⁵⁾ — Der ain vnd fünffzig psalm Miserere mei deus vnd der 130 psalm de profundis, sambt der auslegung Luthery in welscher sprach 500 Expl. — Jezt truckht man die Wirttembergische Kirchorndung Crabatich mit Glagolischen vnd Latteinischen Buechstaben jeder sort 400 thuet 800 Expl. — Vnd den Methodum Wigandi, welsch 500 Expl. — Hinfüran wird man truckhen die Apologiam Crabatich mit (sic!) Glagolischen vnd Lateinischen Buechstaben. — Item die hausspostill Luthery Crabatich mit Glagolischen vnd Lateinischen buechstaben vnd welsch — Item alle Propheten ehe man mit der ganczen Bibl auffkhombt — Volgenndt die ganze Bibl inn gemelten Sprachen.

Die 4 Euangellisten vnd der Apostel geschicht auch die postill vnd Locos Communes hat herr Primus zuuor vnd mit inn disem Costen truckhen vnd zusammen pinden lassen.

Na konu iz vana: Verzeichnuss was für windisch, Crabatich Cirulisch vnd welsche büecher getruckht worden.

Naše ujede.

Spisal dr. Janko PONEBŠEK.

(Dalje.)

Lesna sova, syrniium aluco (L.).

Navadna imena. Slovensko: navadna sova (Schulz), rjava sova (Freyer), rumena sova (Freyer), siva sova (Freyer), skalna sova (Freyer), veliki gozdni čuk (Koprivnik), vubuj (Freyer); hrvaško: plačka, sovina šumska, šumska sova (Brusina), šumska sovuljaga; češko: sova obecná, puštilk, sova sosnová, hlavatá, velká; poljsko: sova lelek, puszczyk; rusko: sova; nemško: Waldkauz, Waldeule, Nacht-eule, Busch-, Stock-, Baum-, Wieden-, Maus- und Knappeule, Huheule; Punsch-, Grab-, Grav-, Geier- und Schleiereule, Knarr-, Zisch- und Kirreule, die Brandeule,

²⁵⁾ Beneficium latinicom.

gemeine oder große, graue, gelbliche, hellbraune, braune, braunschwarze, rote und heulende Eule, Fuchseule, große Baumeule, graue Buscheule, Uhu, Huhu, Nachtkauz, Brandkauz, Nachtrapp, Waldäuffel, Kieder, Melker, Milchsauger; francosko: hulotte chat-huant, chouette hulotte, hulotte; italijansko: gufo selvatico; angleško: Tawny-Owl, Brown-Owl, Wood-Owl, Hoost-Owl, Austrian Owl, Solognese Owl.

Znanstvene soznačnice: *Syrnium ululans*, Savigny. *Syrnium stridulum*, Stephens. *Syrnium oedum*, Brehm. *Syrnium rufescens*, Brehm. *Syrnium macrocephalum*, Brehm. *Strix aluco*, Linné. *Strix stridula*, Linné. *Strix sylvestris*, Scopoli. *Strix soloniensis*, Gmelin. *Strix austriaca*, Shaw. *Strix sylvatica*, Shaw. *Aluco aluco*, Kaup. *Aluco stridulus*, Macgillivray. *Ulula aluco*, Kaup. *Ulula stridula*, Selby.

Scopoli, str. 20, št. 11, str. 21, št. 13 (deloma) in 14, str. 22, štev. 15 in 16. — *Keyserling-Blasius*: Die Wirbeltiere Europa's, XXXII, 142—143, št. 44. — *Freyer*, str. 10, štev. 28. — *Erjavec*, IV. del, str. 228. — *Fritsch*, str. 60—61, tab. 11, sl. 8. — *V. R. v. Tschusi zu Schmidhoffen*: Die Vögel Salzburgs, str. 14, štev. 27. — *Madarász*: l. c. Z. f. O. 1884, str. 259. — *Ornis Carinthiae*, str. 44—45. — *Schulz*, str. 4, štev. 29. — *A. J. Jäckel*, Systemat. Verzeichnis der Vögel Bayerns, str. 64 do 66. — *Ornis balcanica*, II. zv., str. 103; III. zv., str. 315, in IV. zv., str. 90. — *Nau-mann*, V. zv., str. 34—40. — *Brehm*, 5. zv., str. 156—160. — *Gjurašin*, dio drugi, str. 131. — *Hartert*, str. 1022—1025. — *Reichenow*, str. 79. — *Hennicke*: Die Raubvögel Mitteleuropas, str. 27—36. — *Hennicke*, str. 13. — *C. G. Friderich-Bau*: Naturgeschichte der deutschen Vögel itd. 1905, str. 362—363. — *Schäff*, str. 387 do 389. — *Dr. E. Klein*: Naši ptiči itd., str. 89. — *K. Kněžourek*: Velký přírodopis ptaků. Praha 1910. Díl první, str. 485—489. — *Ornis Romaniae*, str. 409—411. — *Jul. Michel*: l. c. XXIV. Der Waldkauz — *Syrnium aluco* (Linné). Waidmannsheil 1913, str. 283—286. — *W. Hagen*: Die Vögel des Freistaates und Fürstentums Lübeck, str. 74. — *Reichenow*, Die Vögel, I. zv., str. 431. — *F. Tischler*: Die Vögel der Provinz Ostpreußen, str. 187. — *H. Reichling*: Die Flügelfederkennzeichen der nordwestdeutschen Vögel. J. f. O. 1915, str. 229—267, 305—340 in 513—548.

Rey, str. 62—63. — *H. Hocke*: Über Eigenheiten im Brutgeschäft unseres Waldkauzes und unserer Ohreule. Z. f. O. u. O., XIII. letn., str. 19—24. — *G. Krause*: Oologia universalis palaeartica, seš. 50. — *Szielasko*: Bedeutung der Eischalenstruktur itd. J. f. O. 1913, str. 277—278. — *P. Wendlandt*: Über die Brutverhältnisse und Eiermaße itd. J. f. O. 1913, str. 426—428. — *Boxberger*: l. c. Z. f. O. und O., XXIII. letn., 60—63.

* * *

Izredno velika glava brez pernatih čopkov, kljun bledorumen, šarenica črnorjava. Perje po hrbtni strani s pretrganimi valovitimi črtami, mnogimi pikami in nerednimi temnimi progami; na ramenih vrsta belih peg hruškaste oblike; na svetlem perju potrebušne strani ob rebrcih rjave proge s tankimi poprečnimi razrastki na obe strani. Letalna peresa do šestega vejičasta, četrto najdaljše, šesto na zunaj komaj vidno zoženo; peruti čez 200 mm dolge. Rep kratek in zaokrožen. Na nogah sivobelo perje s finimi poprečnimi progami; prsti pernatí.

Lesna sova je srednje velika ptica. Njeno dolgo in rahlo perje jo naredi še večjo, če se našopiri. Glava in vrat sta vsled močno našopirjenega perja navidezno tako široka kakor trup. Okroglasti obraz je velik, tudi oči so nenavadno velike ter leže tesno drugo tik drugega. Po dolžini

meri vsako oko 28 mm, tehta pa 9.5 g ¹⁾). Primeroma velik kljun je močan, zelo zakrivljen in meri v loku 36 mm. Barve je bledorumene, na sredi včasih zelenkaste, ob robih semtertje rjavkaste. Voščénica je nad okroglastimi nosnicami napihnjena in zelenkastorumena. Oko je skoraj črnorjavo in ima modrikasto črno zenico. Ozek rob veke je gol in zamazano bledordeč, pri mladih lesnih sovah rdečkastosiv. Ovalni uhelj zavzema le polovico lobanjske votline. Po dolžini meri lesna sova 400—440 mm, peruti 290 mm, rep, ki presega peruti za 30 mm, pa 180 mm.

Lesno sovo poznamo v dveh barvnih premenah: sivo in rjavo ali rdečkasto. Domnevanja starejših naravoslovcev, da živi siva premena v listnatih gozdih, rjava pa v iglastih, so se ravnotako malo obnesla kakor trditev, da so sive ptice v pretežni večini samice, rjave pa samci. Danes so si ornitologi edini v tem, da se te barvne premene ne morejo spraviti v zvezo ne s starostjo in tudi ne s spolom ter da so tudi od zunanjih vplivov bivališča neodvisne. Navedeni barvni razločki se nanašajo le na glavno barvo; lise imajo stalno značilno obliko in so vedno enako razdeljene, akoravno so pri nekaterih pticah bolj zamolkle, pri drugih zopet razločnejše, pri teh redkejše, pri onih številnejše. Splošno lahko le trdimo, da prevladuje siva barva. Med skrajno rjastordečimi in najbolj sivimi dobimo vse mogoče stopnje. Vendar niso ti pojavi tako številni, kakor so skrajno barvane ptice.

Odrasla samec in samica sive premene sta zgoraj rumenkasto belosiva. Vsako peresce ima po sredi podolgasto progo s stranskimi razrastki, ki so širji na glavi in tilniku, kjer so tudi srednji pasovi obsežnejši, peresni robovi pa bolj belkasti, včasih čisto beli. Na hrbtu, zgornjih krovnih repnih peresih in lopatici so proge ožje, drobnejše, bolj počrčkane, zato so ondi barve manj razločne. Letalna peresa so rjava, zunanja banderca imajo belkaste, znotranja pa medlorjave pasove, ki so vedno bolj ali manj počrčkani, posebno proti koncu peruti. Zgornje krovne peruti so take kakor hrbet, manjše spodnje so temnejše in bolj rjastorjave, večje imajo na zunanjih bandercih velike bele lise. Krmilna peresa so temno- ali svetlorjavo poškrpljena, proti koncu in na postranskih dveh peresih razločneje pasasta, na koncu s kakih 6—10 mm širokimi belimi ali smetanastobelimi konci. Čelo je na sredi zamolklo temnorjavo, venec belosiv s temnorjavimi pasovi. Spodnja stran je bela s črnorjavimi podolžnimi progami, ki imajo stranske razrastke. — Pri rjastorjavi premeni so odrasle ptice zgoraj rjastordeče, zgornje perje ob straneh na glavi in zadaj za vratom ima na bandercih veliko bele barve, risbe pa kakor siva premena. Rep je rjastordeč, sicer pa enako pisan kakor pri sivih pticah. Spodnje perje je belo, na koncih in v sredi rjasto, ob rebrih rjavočrno. Prvo puhasto perje je smetanastobelo, včasih skoraj čisto belo, drugo je rjavkasto smetanasto z rjavimi pasovi in belimi konci, spodaj je navadno čistejše bele barve.

¹⁾ O. M. Sch. 1884, str. 300.

Glede melanističnih ptic pristavim, da so znani razen opisane ²⁾ še drugi taki eksemplari ³⁾. Albinistična lesna sova mi je znana samo ena ⁴⁾. Slednjič naj omenim še neko izredno premeno temnovijoličastorjave glavne barve, ujeto v skobec dne 13. marca 1892 ⁵⁾.

Noge so krepke in do prstov z gostim, volnatim perjem pokrite, ki je belkastorumeno ali rdečerrjavkastobelo in z majhnimi rjavimi poprečnimi lisami poškropljeno. Kratki prsti imajo debele peščaje. Zgoraj so pokriti z enakim perjem kakor kraki, nepokriti sta le ena ali dve veliki poprečni deščici ob začetku krempljev. Goli podplatje so fino mrežasti in kakor deščici vrhu prstov umazano sivi. Veliki, ostri, ne posebno zakrivljeni kremplji so na korenu sivi, na koncu črni. Krak meri 45—52 mm;

	brez kremplja	kremplj v loku	kremplj v tetivi
zunani prst	22—25 mm	16—17 mm	9—10 mm
srednji prst	26—28 mm	17—21 mm	12—14 mm
znotranji prst	24—28 mm	20—21 mm	13—14 mm
zadnji prst	15—17 mm	14—18 mm	10—11 mm

Naslikana noga (tab. 5, sl. 2) je neke 13. novembra 1898 na Saksonske (Deuben) ustreljene stare samice.

Kot geografično premeno navedem samo *strix aluco sylvatica*, ki je nekoliko manjša ter živi v Angliji in na Škotskem.

* * *

Lesna sova živi posebno v Evropi, vendar je razširjena tudi preko njenih mej proti vzhodu ter jo najdemo v Turkestanu, Tibetu in na severnem Kitajskem, potem v Mali Aziji, Siriji, Palestini in severni Afriki. Na severu je razširjena do Trondhjema na Norveškem, do 65° sev. šir. na Švedskem in do približno 61° na Ruskem; pogrešamo jo na Irskem ⁶⁾. V južni Evropi jo najdemo le redko in to posamič. Na Nemškem je izvzemši samo nekatere pokrajine s pičlimi gozdovi povsod navadna ptica.

V Avstro-Ogrski je stalna ptica in gnezdilka v vseh kronovinah: na Češkem ⁷⁾, Moravskem ⁸⁾, v Šleziji ⁹⁾, Galiciji in Buko-

²⁾ Melanistična lesna sova. Carniola 1911, str. 175—183.

³⁾ n. pr. Verh. der zool.-botan. Ges. 1854, str. 103; 1867, str. 690; 1871, str. 690; I. Jahresber. (1882) itd., str. 40; O. J. 1890, str. 214; O. M. Sch. 1800, str. 385, in 1903, str. 216.

⁴⁾ J. f. O. 1867, str. 87.

⁵⁾ O. M. Sch. 1893, str. 224.

⁶⁾ O. M. Sch. 1991, str. 222.

⁷⁾ J. f. O. 1871, str. 184; 1872, str. 379; I. Jahresber. (1882) des Komitees f. ornith. Beob.-Stat. in Österr. und Ung., Wien 1883, str. 40; Ornith. 1885, str. 275 do 276; M. O. V. W. 1887, str. 91; Ornith. 1887, str. 54; V. Jahresber. (1886) itd., Wien 1888, str. 69; Ornith. 1888, str. 58; 1889, str. 445; M. O. V. W. 1895, str. 54—55; J. f. O. 1899, str. 197, in 1900, str. 415.

⁸⁾ Verh. d. zool.-bot. Ges. 1854, str. 491; M. O. V. W. 1879, str. 78; 1881, str. 54; 1883, str. 99; I. Jahresber. (1882) itd., str. 40; M. O. V. W. 1885, str. 107; O. J. 1897, str. 192; 1898, str. 137; 1901, str. 191, in 1905, str. 193.

⁹⁾ I. Jahresber. (1882) itd., str. 40; M. O. V. W. 1892, str. 77.

vini¹⁰⁾, na Ogrskem in Sedmograškem¹¹⁾, na Solnograškem, Gorenje-¹²⁾ in Nižje-Avstrijskem¹³⁾, Tirolskem¹⁴⁾, Predarl-skem, če prav ne posebno pogosta¹⁵⁾, Koroškem in Štajerskem¹⁶⁾. Na Primorskem je stalna ptica in gnezdilka, selilke pridejo jeseni¹⁷⁾

Na Kranjskem je poleg male uharice lesna sova najbolj razširjena vrsta, izvzemši kršni Kras, kjer najbrže prevladuje čuk. Scopoli navaja, da je v deželi domačinka in po gozdih okoli Ljubljane pogosta, ter da so mu jo prinesli iz idrijskih gozdov. Po Freyerju prebiva in gnezdi v duplih, n. pr. v Mestnem logu in na Fužinah. Nik. Hoffmann je podaril deželnemu muzeju ♂ lesne sove v času od 1. nov. 1858 do konca aprila 1862¹⁸⁾. B. Wokřal na Snežniku meni, da je domačinka, Deschmann pa, da je na Kranjskem stalna ptica, ki ni redka in ki jo velikokrat pošljejo v nagačenje¹⁹⁾. Tudi Schulz pravi, da je stalna ptica, ki gnezdi pogosto v ljubljanski okolici, v svojem poznejšem spisu²⁰⁾ pa, da je najpogostejša kranjska sova. Glasom svojih zapiskov je dobil Schulz nad 30 lesnih sov v svrhu nagačenja. Schollmayer pravi, da je precej pogosta stalna ptica po gozdih, da so imeli mladiči koncem maja že perje²¹⁾. Iz ptičeslovnih zapiskov dr. Gv. Sajovica²²⁾ je razvidno, da je lesna sova pri nas splošno razširjena gnezdilka v listnatih in mešanih gozdih, zlasti na Gorenjskem in Dolenjskem. Poleg podrobnih navedb o lesnih sovah, ustreljenih v l. 1909 do 1914, so zanimivi njegovi podatki o gnezditvi lesne sove v okolici Tržiča, v besniških gozdih na pobočju Sv. Jošta nad Kranjem in na Golovcu pri Ljubljani. Iz njegovih neobjav-

¹⁰⁾ M. O. V. W. 1883, str. 187; J. f. O. 1897, str. 438. — Orn. 1885, str. 276; 1887, str. 55, in 1888, str. 58.

¹¹⁾ Joh. v. Csató: Die Verbreitung und Lebensweise der Nachtraubvögel in Siebenbürgen. M. O. V. W. 1893, str. 19. — Dr. Eug. Greschik: Waldkauz — *Syrnium aluco* L. *Aquila* 1911, str. 163—169.

¹²⁾ Jos. Hinterberger, l. c., str. 18, štev. 31; Orn. 1885, str. 277; O. J. 1898, str. 12. Vikt. R. v. Tschusi zu Schmidhoffen: Übersicht der Vögel Oberösterreichs und Salzburgs. Lienz 1915, str. 14.

¹³⁾ I. Jahresber. (1882) itd., str. 40; Orn. 1885, str. 277; M. O. V. W. 1891, str. 190, 1892, str. 2; O. J. 1899, str. 147—148; O. M. Sch. 1911, str. 441; O. J. 1911, str. 169.

¹⁴⁾ Verh. d. zool.-bot. Ges. 1859, str. 165; M. O. V. W. 1883, str. 171; 1885, str. 57, in 1890, str. 276.

¹⁵⁾ O. J. 1903, str. 187; 1909, str. 151.

¹⁶⁾ Verh. d. zool.-bot. Ges. 1856, str. 674; I. Jahresber. (1882) itd., str. 40; Orn. 1887, str. 55; 1888, str. 59; 1889, str. 446; O. J. 1906, str. 213—214, in 1907, str. 213.

¹⁷⁾ I. Jahresber. (1882) itd. str. 40; Orn. 1885, str. 277; J. f. O. 1882, str. 87.

¹⁸⁾ III. Jahresber. d. Ver. d. krain. Landes-Mus., str. 237.

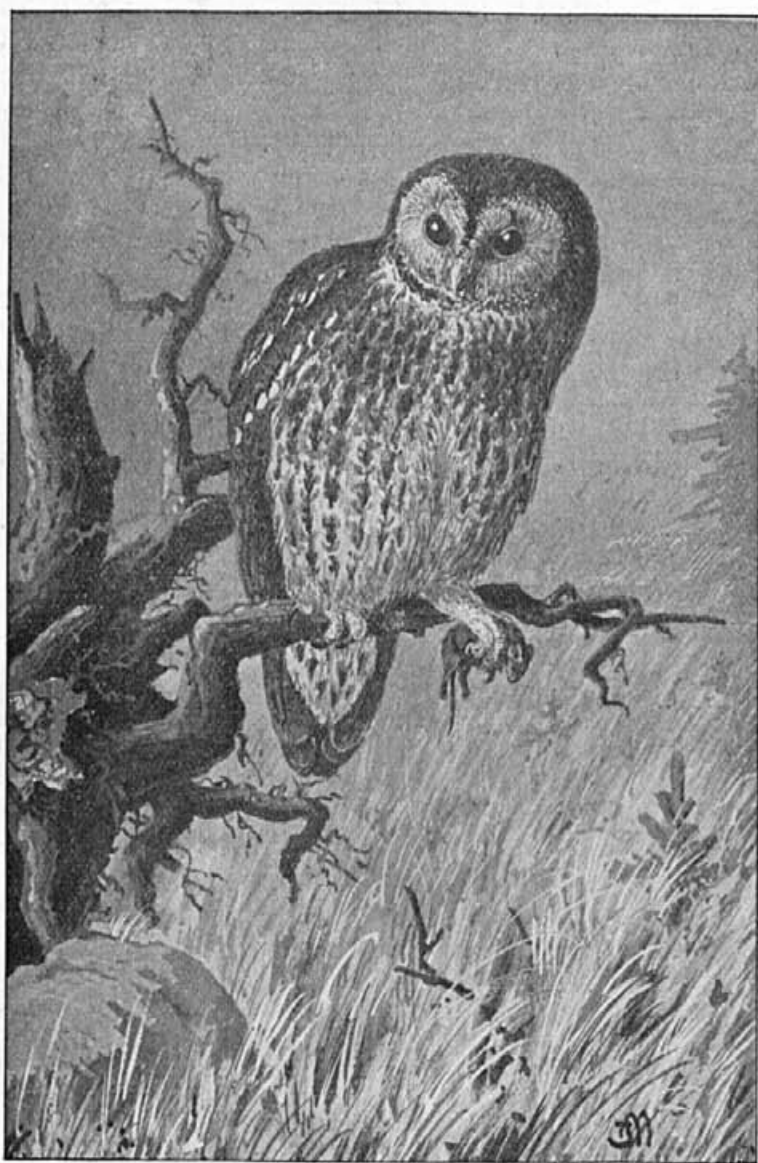
¹⁹⁾ I. Jahresber. (1882) itd., str. 40; Orn. 1889, str. 446.

²⁰⁾ Verzeichnis der in Krain beobachteten Vögel vom Jahre 1890—1895. M. O. V. W. 1895, str. 83.

²¹⁾ O. J. 1891, str. 85.

²²⁾ Carniola 1910, str. 45, 46; 1911, str. 184, 188, 191; 1912, str. 128; 1914, str. 168.

ljenih zapiskov pa so razvidna še naslednja bivališča lesne sove, kjer so bile ustreljene posamezne ptice in sicer: 15. II. 1914 v Škofji Loki,

Jul. Michel pinx. — Waidmannsheil 1913.

Lesna sova, *Syrnium aluco*.

19. XII. 1914 pri Brezovici, 16. I. 1915 pri Škofji Loki in na Babnem polju pri Rakeku, 17. I. in 10. II. na Golovcu pri Ljubljani; 2. II. 1915

v Krškem in 26. II. 1915 v Udmatu pri Ljubljani. Spomladi leta 1916 so mu sporočili o dveh gnezdih lesne sove v Udnem borštu in o njenem bivanju v Šenčurskih gozdovih pri Kranju. Slednjič poroča Iv. Šašelj v Lovcu 1914 (str. 85), da je ustrelil posestnik P. Jankovič v Fučkovcih v Beli Krajini na svojem vrtu lesno sovo; čas ni označen.

Ptičja zbirka kranjskega deželnege muzeja hrani 12 lesnih sov in sicer 9 sivih, 2 rdečkastorjavi in 1 melanistično. Sive preme so: 2 še večjidel s puhom pokrita mladiča in 2 samici brez vsakršnih podatkov, 1 samica iz l. 1887, samica iz idrijske okolice l. 1863, 2 lesni sovi s pobočja Mokreca nad Igom, ki jih je podaril l. 1876 Gustav grof Turjaški in mlada samica iz kranjske okolice (Nakeljsko polje) iz septembra 1912. Rdečkastorjava je samica, ki jo je prejel muzej 2. V. 1909 iz Tržiča obenem z gnezdom, v katerem so bila 3 že zaležena jajca. Ker se je med potjo eno jajce ubilo, sta v muzeju le še dve; samica ima razmeroma veliko valilno znamenje. Istobarvna premena je tudi še samica, ki je bila ustreljena 26. II. 1910 v Soteski pri Sv. Jakobu ob Savi. Melanistično lesno sovo je ustrelil 26. III. 1906 c. kr. davčni nadupravitelj R. Achtschin v Krakovem na Krškem polju in jo je l. 1909 podaril deželnemu muzeju. V svoji zbirki hranim te-le lesne sove²³⁾: 15. II. 1905 ♀, Zastava, 14. II. 1906 ♂, Metlika, 20. XII. 1906 ♂, Adlešiči, 21. III. 1909, Kostanjevica, 16. IX. 1910 ♀, Metliško polje in 28. X. 1910 ♀♀, Slamna vas pri Metliki.

Enako pogosta kakor na Kranjskem je lesna sova tudi na Hrvaškem. A. Jurinae trdi, da je stalna ptica, navadna v obeh barvnih premenah²⁴⁾. Rössler jo je opazoval v zagrebški okolici 24. nov. 1907 in 30. aprila 1910²⁵⁾. V zagrebškem Narodnem muzeju je 41 lesnih sov skoraj iz vseh mesecev leta²⁶⁾. V Sirmiji gnezdi po duplih povsod, kjer so stara drevesa²⁷⁾. V Dalmaciji je najpogostejša ob selitvi, spomladi in jeseni ter pozimi²⁸⁾. Po prof. Jur. Kolombatoviću gnezdi semtertje po gorah²⁹⁾; tako tudi na otoku Lesini, kjer je dobil dr. Schiebel 21. maja 1907 mlado samico³⁰⁾. V Boki Kotorski prezimuje lesna sova še v večjem številu kakor močvirna uharica³¹⁾. V Bosni gnezdi ter jo najdemo ob selitvi in pozimi, česar pa za Hercegovino ne moremo trditi; v tej deželi je le ob selitvi pogostejša in se semtertje nahaja tudi

²³⁾ Poslali so mi jih gg: Ahačič iz Črnomlja, Dralka iz Kostanjevice, Kovačič iz Adlešičev in Jutraš iz Metlike.

²⁴⁾ Ornis 1887, str. 55.

²⁵⁾ O. M. Sch. 1909, str. 162; 1913, str. 245.

²⁶⁾ Glasnik Hrvatskoga naravoslovnoga društva 1902, str. 56.

²⁷⁾ J. f. O. 1915, str. 95.

²⁸⁾ I. Jahresber. (1882) itd., str. 40; Ornis 1885, str. 276; 1887, str. 55; 1888, str. 58; V. Jahresber. (1886) itd., str. 69; Ornis 1889, str. 446.

²⁹⁾ Aquila 1903, str. 85.

³⁰⁾ O. J. 1907, str. 191.

³¹⁾ J. f. O. 1904, str. 89.

po zimi. V sarajevskem deželnem muzeju je 14 lesnih sov iz prvih petih mesecev leta in iz decembra³²⁾. V Srbiji³³⁾ je slišal E. pl. Domrowski 8. IX. 1890 pri Boljetinu, 20. IX. med Radujevcem in Negotinom po 1 lesno sovo; rjastordečkasto samico pa so dobili pri Nišu 2. X. 1890. Na svojem znanstvenem potovanju l. 1899 in 1900 ni opazil O. Reiser nobene sove te vrste. V Muzeju srpske zemlje v Belgradu je 8 lesnih sov in sicer: mladica iz Belgrada iz l. 1899; ptica iz Belgrada (dvor. bašta) iz jeseni 1902; ♀ z dne 16. XII. 1902 iz Pirola; ♀ z dne 19. I. 1903 iz Aleksandrovca; ♀ iz začetka februarja 1903 iz Prokuplja in ♀ z dne 25. II. 1903 iz Umčarov ter z dne 5. III. 1903 iz Niša³⁴⁾. — V Črnigori ni redka; zlasti spomladi in po zimi se večkrat pokaže v vrbovju pri Matagušu in na Črni zemlji³⁵⁾.

Na Grškem³⁶⁾ je bila prejšnje čase, ko je bila dežela še gozdnata, mnogo pogostejša kakor je od začetka druge polovice preteklega stoletja. Dandanes ponekod še precej pogosto gnezdi, ob selitvi pa prelete deželo severne gnezdilke ter mnoge tudi prezimujejo³⁷⁾. V Bolgariji in Dobrudži gnezdi precej pogosto v gozdih, pa tudi ob selitvi in pozimi ni redka³⁸⁾. V Rumuniji je najpogostejša sova po gorskih gozdovih, posebno pa pa gozdovih v ravnini. — Okoli Carigrada in v Mali Aziji je precej pogosta po razprostranih gozdovih in razvalinah³⁹⁾. V Italiji je povsod stalna ptica in selilka, ne živi pa na Sardiniji⁴⁰⁾; v južnih pokrajinah in v Siciliji je redka. V drugih deželah ob Sredozemskem morju tudi ni nikjer pogosta⁴¹⁾.

Lesna sova je stalna ptica, kjer je drevje in gozd; le jeseni, ko pada listje, in spomladi, ko odganjajo popki, zapusti mimogrede svoje navadno bivališče. V teh letnih časih vidimo potem posamezne ptice, kvečjemu posamezne pare, v krajih, kjer sicer ne gnezdi. Človeka se ne ogiblje ter se naseli tudi v njegovi bližini v poslopjih. Skoraj nikoli je

³²⁾ M. O. V. W. 1884, str. 135; 1887, str. 103; O. M. Sch. 1898, str. 322, in 1906, str. 395. Die Vogelsammlung bosn.-herceg. Landesmuseums, str. 18—19.

³³⁾ Gesammelte ornith. beob. aus dem J. 1890. M. O. V. W. 1891, str. 44; Aquila 1902, str. 163.

³⁴⁾ Prof. P. Pavlovič, Spisak ptica u muzeju srpske zemlje. Prosvetni glasnik 1904, priloge str. 14. ³⁵⁾ O. J. 1901, str. 56.

³⁶⁾ H. Graf v. d. Mühle, Beiträge zur Ornithologie Griechenlands, str. 24, šte. 32. — Dr. R. A. Lindermayer, Die Vögel Griechenlands, str. 32, šte. 36.

³⁷⁾ J. f. O. 1862, str. 316; 1905, str. 665.

³⁸⁾ J. f. O. 1859, str. 381; 1877, str. 62. Aquila 1898, str. 110, in 1905, str. 243 in 251.

³⁹⁾ O. J. 1904, str. 155. J. f. O. 1908, str. 563. Fritz Braun: Tiergeographische Fragen, das propontische Gebiet betreffend. I. Beiträge zur Ornithologie der rumelischen und bithynischen Halbinseln. (I. Fortsetzung.) Wissenschaftliche Beilage zum Programm Ostern 1909. Königl. Gymnasium zu Grandenz. 1909, str. 14.

⁴⁰⁾ J. f. O. 1865, str. 129.

⁴¹⁾ J. f. O. 1855, str. 298; 1856, str. 216; 1857, str. 68; 1872, str. 396; 1895, str. 124, 170. O. J. 1908, str. 161; 1909, str. 119 in 1913, str. 189. Falco 1914, str. 107.

ne najdemo sredi razsežnih gozdov, drži se vedno raje robov lesovja, da more laže iskati hrano po sosednih poljih in travnikih. Iglíčevja se sicer ne ogiblje, toda ljubši so ji bukovi in hrastovi gozdovi, sploh dreveje z debelimi in votlimi debli, kjer si uravna svoje bivališče. Le če so taka drevesa bolj sredi velikega gozda, se naseli izjemoma tudi ondi.

Pozimi pride pogostokrat celo v sadovnjake in nasade pri vaseh. V zimi 1902—1903 so jo opazovali po vrtih, nasadih in poljih okoli Sofije in celo v mestu ⁴²⁾. O. Koller pripoveduje, da so našli lovci na Gorenje-Avstrijskem, kjer je sploh malo duplin, pozimi večkrat lesne sove ždeti v goščavah v snegu, kjer so bile bolj zavarovane pred mrazom in slabim vremenom kakor na visokem drevju ⁴³⁾. Dokler je gozd še zelen, presedi ves dan na enem mestu v vejevju raje kakor v duplu. Sicer si poišče tudi pečine, zapuščene stolpe in razvaline, včasih celo poslopja blizu vrtov in gozdov; če ni drugače, prežene tudi čuka iz stare jelše ali vrbe na košenici, kjer si je bil poiskal zavetišče. Nadalje prebiva za oboji razpalih skednjev, v starih golobnjakih pod streho ali v kaki stari lini. V vas pride le ponoči, podnevi sploh ne zapusti svojega skrivališča. Drugi opazovalci pa zopet trdijo, da so jo spodili na jesenskih lovih daleč od gozda iz krompirišč in repišč ⁴⁴⁾. Tudi na morskih svetilnikih se ob selitvi semtertje prikaže ⁴⁵⁾.

Lesna sova je razširjena po raznih gorah tudi različno visoko. V skalnatih gozdih Tatre in galiških Karpatov prebiva le do 632 m, po drugih opazovalcih 1300 m ⁴⁶⁾, v švicarski Juri do 950 m ⁴⁷⁾, na kranjskem Snežniku gnezdi po Schollmayerju 800 do 1000 m visoko ⁴⁸⁾.

* * *

Lesna sova spaja v sebi menda vse dobre in slabe lastnosti vsega svojega rodu. Ornitologi polpreteklega časa (Naumann) so sodili o njej še zelo neugodno in so ji pripisovali zgolj slabe lastnosti. Sodba novejših opazovalcev — med njimi je v prvi vrsti Liebe — pa se glasi znatno mileje. Povdariti pa moramo izrečno, da se nanašajo ta opazovanja na ujete ptice, ki se vedejo čisto drugače kakor v prosti naravi.

Vnanjost in obnašanje lesne sove je nekaj nenavadnega. Rahlo, zelo mehko perje jo dela podobno podolgasti pernati kepi. Nemotena se obrača oprezno na vse strani ter leno mežika; če jo pa kaj prestraši, počene in se našopiri. Če se preveč približamo drevesu, kjer predrema ves dan, se potuhne in pritisne k deblu tako, da jo neizurjeno oko prav lahko zgreši. Splašena leti spretno skoz vrhe dreves ⁴⁹⁾. Leta bolj počasi,

⁴²⁾ Aquila 1905, str. 251.

⁴³⁾ O. M. Sch. 1889, str. 316.

⁴⁴⁾ O. J. 1894, str. 123—124.

⁴⁵⁾ Ornith., X. letn., str. 303.

⁴⁶⁾ J. f. O. 1853, str. 431. M. O. V. W. 1883, str. 187.

⁴⁷⁾ O. M. Sch. 1909, str. 460—461, in J. f. O. 1916, str. 239.

⁴⁸⁾ O. J. 1894, str. 133.

⁴⁹⁾ Nasprotno primero pripoveduje E. Ziemer: Zur Kenntnis des *Syrnium aluco*. O. M. Sch. 1885, str. 118—119.

navadno lahko in vegasto brez šuma, ker ima nazobčane letalne peruti in je vsako posamezno pero mehko obrobljeno.

Okoli je zelo bistro ne le ponoči temveč tudi ob največji solnčni svetlobi. Solnca se ne izogiblje, marveč si poišče varnih solnčnih krajev, kjer se zlekne in se vda napol zaprtih oči blagodejnemu vplivu solnčnih žarkov. Še tanjši kakor vid je njen sluh. Uho lesne sove je izredno tenkoslišno. Njegovo občutljivost povečajo še dobro razvita prislušala, ki dovajajo najfinejše zračne valove. Pri udomačenih lesnih sovah so opazovali, da začujejo rahlo krcanje z nohtom v daljavo, v katero ne seže niti sluh lovskega psa, celo na tiho hojo mačke ali miši postanejo takoj pozorne. Lesna sova čudovito naglo najde smer, od katere prihaja glas ter bliskoma obrne glavo tjakaj⁵⁰⁾. Ako zazna kaj nenavadnega, česar se ne boji ali si ne poželi, se lahko prikloni z glavo, sicer pa se postavi v bran proti preteči nevarnosti. Sploh zna mojstrsko izpreminjati svoj izraz. Številne male kožne mišice ob korenu peres, ki premikajo nekatere perne skupine, ji pri tem izvrstno služijo. Kadar je jezna, poka srdito s kljunom. Podnevi je lesna sova boječa, ponoči pa napade celo mišarja.

Lesna sova lahko svoj glas močno izpreminja. Navadno slišimo njen precej visok, zelo izpremenljiv, ostri „kuvit kuvit“, še večkrat pa globoko žvižganje, obstoječe iz samega „hu-ha uu-ou u-au“ ali iz cele vrste teh glasov, ki se slišijo iz daljave nekako tresoče. Njeno ukanje in grohotanje slišimo posebno spomladi od srede februarja dalje večkrat do svetlega dne. Če jo soseda ali pa gospodar ogovori, ko počiva, se oglasi potihoma in kratko z globokim žvižgom „duk duk duk“; če poželi hrane ali kaj drugega, se ti zlogi glase hitreje in končajo z daljšim „dua-ik“ in z nastopnim še bolj zategnjenim „duaaaik“ vresčavo. Spomladi ob snubitvi in gnezditvi slišimo v tihih nočeh poleg enoglasnega in zelo globokega brenčanja „puhuh, puhuhuhu“⁵¹⁾ še zamolkli „ku ku rau“ z zategnjenim zadnjim zlogom, ki nas spominja na gruljenje grivarja⁵²⁾. Praznoverne ljudi obhaja groza, kadar slišijo njen glas⁵³⁾. Nekateri trdijo, da zna lesna sova tudi druge ptice oponašati⁵⁴⁾ in njen glas so celo že uglasbili⁵⁵⁾.

Udomači se lesna sova med vsemi njenimi vrstnicami baje najlaže in živi radi svoje krepke narave v jetništvu zelo dolgo. Najbolje je, če dobimo mladico, ki jo lahko vzamemo v sobo, da se bolj privadi človeku. Ptičarji se pa tudi niso skoraj z nobeno drugo vrsto, izvzemši ptice pevke, toliko ukvarjali in jo tako vsestransko opazovali kakor ravno lesno

⁵⁰⁾ Prof. Liebe: Besondere Bewegungen der Vögel. O. M. Sch. 1882, str. 110.

⁵¹⁾ O. M. Sch. 1897, str. 237.

⁵²⁾ K. Th. Liebe: Ornitologische Skizzen. V. Der Waldkauz (Syrnium aluco). (Mit Abbildung.) O. M. Sch. 1882, str. 252—261.

⁵³⁾ K. Knauth: Die Vögel des Zobten, J. f. O. 1888, str. 17.

⁵⁴⁾ Hans Stadler und Cornel Schmitt: Das Spotten der Vögel. O. M. Sch. 1915, str. 206.

⁵⁵⁾ J. f. O. 1913, str. 389.

sovo⁵⁶⁾. — Znana je primera, da je jetnico obiskovala vsak večer druga lesna sova, ki je s sosednega drevesa pela svojo pesem, ali pa se usedla celo na kletko⁵⁷⁾. Koplje se zelo rada ter se tudi rada valja po prahu in pesku⁵⁸⁾.

* * *

Hrana lesne sove je zelo mnogovrstna. Poleg miši lovi še rovke, krte, žabe, martinčke, hrošče in druge večje žuželke, včasih tudi polhe ali celo mlade zajce in kunce. Mladih ptic, ki jih more sedeče zalotiti, tudi ne zamuja. Posebno rada jemlje ujete ptice iz zank. Med večjimi pticami zgrabi grivarja, kukavico ter celo šojo⁵⁹⁾. Ako leti zvečer preko polja, lovi tudi škrjance⁶⁰⁾. V njenem želodcu so našli večkrat gosenice⁶¹⁾; izredni ali vendar precej pogosti hrani moramo prištevati ribe⁶²⁾, tako so n. pr. našli dne 25. februarja 1896 v snegu poleg potoka lesno sovo, ki se je bila zadušila nad kapljem. Njena glavna hrana so pa vendar le miši tako, da je od njih števila v kaki pokrajini odvisno tudi večje ali manjše število lesnih sov⁶³⁾, drugi nenavadni plen prinaša samo svojim mladičem⁶⁴⁾, le v sili ga požre sama. Poleg mladičev so namreč na gnezdu že večkrat našli drozge, taščice, ščinkavce, strnade in smrdodokavre⁶⁵⁾. Obširno jedilno listo mladičev nam je podal K. Loos, ki je imel priliko opazovati celo gnezdo v neki jazbini⁶⁶⁾. V sili je dobra tudi mrhovina⁶⁷⁾. Opazovali so, da lesne sove v ujetništvu skrijejo preobilno hrano⁶⁸⁾.

Kot nočna ptica lovi zvečer v mraku in zjutraj, le kadar so noči svetle. Pozimi ob velikem snegu in v hudem mrazu, če je megleno vreme, leta drzno okoli in skuša kaj ujeti, enako spomladi, ker mora nanesti mladičem dovolj živeža. Včasih pride tudi v vasi in celo v mesta, tako je n. pr. prihajala aprila in maja 1916 večkrat prav v sredo Ljubljane k stanovanju g. Eggerja in se je zaganjala ondi s hrupom v okno, kjer je imel v kletkah ptice pevke.

Mogoče je tedaj tudi, da pride semtertje res v golobnjake, kakor nekateri trdijo. Z ujetim plenom zleti na pripravno mesto, potegne žrtev nekolikokrat skoz kljun, strè ji lobanjo in kosti ter jo potem požre s kostmi in kožo vred. Kakor je dognal Liebe, izmetava izbljuvke vedno na istem drevesu⁶⁹⁾. Taka drevesa stoje navadno ob robu gozda blizu

⁵⁶⁾ O. M. Sch. 1886, str. 216–217. ⁵⁷⁾ O. J. 894, str. 124.

⁵⁸⁾ J. f. O. 1875, str. 422. O. M. Sch. 1893, str. 6–8.

⁵⁹⁾ O. M. Sch. 1893, str. 165; O. M. Sch. 1889, str. 284.

⁶⁰⁾ M. O. V. W. 1887, str. 91. ⁶¹⁾ Aquila 1908, str. 308.

⁶²⁾ O. M. Sch. 1891, str. 20. E. Rzehak: Beim Fischen erstickter Waldkauz (Syrnium aluco L.). O. M. Sch. 1896, str. 261.

⁶³⁾ O. M. Sch. 1879, str. 110. ⁶⁴⁾ O. J. 1901, str. 104.

⁶⁵⁾ E. Ziemer: Zur Kenntnis des Syrnum aluco. O. M. Sch. 1885, str. 119.

⁶⁶⁾ Etwas über die Ernährung des Waldkauzes. O. M. Sch. 1905, str. 575–579.

⁶⁷⁾ O. M. Sch. 1889, str. 283. ⁶⁸⁾ O. M. Sch. 1903, str. 279.

⁶⁹⁾ O. M. Sch. 182, str. 255.

travnikov. V tivolskem gozdu pri Ljubljani, ki je sicer star ali ne posebno gost, sem našel izbljuvke pod drevesi neposredno pod vrhom hriba. — Odrasle ulete lesne sove krmimo najprimerneje s konjskim mesom, če nimamo miši. Vsakih 8 dni se morajo poldneva ali ves dan postiti. Vsak založek pa mora biti zavit v dlako ali perje, da se lahko naredi izbljuvki. Pitne vode ne potrebujejo, dobro pa je, če jih včasih malo z vodo poškopimo, da se perje zmoči.

Če nima primerne hrane, se pokažejo znaki kanibalizma. Iz slovstva sta mi znani dve taki primeri ⁷⁰⁾.

* * *

Med zgodnimi gnezdkami je lesna sova prva. Še pred pomladanskim poletom kljunačev slišimo po gozdih njene prve snubilne glasove. Gnezdi najraje v duplih in najprikladnejši za to so prostorni žlamborji, kamor nanese za podlago malo mahu, smeti in perja tako, da te zmesi nikakor ne moremo imenovati gnezdo. Če ni pripravnih gnezdišč v okolici, gnezdi v starih gnezdih vran, srak in veveric. Posamič je znano, da je zasedla gnezdo kragulja, mišarja, rjastega škarnjeka, drugih roparic in črne žolne ⁷¹⁾. Kot nekaj posebnega moram navesti, da je gnezdila enkrat ob enem z mišarjem v istem, seveda primerno nadzidanem gnezdu, drugič pa s sokolom selcem ⁷²⁾. Če ni drugače, gnezdi tudi v skalnih stenah, pa vendar redko; v Rhönu tudi v rudnikih, kjer kopljejo živec ⁷³⁾. Pogosteje kakor je sploh znano gnezdi v gospodarskih poslopih; v Mestnem logu semtertje tudi v senicah. V svoji zbirki hranim jajce, vzeto dne 24. marca 1914 iz gnezda na Mežnarjevem vezanem kozeleu v Biču pri Libergi. Gnezdi tudi v umetnih gnezdilnicah, kjer namreč ni naravnih votlin in hočejo privabiti lesno sovo, razobesijo na prikladnih mestih umetne valilnice, kar se je že nepričakovano dobro obneslo ⁷⁴⁾. Gnezdi tudi na tleh v kotanji med koreninami smreke, v grmovju, jazbinah, kunčevih rovih in v lisičinah ⁷⁵⁾. Da bi gnezdila več let v istem gnezdu ⁷⁶⁾, se splošno ne more trditi, ker si n. pr. tivolski par prebere vsako leto gnezdišče; to se zgodi samo tam, kjer primanjkuje pripravnih votlin.

Gnezdilna doba traja od začetka marca do konca aprila. Včasih znese lesna sova jajca kljub hudemu mrazu in dolgi zimi neverjetno zgodaj. Tako so našli že dne 27. februarja 1896 prvo jajce, dne 20. fe-

⁷⁰⁾ J. F. O. 1861, str. 64–66. O. M. Sch. 1889, str. 284.

⁷¹⁾ J. f. O. 1864, str. 219; 1884, str. 36; O. M. Sch. 1886, str. 245; 1897, str. 264, in Z. f. O. u. O. XVII. letn., str. 183.

⁷²⁾ Z. f. O. u. O. XVIII. letn., str. 69; XIX. letn., str. 73–75.

⁷³⁾ J. f. O. 1903, str. 306.

⁷⁴⁾ Rud. Müller: Der Waldkauz (*Syrnium aluco*) im Nistkasten. O. M. Sch. 1893, str. 466–468; in potem 1896, str. 33; 1908, str. 101 in 1913, str. 169.

⁷⁵⁾ C. Goltermann: Besonderer Nistplatz eines Waldkauzes (mit Schwarzbild). O. M. Sch. 1892, str. 394–95; Z. f. O. u. O. XVII. letn., str. 183.

⁷⁶⁾ O. M. Sch. 1910, str. 291.

bruarja 1879 dve gnezdi po 4 in 5 jaje, dne 1. marca 1879 popolno gnezdo s 5 jajci; dne 21. februarja 1900 4 nekoliko zaležena jajca, 5 dni pozneje dne 26. februarja 5 svežih jaje, dne 20. februarja 1901 3 sveža jajca, dne 28. februarja 1904 pa 2 kakih 14 dni stara mladiča⁷⁷⁾.

Dne 3. aprila 1913 sem našel v tivolskem gozdu 8·75 m od tal v poševnem žlamborju kostanja gnezdo lesne sove s 3 jajci; dne 10. aprila so bili pa že 3 kakih 4—5 dni stari mladiči. Ta samica je morala torej začeti valiti že okoli 10. marca.

Samica znese navadno 3 do 5, redkokdaj 2 ali 6 jaje⁷⁸⁾, ki jih izvali v 28 dneh. Gnezdi samo enkrat; če se ji pa prvo gnezdo ponesreči, gnezdi drugič. Jajca so velikokrat zelo okrogla, pa tudi čisto jajčasta. Lupina ima plitve znojnice; vozlečki in podolgaste brazde so pogoste, pa jih vendar ni toliko kolikor pri kozači. Barva svežih jaje je bleščeče bela. Jajca merijo poprečno največ $51\cdot2 \times 37\cdot7$ mm, najmanj $41\cdot9 \times 38$ mm; tehtajo najtežja 3·07 g, najlažja 2·08 g. 14 jajc Reyeve zbirke meri povprečno $47\cdot24 \times 38\cdot68$ mm; največji $49\cdot8 \times 37\cdot8$ mm in $48\cdot9 \times 40\cdot4$ mm; najmanjši $45\cdot6 \times 38\cdot2$ in 47×37 mm; tehtajo pa poprečno 2·844 g, najtežje 3·15 g, najlažje 2·67 g. Jourdain je izmeril 32 jajc iz Nemčije, med temi gornjih 14 Reyeve zbirke, potem 14 pl. Boxbergerja in 4 iz lastne zbirke ter je našel naslednje mere: jajce poprečno $47\cdot73 \times 38\cdot79$ mm, največji $51\cdot7 \times 39$ in $47 \times 40\cdot8$ mm, najmanjši $45\cdot6 \times 38\cdot2$ in $46\cdot5 \times 34\cdot4$ mm. Wendlandt je izmeril 73 jajc, ki merijo poprečno $47 \times 38\cdot8$ mm in tehtajo 3·01 g.

V svoji zbirki hranim ta-le gnezda: kupljeno gnezdo 6 jajc z dne 2. IV. 1910, Altwarp, Pomorjansko; najbrže nepopolno gnezdo 2 svežih jajc z dne 9. IV. 1913 iz lovišča Frana Klemenca pri Medvodah; gnezdo dveh dne 24. III. 1914 v Biču vzetih, svežih jajc, ki mi je je prinesel lovec Fr. Poglajen; v gnezdu so bila 3 jajca, izmed teh je ostalo 1 v gnezdu; gnezdo 3 približno 10 dni zaleženih jajc z dne 12. IV. 1914 iz Prudofa pri Trebnjem, izmed njih je eno od trohlene lesne podlage rjavkasto; gnezdo 3 svežih, dne 14. III. 1914 vzetih jajc s Kala pri Trebnjem, 5 m od tal v gabru; eno teh jajc meri $48\cdot2 \times 36\cdot2$ mm; 3 precej zaležena in dne 14. IV. 1916 vzeta jajca iz lovišča c. kr. notarja Janka Rahmeta na Brdu, eno teh jajc tehta 2·35 g; gnezdo 4 močno zaleženih jajc iz lovišča Mih. Verovška, vzeto dne 14. V. 1916; tudi na teh jajcih se pozna vpliv trohlene lesne podlage.

Vobče je znano, da podlože praznoverne gospodinje spomladi lesnim sovam in ujedam sploh kurja jajca, češ da so iz takih jajc izvaljeni petelini posebno srčni; nasprotno pa vemo iz ornitološkega slovstva novejšega časa, da so našli v gnezdu črne vrane tri vranja in eno sovje

⁷⁷⁾ Z. f. O. u. O. 5. letn., str. 46, XIV. letn., str. 78 in 82.

⁷⁸⁾ O. C. Bl. 1880, str. 155.

jajce, ki ga je pozneje znesla lesna sova⁷⁹⁾. Prvo se da razložiti na ta način, da samica v svojem valilnem ognju ne razločuje tujih jajc od lastnih. Če pa znese posamezna jajca v tuja gnezda, je znamenje, da jo je jajce tiščalo (Legenot). Vsa taka vprašanja je obširno in temeljito razvozlal dr. Pavel Leverkühn v svojem delu „Fremde Eier im Nest“ (slovstvo št. 35).

Ker samica obsedi že na prvem jajcu, so mladiči navadno različno razviti, v nekaterih pokrajinah pa o tem ni čisto nič znanega⁸⁰⁾.

Mladiči so več dni slepi in pokriti s sivkastobelim puhom. Vnanjosti so ostudne, posebno ko nekoliko odrastejo in dobé sivkasto perje z rjavkastimi valovitimi in pikastimi pegami. Njihov glas je podoben glasu srne, kedar kliče mladiče z rahlim „üüüüüü“. Rastejo počasi in ostanejo dolgo v gnezdu, ki okrog njega posedajo še pozneje. Samec, ki prinaša samici hrane, kedar vali, pomaga prav pridno pitati tudi mladiče⁸¹⁾. Starši zelo ljubijo svoj zarod, ga srčno branijo pred sovražniki in ga po potrebi prenesejo na drug varen kraj⁸²⁾.

* * *

Kakor vsako drugo sovo, sovražijo tudi lesno sovo vse ptice. Tudi z dihurjem ali s kuno se gledata grdo, če se križajo njihova pota⁸³⁾. Nevarni sovražniki so ji kragulj⁸⁴⁾, kozača⁸⁵⁾, šoja⁸⁶⁾ in velika uharica, ki pita z lesnimi sovami svoje mladiče⁸⁷⁾. V perju, koži in drobu lesne sove živi precej nevarnih zajedalcev, doslej jih poznamo okoli 11 vrst. Njen največji sovražnik je pa človek in njegove naprave, n. pr. električne napeljave⁸⁸⁾. Če se njeno število krči, je vzrok napredujoča kultura in vsled tega nedostajanje za gnezditvev pripravnih dupel⁸⁹⁾. Tudi ostre zime jih mnogo uničijo, tako jih je n. pr. v hudi zimi 1885/1886 poginilo veliko vsled lakote⁹⁰⁾.

Lesno sovo lahko privabimo, če oponašamo njen glas ali pa mišje cviljenje. V veliko uharico se strastno zaganja, besneje kakor katerakoli podnevna roparica⁹¹⁾ zato jih tudi veliko postrele iz kolibe.

Lesna sova koristi, ker pokonča brezštevne množine miši in drugih škodljivcev. Roerig, Rey, Rzehak, Baer, Geyr pl. Schweppenburg, Chernel, Greschik, Altum, Jäckel, Uttendörfer, Leisewitz, Martin in Eckstein so preiskali 986 želodcev in izbljuvkov

⁷⁹⁾ D. J.-Z. 47. zv., str. 222—3, in Z. f. O. u. O. XVI. letn., str. 62.

⁸⁰⁾ O. J. 1904, str. 45; Z. f. O. u. O. 9. letn., str. 3.

⁸¹⁾ O. M. Sch. 1882, str. 254. ⁸²⁾ O. M. Sch. 1888, str. 143; 1895, str. 187.

⁸³⁾ O. M. Sch. 1894, str. 238, in J. f. O. 1899, str. 197.

⁸⁴⁾ O. M. Sch. 1903, str. 198—199, 1914, str. 202—203.

⁸⁵⁾ Aquila 1907, str. 290.

⁸⁶⁾ Ornis 1896, str. 382—383.

⁸⁷⁾ Aquila 1911, str. 150.

⁸⁸⁾ O. M. Sch. 1912, str. 346.

⁸⁹⁾ J. f. O. 1866, str. 96, in 1867, str. 153—154.

⁹⁰⁾ O. M. Sch. 1886, str. 161.

⁹¹⁾ O. M. Sch. 1900, str. 238.

lesne sove ter v njih našli ostanke 18 % keristnih, 77 % škodljivih in 5 % brezpomembnih živali ⁹²). Če presodimo lesno sovo z zgolj gnotne strani, moramo reči, da več koristi kakor škoduje, zato jo tudi po pravici štiti zakon. — Za rabo na lovu v kolibi mesto velike uharice ni pripravna, ker je preboječa. Lotj se celó koonoge kanje in obvlada ostriza ⁹³), ki je najbolj nevaren sovražnik malih ptic. Da bi kje uživali meso lesne sove, je neverjetno, čeravno so prinesli v laškem Vidmu jeseni do 8. decembra 1883 na trg med drugimi pticami tudi 3 lesne sove ⁹⁴). Pač pa uporabljajo njeno perje oziroma njen meh v modne svrhe ⁹⁵). Z obročitvijo skušajo dognati smer in daljavo njenega zimskega poleta ⁹⁶).

O kaki škodi bi mogel govoriti kvečjemu lovec, ker ulovi lesna sova semtertja zajčka, jerebico ali kako drugo malo divjačino. Občutno škodo povzroči lesna sova le ondi, kjer se je tako zaplodila, da se ti ropi redno ponavljajo; takih lovišč je pa prav malo. Sicer pa lovi lesna sova navedeno divjačino večinoma le pozimi, ko nima druge hrane. Pravzaprav preganjajo in streljajo našo debeloglavko bolj iz praznovernosti in nevednosti kakor zaradi škodljivosti.

Bela sova, *nyctea nyctea* (L.).

Navadna imena. Slovensko: bela sova; hrvaško: bjela sova; češko: sova sněžni; poljsko: sowa biała, podzka biała; rusko: sova bělaja; nemško: Schneeeule, Schneekauz, weiße Eule, große weiße Eule, große weiße nordische oder isländische weiße Eule, weißbunte oder fleckige Eule, weißbunte schlichte Eule, große weiße und einzeln schwarz getüpfelte Eule, fleckige Nachteule, Spurbereule, Tageule, weiße Tageule, kanadische Tageule, große Tageule, Blinzeleule; italijansko: civetta della neve; francosko: harfang, surnie harfang, chouette harfang, chouette harfang commune, chouette blanche; angleško: snowy-owl, great white owl, ermine-owl.

Znanstvene soznačnice: *Nyctea scandiaca*, Linné. *Nyctea nivea*, Gray. *Nyctea erminea*, Stephens. *Nyctea candida*, Swainson. *Nyctea nyctea*, Kaup. *Nyctea scandiaca arctica*, Ridgway. *Nyctea nivea europaea*, Brehm. *Nyctea nivea americana*, Brehm. *Strix scandiaca*, Linné. *Strix nyctea*, Linné. *Strix arctica*, Bertram ¹). *Strix nivea*, Thunberg. *Strix candida*, Latham. *Strix erminea*, Shaw. *Bubo albus*, Daudin. *Noctua nyctea*, Boie. *Syrnium nyctea*, Kaup. *Surnia nyctea*, James. *Surnia nyctea*, Thompson. *Leuchybris nyctea*, Sundevall.

Scopoli, str. 20, šte. 10. — *Keyserling-Blasius*, Die Wirbeltiere Europa's, str. XXXIII, šte. 51, in str. 144, šte. 51. — *Madarász*, Die Raubvögel Ungarns. Z. f. O. 1884, str. 259—260. — *A. J. Jäckel*: Systematische Übersicht der Vögel Bayerns. 1891, str. 75. — *E. C. F. Rzehak*: Die Raubvögel Österr.-Schlesiens. M. O. V. W. 1892, str. 77. — *Naumann*, V. zv., str. 28—33. — *Brehm*, 5. zv., str. 164 do 167. — *Reichenow*, str. 79. — *Hennicke*, Die Raubvögel Mitteleuropas, str. 24

⁹²) Hennicke, l. c., str. 146.

⁹³) O. M. Sch. 1914, str. 202.

⁹⁴) O. M. Sch. 1884, str. 15—17.

⁹⁵) O. M. Sch. 1898, str. 281.

⁹⁶) *Aquila* 1910, str. 225; *J. f. O.* 1914, str. 469, in 1915, str. 418 in 490.

¹) ne: *strix arctica*, Sparrmann.

do 27. — *Hennicke*, str. 12. — *C. G. Friderich Bau*: Naturgeschichte der deutschen Vögel itd., str. 356—358. — *Schäff*, str. 384—385. — *R. Eder*, Die Vögel Niederösterreichs, str. 12—13. — *Jul. Michel*, Die Schnee-Eule, *Nyctea nyctea* (Linné). Weidwerk in Wort und Bild, 19. zv., str. 95—98. — *K. Kněžourek*: Velký přírodopis ptáků. V Praze. 1910. Díl I., str. 476—478. — *Jul. Michel*: Unser jagdbares Federwild. XXVI. Die Schneeule — *Nyctea nyctea* (Linné). Waidmannsheil 1913, str. 376 do 379. — *F. Tischler*, Die Vögel der Provinz Ostpreußen, str. 190—191. — *Reichenow*, Die Vögel, I. zv., str. 425.

Rey, str. 60—61. — *R. Nilsson*: Über skandinavische Euleneier. Z. f. O. u. O., XX. letn., str. 3—6. — *Georg Krause*: Oologia universalis palaeartica, seš. 65. — *Szielasko*: Die Bedeutung der Eischalenstruktur etc. J. f. O. 1913, str. 276—277. — *P. Wendlandt*: Über die Brutverhältnisse und Eiermaße etc. J. f. O. 1913, str. 424 do 426.

* * *

Brez vidnih pernatih čopkov in z nepopolnim vencem. Perje ponajveč belo, mestoma rjavo, marogasto ali progasto. Kljun črn. Punčica rumena. Peruti čez 330 mm dolge. Noge z gostim perjem pokrite. Mlade ptice bolj ali manj marogaste, prav stare popolnoma bleščeče bele.

Bela sova ima med vsemi svojimi vrstnicami najmanjšo glavo. Sploh je vitkejša kakor druge sove in nima venca.

Perje je belo s temnorjavimi prižami; okoli očes, ob strani glave, grlo, spodnje peruti in repna krovna peresa so čisto bela brez priž. Rep ima do 6 temnih pasov ali pa je čisto bel in presega za 30—40 mm precej kratke, močno zaokrožene peruti. Teme je belo, včasih ima tudi nekoliko temnih priž. Prvo letalno pero je razločno, 2. in 3. pa sta le nerazločno zobčasti. Najdaljše je 3. letalno pero. Roženočrni kljun je močan, lepo v polukrogu zakrivljen in meri od čela do konca 44 mm. Velike, okrogle nosnice obdaja tenka črna voščenica. Po dolgem meri bela sova 635—670 mm, čez razprostrte peruti pa 1410—1485 mm; peruti so 412—442 mm dolge; nekoliko zaokroženi rep meri 240—242,5 mm. Noge so močne in krepke. Krak pokriva belo, skoraj kakor volna mehko gosto perje. Enako gosto s perjem pokriti so prsti. Kremplji štrle iz gostega perja kakor pri mački. Podplati so umazano rmeni z finimi bradavicami. Črni kremplji niso posebno močno zakrivljeni in ne špičasti, pač pa so zelo dolgi. Mere so te-le: krak 55—62 mm;

	brez kremplja	krempelj v loku	krempelj v tetivi
zunanji prst	25—26 mm	24—28 mm	18—19 mm
srednji prst	37—39 mm	30—34 mm	22—24 mm
notranji prst	28—30 mm	30—35 mm	21—22 mm
zadnji prst	17—20 mm	29—31 mm	18—20 mm

Naslíkana noga (tab. 6) je neke pozimi 1903 na Švedskem ustreljene samice.

Ta velika, lepa sova živi v deželah okoli severnega tečaja v Evropi, Aziji in Ameriki. Kolikor daleč proti severu so prišli potniki, povsod so jo našli. Neskončne samotne tundre so njena prava domovina. V severni

Sibiriji in po Kamčatki je prav pogosta; v severni Rusiji, na Laponskem in na severnem Švedskem je že redkejša; v južne kraje teh dežel pa pride le pozimi. Redno vsako zimo, pa večinoma ne pogosto, obiše Vzhodno Prusijo, le redko pa druge pokrajine Nemčije²⁾. V Avstro-Ogrski so jih največ opazovali in ustrelili na Češkem³⁾, potem na Ogerskem, kjer je bila številno razširjena v diluvijalni dobi⁴⁾, na Nižje-Avstrijskem⁵⁾ in v Galiciji⁶⁾. Brusina pravi, da so ustrelili v avstrijskem Primorju belo sovo na Velebitu, pozneje pa so še eno ondi opazovali⁷⁾. Iz Kranjske sta mi znani le dve beli sovi. Scopoli je videl belo sovo v muzeju Fr. Hanibala grofa Thurna. Približno pred 25 leti je opazil meseca januarja Iv. Cof iz Kranja v sednem Stražišču belo sovo, nabito na skedenjskih vratih. Ptico so pobili vaški pastirji. Bila pa je tako raztrgana in nagnita, da je ni bilo mogoče nagatiti. Najjužnejši opazovalni kraj v zapadni Evropi, kjer so opazovali belo sovo, je brezdvomno otok Korzika⁸⁾; v vzhodni Evropi pa so jo našli še bolj proti jugu.

* * *

Bela sova je v svoji domovini nenavadno zaupljiva, drugod pa zelo plašna ptica. Človeka se ogiblje. Kjer ni tundre, prebiva po strmih in divje raztrganem skalovju, ki ga obdajajo prostrani samotni gozdovi. Njen glas je krulječ, včasih tarnajoč. V svojih kretnjah nas bolj spominja na kragulje kakor pa na sove. Leti hitro in s šumom; ves dan je živahna in lovi navadno podnevi, toda tudi v svetlih nočeh. Proti mrazu je zelo občutljiva, prenese pa tudi precejšnjo vročino. V jetništvu živi le 4—6 let in jo morajo v začetku pitati.

Zajci in kunci, razne miške vrste, posebno lemingi so njena poglavitna hrana. Lovi tudi poljske in gozdne kure, manjše ptice, pa tudi ribe. Mrhovine ne mara.

Gnezdi v najsevernejših deželah ob tečaju Evrope in Azije do 60° sev. širine. Njena gnezdilna doba traja od začetka maja do začetka julija. Gnezdo si naredi na tleh ali v skalovju v podobi plitve kotanje, nastlane s travami ali vresjem in z nekaterimi peresi. Gnezdi le enkrat na leto. Samica

²⁾ O. M. B. 1895, str. 202. — D. J.-Z., 54. zv., str. 611, 740 in 786; 55. zv., str. 178; 60. zv. str. 269.

³⁾ Ph. C. Dal. Vl. Vařečka: Einige Notizen zur Ornithologie Böhmens. M. O. V. W. 1892, str. 162. — Aug. Mojsisovics v. Mojsvár: Das Tierleben der österr. Tiefebene. Wien 1897, str. 146. — O. J. 1890, str. 26—27; 1891, 164; 1896, str. 120—121; 1904, str. 50.

⁴⁾ v. Mojsisovics, l. c., str. 145. — Aquila 1912, str. 301, 302, 305, 306, 308; 1914, str. 90—92 in 95.

⁵⁾ v. Mojsisovics, l. c., str. 146. — Waidmannsheil 1904, str. 199.

⁶⁾ v. Mojsisovics, l. c., str. 146 in 204; J. f. O. 1897, str. 440.

⁷⁾ Mitteilungen d. Naturw. Ver. f. Steiermark 1887, str. 82. — Spomenik XII. Ptice hrvatsko-srpske, str. 81.

⁸⁾ D. J.-Z., 20. zv., str. 25.

znese navadno 5—8, pri obilni hrani celo 10 jajc, ki jih izvali v 34 dneh. Jajca so bela in malo bleščéča, enakomerno jajčaste oblike. Močna lupina je 0·43—0·44 mm debela, ima fine toda globoke potnice v pogostih, podolgastih brazdah; na polih je mnogo vozéčkov, ob straneh pa vzboklih potez. Jajca merijo: največja 62·8 × 47·1 mm, najmanjša 52·5 × 42·3 mm, in tehtajo najtežja 6·352 g, najlažja 4·18 g. Samica obsedi precej na prvem znesenem jajcu, zato so mladiči neenako razviti. V svoji zbirki imam gnezdo 4 jajc z dné 25. V. 1908 iz Laponije (Sulitelma). Samec brani srčno mladiče ter se jezno zaletava v sovražnika. Sredi septembra so mladiči skoraj popolnoma godni.

Severna lisica pobira njena jajca in mladiče, V njeni domovini jo močno love radi mesa. V perju in v drobovju živi več nadležnih zajedalk.

Na severu, kjer ni plašna, jo je lahko ustreliti. Love jo pa tudi v vsakovrstne pasti, ki jih nastavijo na mestih, kamor bela sova najraje zahaja.

Ker pokonča veliko lemingov in miši, je zelo koristna. Tudi njeno meso je užitno, posebno proti zimi, ko je zelo mastno. Škodo pa naredi, ker lovi zajee in kunce, poljske jerebice, ruševce, snežne kure in vsakovrstno drugo divjačino. Vendar pa v malo obljudenih severnih pokrajinah ta škoda ni posebno občutna.

Grahasta sova, surnia ulula (L.).

Navadna imena: Slovensko: kraguljeva sova (Koprivnik); češko: sova krahují, sova krahujová; hrvatsko: sovina sjeverna; rusko: jastrebinaja sova, gorni syč; poljsko: sova jarzębata, jastrzębosów; nemško: Sperebereule, Habicht-, Geier- und Falkeneule, europäische Habichtseule, kleine Falkeneule, Eulenfalke, Leichen-, Stein- und Kircheule, Hudsonsche Eule, Trauereule; italijansko: civetta sparviere; francosko: surnie caparacoch; angleško: hawk-owl.

Znanstvene označnice: *Strix ulula*, Linné. *Strix ulula*, Gmelin. *Strix ulula*, Bechstein. *Strix ulula*, Latham. *Strix nisoria*, Meyer in Wolf. *Strix nisoria*, Naumann. *Strix nisoria*, Gloger. *Surnia nisoria*, Brehm. *Surnia nisoria*, von Homeyer. *Surnia ulula*, Bonaparte. *Surnia ulula*, Sharpe. *Surnia ulula*, Dresser. *Surnia ulula*, A. Brehm. *Surnia funerea*, Keyserling in Blasius. *Nyctea ulula*, Reichenow.

Keyserling-Blasius: Die Wirbeltiere Europa's, XXXII, str. 144, št. 50. — *Fritsch*, str. 50—51 (tab. 11, sl. 5). — *Dr. A. Fritsch*: Die Vögel Böhmens, J. f. O. 1871, str. 182. — *Madarász*, Die Raubvögel Ungarns, Z. f. O. 1884, str. 258. — *Ornis Carinthiae*, str. 41, št. 31. — *A. J. Jäckel*: Systematische Übersicht der Vögel Bayerns, str. 74—75. — *C. Dal. VI. Vařečka*: Einige Notizen zur Ornithologie Böhmens, M. O. V. W. 1892, str. 162. — *Naumann*, V. zv., str. 24—27. — *Brehm*, V. zv., str. 167. — *Reichenow*, str. 79, št. 212. — *Hennicke*, Die Raubvögel Mitteleuropas, str. 21—24. — *Hennicke*, str. 11. — *C. G. Friderich-Bau*: Naturgeschichte der Deutschen Vögel etc. 1905, str. 358—359. — *Schäff*, str. 385—386. — *F. Tischler*: Zum Zuge der Sperebereule (*Surnia ulula*) [L.]. O. M. B. 1907, str. 57—58. — *K. Kněžourek*: Velký přírodopis ptáků. Díl I., str. 478—481. — *Hartert*, str. 1010—1012. — *Jul. Michel*: Unser jagdbares Federwild. XXVI. Die Sperebereule — *Surnia ulula* (Linné).

Waidmannsheil 1913, str. 450—451. — Reichenow, Die Vögel, I. zv., str. 425. — F. Tischler: Die Vögel der Provinz Ostpreußen, str. 187—190.

Rey, str. 59—60. — Szielasko, Die Bedeutung der Eischalenstruktur itd., J. f. O. 1913, str. 280. — P. Wendlandt: Über die Brutverhältnisse und Eiermaße itd., J. f. O. 1913, str. 421—423.

* * *

Širok črn pas obdaja lice zunaj od obeh strani. Kljun rumen kakor tudi punčica. Po rjavem hrbtu belopisana, spodaj bela in rjavosivo grahasta. Peruti 200—330 mm dolge. Klinast rep zelo dolg z 9 ozkimi, belimi pasovi, srednja peresa približno za 40 mm daljša od zunanjih. Prsti pernati.

Grahasta sova je velika kakor močvirna uharica. Glava ji je pa manjša, obraz ožji, peruti krajše in bolj špičaste, rep mnogo daljši. Kljun je bolj podoben sokoljemu. Dolga je 370—410 mm, čez razprostrte peruti meri 720—730 mm, rep 177 mm, peruti ga pokrivajo do polovice. Svetlorumeni kljun je močan, lepo zakrivljen. Gornja čeljust meri v loku 24 mm, spodnja ima nekoliko vleknjeno ostrino in majhno zarezo tik pred koncem. Oči niso tako izredno velike kakor pri drugih vrstah.

Spodnje krovne perutnice so bele s temnimi poprečnimi valovi. Tretje letalno pero je najdaljše, 2.—4. na zunanjih bandercih zoženo. Prvo letalno pero je po celi dolžini razločno, 2. le pod zunanjo zarezo nekoliko zobčasto.

Glavni barvi perja, ki je podobno pisano kakor kraguljevo, sta rujava in bela. Gornji del života je sivkastorjav s kapljam podobnimi lisami; letalna peresa so temnorjava in s svetlejšimi pasovi prevlečena. Spodaj je lepo bela, vsako pero ima 4—6 črnograhastih pasov.

Samec in samica sta skoraj enako velika, samica je komaj za 40 do 50 mm večja.

Noge so srednje velike in krepke. Krak je pokrit z gostim sivim perjem, ki ima nerazločne rjave poprečne črte. Tudi prsti so pokriti z gostim sivim perjem. Podplati so bradavičasti in umazano rumenkasti. Dolgi, zelo zakrivljeni, kakor igla ostri kremplji so črnorjavi. Krempelj srednjega prsta je na znotranjem robu zelo oster. Krak meri 25—30 mm;

	brez kremplja	krempelj v loku	krempelj v tetivi
zunani prst	14—15 mm	14—16 mm	9—10 mm
srednji prst	19—24 mm	15—19 mm	11—12,5 mm
znotranji prst	16—19 mm	17—19 mm	11—12,5 mm
zadnji prst	18—22 mm	18—21 mm	11—12,5 mm

Naslikana (tab. 5, sl. 1) noga je neke novembra 1903 na Finskem (Turengi) ustreljene samice.

Grahasta sova živi v severni Evropi, Aziji in Ameriki. Na Laponskem je navadna, na Danskem redkejša, pogostejša je v Rusiji, posebno v azijski. Iz Livonije, Prusije in Poljske pridejo posamezne tudi v severno Nemčijo; v srednji Nemčiji je pa že prav redka. Pogostokrat, pa ne vsako leto, pride ob hudih zimah v Vzhodno

Prusijo ¹⁾. Tudi v Pruski Šleziji so opazovali posamezne l. 1888, 1889 in pozno jeseni l. 1906 ²⁾. Še redkejša je pa v Avstro-Ogrski. Opazovali so jo le v severnih kronovinah: na Češkem, na Moravskem okoli Brna ³⁾, v Galiciji ⁴⁾, na Ogrskem, kjer je živela tudi v diluvijalni dobi ⁵⁾ in Nižje Avstrijskem ⁶⁾. Prof. Brusina meni, da jo prištevajo pomotoma pticam Štajerske ⁷⁾, Koprivnik jo imenuje med pticami Pohorja ⁸⁾. Na Koroškem so jo opazovali v novejšem času samo 12. decembra 1884 v gornji Zilski dolini. Kot prezimovalka se prikaže posebno meseca marca in aprila, potem septembra, oktobra in novembra. Živi rada v gozdu, vendar ji ugajajo najbolj gozdlički, ki jih obdaja polje in močvirnato jelševje.

* * *

Grahasta sova je po svojih kretnjah najbolj podobna kraguljem. Zdaj švigne urno in naglo kakor sokol po zraku, kmalu potem plava mirno nad nami kakor postolka. Kadar pa išče hrane, leti veliko počasneje in oprezneje, skoraj gugavo. Večjidel lovi zjutraj ali zvečer, redkokedaj podnevi. Ponoči spi v grmovju ali med drevesnimi vejami, tudi pri deblu ali celo na tleh. Njen mili in rahli „kli kli kli“ je podoben glasu postolke. Plašna ni, nasprotno je drzno vsiljiva in spremlja loveca ter mu celo izmakne ustreljeno ptico. V jetništvu se kmalu udomači.

Hrani se s poljskimi in gozdnimi mišmi, podganami in hrčki. V njenem želodcu so našli vedno le mišje ostanke ⁹⁾. Semtertje napade celo poljske, gozdne in snežne jerebice; zadovoljna je pa tudi s kobilicami, večjimi hrošči in drugimi žuželkami. Lovi cel dan, celo ob vročini in pri solnčnem svitu. Nizko leteč preišče gozde, livade in travnike, se zaganja gugavo gor in dol, dokler ne zagleda plena, ki ga hitro zagradi in požre.

Gnezdi v severni Rusiji, v Sibiriji, proti jugu ne čez meje ruskega carstva, do Kamčatke, na otokih Beringovega morja, na Švedskem, Norveškem, v Laponiji, nekdanji tudi na Litvanskem in v Livoniji. Najraje gnezdi v duplih, pa tudi v starih gnezdih roparic in celo v suhi travi, toda tudi na visokih borovcih ¹⁰⁾, včasih celo na brezah ¹¹⁾. Samica znese od konca aprila do junija 4—9 belih jajc medlega bleska, ki so močno podolgasta in imajo precej debelo lupino z mnogimi vozlički in plitvimi znojnicami. Jajca so proti solncu rdeč-kastorumeno prozorna. 21 jajc Reyeve zbirke iz Laponije meri po-

¹⁾ O. M. B. 1906, str. 190.

²⁾ O. J. 1909, str. 196.

³⁾ O. J. 1910, str. 76.

⁴⁾ J. f. O. 1897, str. 441.

⁵⁾ Aquila 1905, str. 347; 1907, str. 185; 1908, str. 227—228; 1912, str. 275, 278, 282, 283, 302, 305, 307, 309; 1913, str. 428, 522.

⁶⁾ Rob Eder: Die Vögel Niederösterreichs, str. 12.

⁷⁾ Spomenik XII. Ptice hrvatsko-srpske, str. 81.

⁸⁾ Plan. Vestnik, 1914, str. 20. Primeri tudi P. Bl. Hanf, l. c., str. 24.

⁹⁾ Hennicke, Handbuch des Vogelschutzes, str. 146.

¹⁰⁾ Naumannia 1854, str. 75.

¹¹⁾ J. f. O. 1853, str. 247.

prečno 39.2×31.1 mm, največji 43×29 mm in 38.4×32.4 mm, najmanjši 36.5×30.9 mm in 40×29 mm, ter tehta poprečno 1.469 g. 64 jajc P. Wendlandtove zbirke meri poprečno 39.2×31.4 mm in tehta 1.58 g. V svoji zbirki imam kupljeno gnezdo 4 jajc z dné 5. V. 1910 iz Laponije (Hatea). Pri valitvi pomaga tudi samec. V valilni dobi je grahasta sova zelo srčna. Krepko odganja sovražnika od gnezda in brani pozneje neustrašeno svoje mladiče.

V perju grahaste sove žive posebne vrste zajedalec; ravnolako v telesu: deloma v drobu, deloma v prsni in trebušni votlini. Podnevi ji nagajajo male ptice, pa vendar ne tako hudo kakor ponočnim sovam. Ker ni plašna, jo je kaj lahko dobiti na strel.

Grahasta sova koristi, ker pokonča neizmerno število polju in nasadom škodljivih mišjih vrst.

Ker pobere semtertje kako jrebico ali pa pograbi ptico pevko, jo imajo nekateri ljudje za zelo škodljivo. Pri tem pa ne pomislijo, da pokonča neizmerno število miši in da v slabo obljudenih deželah okoli severnega tečaja nima nekaj pokončane divjačine toliko narodno-gospodarskega pomena kakor pri nas. Njena koristnost prekaša na vsak način znatno narejeno škodo, zato jo smemo prištevati brez pomisleka med koristne ptice.

Koconoga sova, *nyctala tengmalmi* (Gm.)¹⁾.

Navadna imena. Slovensko: kocasti skovik (Freyer); hrvaško: sovica mrtvačka (Brusina); češko: sýc rousňák; poljsko: sowa mala, sowa pójdzka, sowa włochatka; rusko: kanjuk, syč ručnoj; nemško: Rauchfußkauz, kleiner Rauchfußkauz, Tengmalms-Kauz, der rauchfüssige Kauz, kleiner rauchfüssiger Kauz, langschwänziges Käuzchen, Katzenlocker (na Štajerskem); francosko: chouette Tengmalm; italijansko: civetta capogrosso; angleško: Tengmalms owl.

Znanstvene soznačnice: *Strix funerea*, Linné. *Strix dasypus*, Bechstein. *Strix funerea*, Nilsson. *Athene Tengmalmi*, Boie. *Noctua Tengmalmi*, Gould. *Ulula Tengmalmi*, Bonaparte. *Aegolius Tengmalmi*, Kaup. *Noctua Tengmalmi*, Lesson. *Nyctale pinetorum*, Brehm. *Nyctale abietum*, Brehm. *Nyctale planiceps*, Brehm. *Nyctale minor* Baedekeri, Brehm. *Syrnium funereum*, Heuglin. *Ulula funerea*, Schlegl. *Strix Tengmalmi*, Gmelin. *Strix Tengmalmi*, Temminck. *Strix Tengmalmi*, Naumann. *Nyctale Tengmalmi*, Keyserling in Blasius. *Nyctale Tengmalmi*, Reichenow. *Nyctale Tengmalmi*, pl. Homeyer. *Nyctale Tengmalmi*, pl. Riesenthal. *Nyctale Tengmalmi*, Bonaparte. *Strix noctua*, Tengmalm. *Strix passerina*, Pallas.

Keyserling-Blasius: Die Wirbeltiere Europa's, XXXII, šte. 47, str. 88, št. 20, in str. 143, šte. 47. — *Freyer*, str. 11, šte. 32. — *Jos. Hinterberger*: l. c., str. 19. — *Fritsch*, str. 63. — *Dr. A. Fritsch*, Die Vögel Böhmens. J. f. O. 1871, str. 185. — *Aug. Fried. Graf Marschall und Aug. v. Pelzeln*, Ornithologia Vindobonensis. Wien 1882,

¹⁾ Tengmalm je švedski ornitolog iz 18. stoletja. Radi doslednosti pridržim po Reichenowu ta naziv, dasiravno se imenuje v nedavno izšli „Neue Namenliste der Vögel Deutschlands. Unter Mitwirkung von E. Hesse zusammengestellt von A. Reichenow“, J. f. O. 1916, str. 325–371, koconoga sova znanstveno: *aegolius funereus*, Linné.

str. 29. — *Madarász*, Die Raubvögel Ungarns. Z. f. O. 1884, str. 260. — *Schulz*, str. 3, štev. 27. — *Ornis Carinthiae*, str. 42—43. — *Ornis balcanica*, II. zv., str. 102 do 103; III. zv., str. 572; IV. zv., str. 90. — *Naumann*, V. zv., str. 17—23. — *Gju-rašin*. Dio II., str. 130. — *Brehm*, V. zv., str. 173—175. — *Hennicke*, Die Raubvögel Mitteleuropas, str. 17—21. — *Reichenow*, str. 80. — *Hennicke*, str. 10. — *C. G. Friderich - A. Bau*: Naturgeschichte der deutschen Vögel etc., str. 364—365. — *Schäff*, str. 392. — *Rob. Eder*, I. c., str. 13—14. — *Dr. E. Klein*: Naši ptici itd., str. 90. — *K. Kněžourek*: Velký přírodopis ptáků. 1910. Díl I., str. 489—491. — *Ornis Romaniae*, str. 407—409. — *Jul. Michel*, Unser jagdbares Federwild. XXIII. Der Raufußkauz (*Nyctale tengmalmi* Gm.). Waidmannsheil 1913, str. 258. — *Hartert*, str. 996—998. — *F. Tischler*: Die Vögel der Provinz Ostpreußen, str. 191—192. — *Reichenow*, Die Vögel, I. zv., str. 431.

Rey, str. 58—59. — *Boxberger*: I. c., Z. f. O. u. O., XXIII. letn., str. 60—63. *Szielasko*: Die Bedeutung der Eischalenstruktur etc. J. f. O. 1913, str. 279—280. — *P. Wendlandt*: Über die Brutverhältnisse und Eiermaße itd., J. f. O. 1913, str. 419—421.

* * *

Očesni venec poln, bel in rjavo pikčast; šarenica rumena. Kljun rumenkast. Peruti 120—200 mm dolge, 3. letalno pero najdaljše. Rep zakrožen, ima 5—6 ozkih belih pasov in presega peruti za 20 mm. Noge in gorenja stran prstov gosto pernata tako, da se vidijo samo kremplji.

Po svoji vnanjosti je koconoga sova na prvi hip zelo slična čuku, vendar se razločuje od njega po vitkejši postavi, daljših letalnih in krmilnih peresih in po bolj volnato mehkem perju na nogah. Vsled izredno naščepirjenega perja je njena glava v razmerju z vitkim telesom ne navadno velika in nekoliko ploščata. Močno zakrivljeni svetlorumeni kljun meri v loku pičlih 24 mm, rumena vošččenica je nad okroglimi nosnicami napihnjena. Svetlo rumene oči obdaja poln venec gostega in tenko razčehljanega belega perja z rjavkastimi konci. Venčno perje lahko postavi koconoga sova pokonec tako, da se ji napravi nad vsakim očesom klobasa naščepirjenega perja, ki nas spominja na pernate čopke pri drugih sovah. Zunanje uho je zelo veliko, ušesni odprtini sta neenakomerno razviti, kakor to opazujemo tudi pri mali uharici.

Perje koconoge sove je izredno fino, mehko in rahlo, čukovo pa naprotno mnogo trše in krajše. Obrobek in notranji kot oči, nadalje lisa nad očmi in trak pri ušesih so črne barve. Zgoraj je perje rjavo z belimi štrkotinami, spodaj pa belo s svetlorjavimi lisami. Pri medlorjavih letalnih in krmilnih peresih je kosmača posuta z okroglimi in paroma ležečimi belimi pegami. Mladice so skoraj popolnoma temnorjave, samo letalna in repna peresa imajo belolisaste pasove.

Koconoga sova je dolga 250—270 mm, njene peruti merijo 170 mm. Prva tri letalna peresa so zožena, 3. in 4. sta pa najdaljši. Rep je 95 mm dolg in ima 5—6 ozkih belih pasov na temnem dnu brez fine poprečne risbe.

Za koconogo sovo je značilno gosto kocasto in rjavobelo perje na nogah in na gorenji strani prstov; vidijo se samo kremplji. Noge so

majhne, toda krepke. Rumenkasti prsti so spodaj bradavičasti. Močno zakrivljeni in kakor igle ostri kremplji so rožene barve, na koncu pa črni. Krak meri 24—30 mm,

	prst brez kremplja	krempelj v loku	krempelj v tetivi
zunanji prst	14—16 mm	9—11 mm	6—7 mm
srednji prst	20—22 mm	11—16 mm	9—11·5 mm
znotranji prst	15—18 mm	12—16 mm	9—11 mm
zadnji prst	10—11 mm	10—11 mm	6—7 mm

Naslikana noga (tab. 3., sl. 2) je neke pozimi 1903 na Švedskem ustreljene samice.

Imed geografičnih premen omenim samo *nyctala richardsoni*, Bonaparte, iz arktične Amerike in *nyctala acadica*, Gmelin, iz Združenih držav severne Amerike.

Domovina koconoge sove je vzhodni del severne Amerike, Skandinavija, zlasti Laponija in severna Rusija približno od 68° dalje proti jugu do Pirenejev in Alp. V Aziji je razširjena južno do Himalaje. V pokrajinah ob Vzhodnem morju je v črnem lesu stalna ptica. Redka je v Švici²⁾ in v Nemčiji. Tudi na Britanskih otokih se prikaže le posamič, vendar ondi ne gnezdi.

Na Avstro-Ogrskem so jo opazovali skoraj v vseh kronovinah kot stalno gnezdilko, nikjer pa ne ravno pogosto. Na Češkem živi v Krkonoših, Šumavi, v Izerskih gorah, v Jesenikih itd., ponekod tudi gnezdi³⁾. Še redkejša je na Moravskem⁴⁾ in v avstrijski Šleziji⁵⁾. V Galiciji je omejena na Karpate⁶⁾, za Gorenje-Avstrijsko in Solnograško jo navaja V. vit. pl. Tschusi med pticami, ki žive v goratem gozdovju skupaj z malim skovikom⁷⁾. Na Predarlskem in Tirolskem je redka prezimovalka⁸⁾, na Koroškem je pa precej pogosta gnezdilka in prezimovalka, enako na Nižje Avstrijskem. Na Štajerskem je stalna ptica in v severnem goratem delu veliko pogostejša kakor na spodnjem Štajerskem⁹⁾.

²⁾ J. f. O. 1879, str. 360.

³⁾ O. J. 1890, str. 27; 1891, str. 71, 94; 1894, str. 33 in 256; 1897, str. 147. J. f. O. 1899, str. 197; 1900, str. 415.

⁴⁾ Josef Tálský, Beitrag zur Ornithologie Mährens. M. O. V. W. 1879, str. 78. — Die Raubvögel Mährens. Z. f. O. 1885, str. 90. O. J. 1897, str. 192; 1899, str. 159; 1901, str. 192, in 1905, 193.

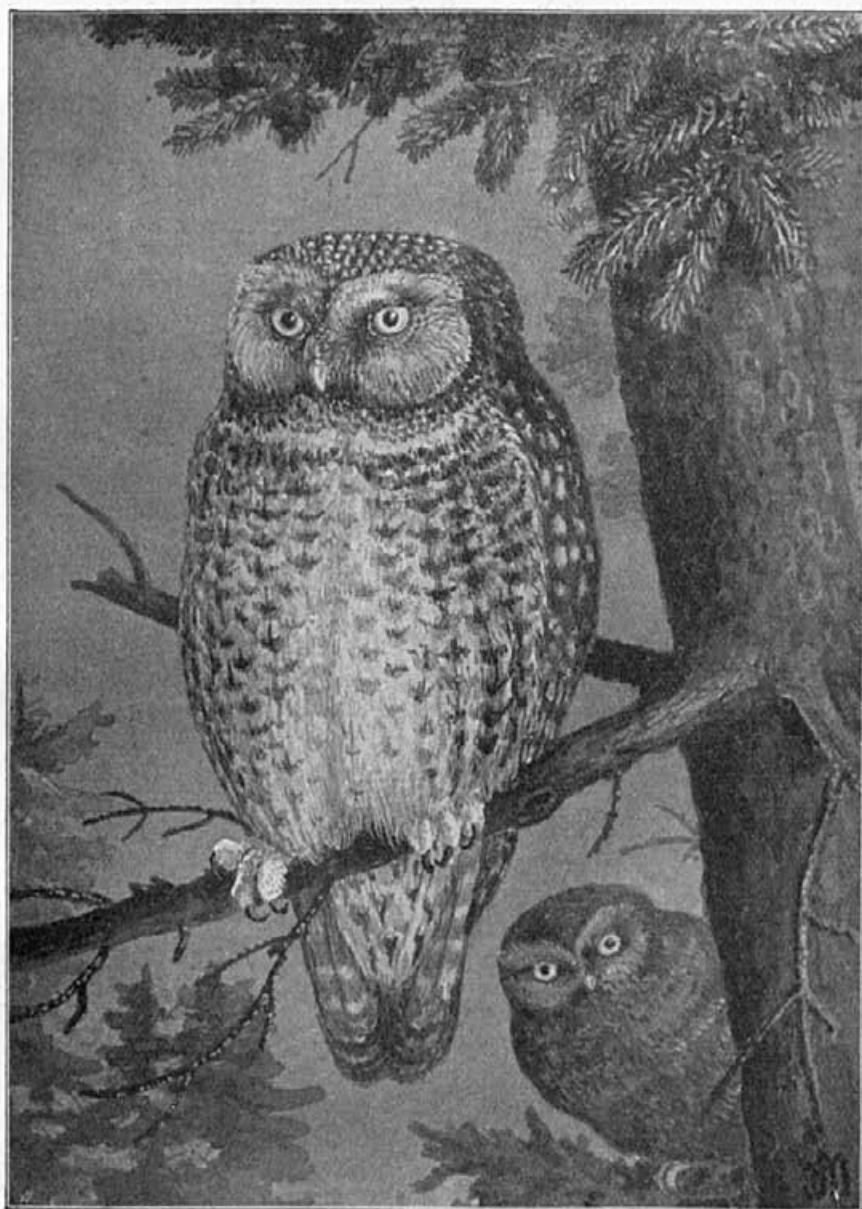
⁵⁾ E. C. F. Rzehak, Die Raubvögel Österr.-Schlesiens. M. O. V. W. 1892, str. 77; 1891, str. 292. O. J. 1898, str. 212.

⁶⁾ J. f. O. 1897, str. 441—442.

⁷⁾ V. R. v. Tschusi zu Schmidhoffen: Die Vögel Salzburgs, str. 13—14, in: Übersicht der Vögel Oberösterreichs und Salzburgs, str. 12.

⁸⁾ A. Bonomi, M. O. V. W. 1883, str. 171. O. J. 1893, str. 237; 1896, str. 185. Dalla Torre u. Fr. Anzinger: Die Vögel von Tirol und Vorarlberg. M. O. V. W. 1897, str. 113—114.

⁹⁾ Mitt. d. naturw. Ver. f. Steierm. II. Heft 1863, str. 66—67; 1882, str. 18—19.

Jul. Michel pinx. — Waldmannsheil 1913.

Koconoga sova, nyetala tengmalmi (Gm.).

Na Kranjskem je po Schulzu zelo redka in gnezdi na Gorenjskem. V svojem poznejšem spisu¹⁰⁾ omenja nekega samca, ki ga je, kakor je razvidno iz njegovih zapiskov, dobil 26. febr. 1891 iz Travnika pri Rakeku. Deželni muzej ima 3 koconoge sove in sicer: ptico brez vsake druge navedbe; potem ♂ z Mokrea na jugu Ljubljanskega barja, ki ga je prinesel neki posestnik dne 30. I. 1883 živega v muzej¹¹⁾; slednjič ♂ z dne 2. III. 1895, neznano odkod.

V Dalmaciji je po Kolombatoviću zelo redka¹²⁾. Na Hrvaškem je po Gjurašinu redkejša kakor čuk in imajo v Narodnem muzeju samo 1 ptico iz Zagreba (?) brez vsake druge navedbe¹³⁾. V Bosni in Hercegovini gnezdi. V sarajevskem muzeju so namreč 3 koconoge sove, med njimi ♀ s 3 mladiči na gnezdu, ki so ga našli 13. V. 1890 na Romanji (gozd Šipovice)¹⁴⁾. Dr. K. Parrot navaja med sovami v okupacijskem ozemlju tudi to vrsto¹⁵⁾. Na Ogrskem, kjer so našli njene ostanke še izza diluvijalne dobe, živi in gnezdi v severnem in severnovzhodnem gorovju deže¹⁶⁾, za Sedmograško pa gnezditve koconoge sove še ni popolnoma zanesljivo dognana¹⁷⁾.

V Črni gori je menda zelo redka, za Grško pa dvomljiva. Za okolico Soluna in ob Vardarju v grški Macedoniji jo Frivaldszky navede med zanimivimi ptičjimi vrstami¹⁸⁾. V Bolgariji in Dobrudži¹⁹⁾ je tudi precej redka gnezdilka; taisto velja za Rumunijo. Okoli Carigrada in v Mali Aziji se prikaže samo ob selitvi²⁰⁾. V Italiji, kjer je večidel zelo redka, je pogostejša v severnih pokrajinah²¹⁾.

Treba je še temeljitih raziskavanj in smotrenega dela, ki nam bo pokazalo, da je koconoga sova v naših južnih deželah veliko pogostejša, kakor smo dosedaj mislili.

Koconoga sova biva v gozdih, posebno v gorovju, na severu tudi v ravnini. Podnevi ždi in se skriva v gostem drevju, pa tudi v temnem grmovju blizu tal ali v gostih vrhah igličevja. Le izjemoma, zlasti ob hudem mrazu, pride bliže poslopij. Črni les ji je ljubši kakor listniki, posebno v gorovju. Jeseni in spomladi zapusti svoja poletna bivališča in

¹⁰⁾ Verzeichnis der in Krain beobachteten Vögel vom Jahre 1890--1895. M. O. V. W. 1895, str. 83.

¹¹⁾ Ornith. 1885, str. 275.

¹²⁾ I. Jahresber. (1882) itd., str. 39; Aquila 1903, str. 85.

¹³⁾ Glasnik Hrv. nar. društva 1902, str. 56.

¹⁴⁾ Die Vogelsammlung itd., str. 17.

¹⁵⁾ O. M. Sch. 1898, str. 322. M. O. V. W. 1887, str. 77.

¹⁶⁾ Aquila 1905, str. 347.; 1912, str. 275, 302, 306; 1914, str. 90 in 92.

¹⁷⁾ J. v. Csátó: Verbreitung und Lebensweise d. Nachtraubvögel in Siebenbürgen. M. O. V. W. 1893, str. 18, št. 3.

¹⁸⁾ Aquila 1902, str. 208.

¹⁹⁾ Aquila 1909, str. 175.

²⁰⁾ J. f. O. 1908, str. 564.

²¹⁾ E. Arrigoni Degli Oddi: Manuale di ornitologia italiana, str. 101 do 102 (posebnega dela).

se klati okoli. Tačas jo opazujemo pogosteje kakor druge letne čase v ravninah in sicer skoraj vedno posamič; le včasih se prikaže v večjih množinah. Selitev se vrši marca, aprila in oktobra.

* * *

Koconoga sova je miroljubne narave ter manj divja kakor čuk. Dan prespi in postane šele zvečer živahna, dasiravno lovi včasih tudi podnevi, zlasti na severu. Če jo podnevi prepodimo, ne leti daleč, vendar zelo spretno skozi vejevje in druge ovire. Leti lahko in rahlo, ker ima široka in dolga letalna peresa. Ta sova je zelo potrpežljiva, se da lahko in kmalu udomačiti, tudi če si staro dobil²²⁾. Kraja, ki si ga je izbrala, ne zapusti brez kakega posebnega vzroka in se tudi rada ne skuja.

Njen glas je podoben glasu čuka; za nežnim „kev kev“ pride še milejši, zategnjeni „kuuk kuuk kuuk“. Ob zori in v mraku se glasi „va va va“, ki je podoben pasjemu lajanju iz daljave ter se zdi, da slišimo smrdokavro²³⁾.

Hrani se z raznovrstnimi mišmi, lemingi, rovkami, netopirji in hrošči; lovi pa tudi manjše ptice. Preobilen živež spravi za slabše čase. Preden razkosa uplenjene ptice, jih skoraj popolnoma oskube; tudi miši požira le v koscih. Če ji v kletki pridružimo druge manjše ptice, jih kmalu raztrga in požre.

Gnezdo je navadno v duplih, posebno v zapuščenih gnezdih črne žolne, pa tudi ostalih žoln in drugih ptičjih vrst. Nikoli pa ne naredi gnezda v poslopjih, redko po votlinah, v skalovju, še redkeje prosto na vejah igličevja. Navadno trdijo prirodoslovci, da gnezdi koconoga sova aprila in maja, drugi zopet, da je njena gnezdilna doba od srede aprila do srede maja. Seidensacher trdi za naše južne kraje nasprotno, da začne samica valiti že meseca marca, ker je dobil iz celjske okolice dne 4. V. 1863 dva popolnoma godna mladiča²⁴⁾.

Samica znese 4—6, redkokdaj 7 ali celo 10 (v lemingovih letih) jajc, ki jih izvali v 16 dneh. Jajca so čisto bela, medlega bleska, močno okroglasta, pogosto špičasta; izpihana so proti luči bledormenkasta. Lupina je 0·21—0·22 mm debela. Jajca te vrste so tako močno podobna jajcem malega skovika, da so pripisovali gnezdo 3 svežih jajc, ki ga je bil našel Seidensacher dne 16. IV. 1862 v hrastovem deblu pri Celju²⁵⁾, dolgo časa malemu skoviku in šele pozneje so dognali, da so to jajca koconoge sove²⁶⁾. V svoji zbirki hranim kupljeno gnezdo 4 jajc z

²²⁾ Dr. F. Helm: Der Rauhfußkauz in der Gefangenschaft. O. M. Sch. 1896, str. 75—77.

²³⁾ O. J. 1911, str. 169.

²⁴⁾ Beobachtungen in der Vogelwelt, gemacht in der Umgegend von Cilli in Steiermark im Jahre 1863. Verh. d. zool.-bot. Gesellsch. 1864, str. 89.

²⁵⁾ Verh. d. zool.-bot. Gesellsch. 1862, str. 790—91.

²⁶⁾ O. Reiser: Über die Eier vom Sperlingskauz. Carine (Glaucidium) passerina (L.). O. M. B. 1901, str. 177—181.

dne 1. VI. 1907 iz Laponije (Anikjok). Poprečna mera 107 jajc (47 Göbel, 41 Rey, 13 Palmén, 6 Jourdain) znaša po Jourdainu 32.55×26.41 mm; 100 jajc iz Skandinavije, ki jih je izmeril Ottosen, pa 32.3×26.3 mm; največji teh 207 jajc sti merili 36.5×27.5 mm in 32.5×28.5 mm, najmanjši 29×25 mm in 31.5×23.6 mm. Wendlandt je izmeril 57 jajc, večinoma iz Laponije, ki so merila poprečno 33.2×27.1 mm, tehtala pa poprečno 0.94 g.

Najopasnejši sovražnik koonoge sove je človek, ki jo nepremišljeno preganja in pobija. Tudi manjše ptice jo strastno napadajo, če jo podnevi zalotijo. Včasih jih tudi od lakote mnogo pogine²⁷⁾. V koži, perju in drobovju živi precej neprijetnih zajedalcev; poznamo jih dozdaj 5 vrst.

Sicer ni plašna, vendar jo je težko dobiti na muho. Lovci jih postrele največ, kadar preže na kljunače. Ptičarji jih love v žimnice in na limanice. Privabimo jo tudi lahko, če oponašamo njen glas.

Ker so glavna hrana koonoge sove vsakovrstne miši, četudi rovk, netopirjev, manjših ptic in večjih žuželk, poleti celo polžev ne zametuje, jo moramo prištevati koristnim vrstam. Ptičarji jo uporabljajo tudi za lov malih ptic.

Iz hrane koonoge sove lahko posnamemo, da o kaki škodi, ki bi jo povzročala, sploh ne more biti govora, posebno pa pri nas v južnih deželah ne, kjer nikakor ne živi v znatnem številu, in zato jo moramo lovci, ki se ponašamo, da smo ljubitelji narave, še posebno ščititi.

(Dalje prih.)

Slovstvo.

Referati.

A. Penck, Die österreichische Alpengrenze. Mit einer Karte. 8°, 79 S. Stuttgart, Engelhorn, 1916.

In den letzten Jahren ist in Italien lauter denn je der Ruf nach „Befreiung“ der Stammesangehörigen in Österreich laut geworden. Indem Italien nach Volksgrenzen strebt, hat es keine Bedenken Angehörige anderer Nationen einzuschließen, um im Norden eine natürliche Begrenzung zu erlangen. In Italien findet man auf Schulkarten nicht selten neben der politischen Grenze Italiens die natürliche eingezeichnet. Als solche wird auf dem Festlande die Hauptwasserscheide der Alpen, welche die Zuflüsse des adriatischen Meeres umrahmt, angesehen. Darnach erscheinen zu Italien gewiesen die südliche Schweiz, Tirol südlich des Brenners, Görz, Triest, Istrien und Teile von Krain. Als Stellen, wo die natürlichen Grenzen Italiens ans Meer stossen, gelten Nizza und Fiume.

Gegenüber dieser Auffassung erhebt seine Stimme der als Fachmann in hohem Rufe stehende Professor der Geographie an der Universität dermalen in Berlin, früher in Wien, Dr. A. Penck, und beleuchtet sie in der unter obigem Titel erschienenen Studie vom geographischen, vom historischen, vom nationalen und vom wirtschaftlichen Standpunkte Österreichs sowie des verbündeten Deutschland.

²⁷⁾ O. M. Sch. 1:88, str. 246.

Penck betont vor allem, daß der Hauptkamm und die Hauptwasserscheide der Alpen nicht Staatsgrenze und nicht Volksgrenze sind und es auch im Laufe der geschichtlichen Entwicklung nicht waren.

Wer nach Italien reist, begrüßt Italien nicht auf dem Alpenkamm. Erst viel südlicher kommt er aus der Natur Mitteleuropas mit Buchen- und Nadelwald, mit Feld und Wiese; erst am Gardasee begegnet man dem Ölbaum und kommt ins Land der Zitronen. Der Alpenkamm ist auch nicht durchaus Völkergrenze und ist kaum zu $\frac{3}{7}$ seiner Erstreckung Staatengrenze geworden. Die Alpen besitzen vielfach Pässe und diese verbinden beide Seiten des Gebirges. Es entwickelten sich daher Gebirgsländer und Gebirgsstaaten im Gegensatz zu den angrenzenden ebenen Vorländern und Ebenenstaaten, und zwar ohne Rücksicht darauf, ob sie von einem oder mehreren Völkern bewohnt werden (Schweiz etc.). Die Lebensweise der Gebirgler ist eine andere als die der Ebenenbewohner und einigt sie.

Nicht der Brenner ist eine naturgemäße Grenze Tirols, beiderseits desselben bestehen die gleichen Verhältnisse. Desgleichen am weit offenen Reschenscheideck. Noch weniger kann man begreifen, daß am Toblacher Felde eine geographische Grenze Italiens durchlaufen soll. Die natürliche Grenze Tirols liegt vielmehr am Rande des Gebirges gegen die Poebene. Es hängt dies mit der jüngsten geologischen Geschichte des Landes eng zusammen. Die Gletscher der Eiszeit endeten zum Teil am Saume der Alpentäler, welche übertieft und zu breiten Furchen gemacht wurden. An der Stirne setzten sie gewaltige Moränen ab, welche wie Dämme Seen stauten. Endete der Gletscher im Tal, so blieb das weiter abwärts gelegene Talstück eng und tief. Solche Talengen hinderten besonders in früheren Zeiten den Verkehr durch das auf und ab des Pfades oft in schwindelnder Höhe über dem Flusse weit mehr, als der Brenner. Der Gardasee z. B. sperrt den Ausgang völlig. Erst in neuerer Zeit sind die Talengen der Etsch und der Brenta durchschient worden. Die Engpässe und Seen bilden natürliche Scheiden und können Staatsgrenze sein. Die Schweiz ist ein Staat, welcher sich zu beiden Seiten des Hauptkammes der Alpen erstreckt und im Süden bis zu den Oberitalienischen Seen, im Norden bis zum Juragebirge reicht. In gleicher Weise reicht Tirol im Süden bis zur Poebene, im Norden bis zu den Kalkalpen. Leider hat es Österreich seinerzeit versäumt, die Umgrenzung bis zu den Talengen konsequent durchzuführen bis zu den Tälern von Comelico, Auronzo, Canal di Ferro und weiter im Osten bis zum Natisone; alsdann hätten die Hauptbahnen bei Toblach und im Isonzotale bessern Grenzschutz als sie ihn gegenwärtig haben.

Im Gebiete von Görz und Krain bildet die Sočagruppe der Julischen Alpen ein mächtiges, schwer übersteigbares Gebirge. Der Steilabfall gegen den Isonzo wird von Sueß und von Böhm als Grenze dieser Alpengruppe aufgefaßt. Das vorgelagerte Gebiet von Idria in welchem der Sockel der Triaskalke der julischen Alpen zutage tritt, entwässert teils zur Save, teils zum Isonzo. Die adriatische Wasserscheide geht schräg hindurch. Eine scharfe Grenze ist nicht zu ziehen. Weiter im Süden lagern die Plateaumassen des Ternovaner und Birnbaumerwaldes. Da wo sie zum Wippachtale steil abfallen, liegt nach Krebs, dem sich Penck anschließt, die Alpengrenze. Zwischen dem Birnbaumerwald mit dem Nanos und dem Gebiet des Krainer Schneeberges liegt eine tiefe und breite Einsenkung, welche Penck die adriatische Pforte nennt. In ihr überschreiten die Reichsstraße und die Eisenbahn den Karst, um aus dem Donaugebiet zur Adria zu führen. In alter Zeit schon wurde die höher gelegene Einsattlung zwischen dem Ternovaner und dem Birnbaumerwald zum Übergang benützt; das ist die julische

Pforte, heute wird sie wenig beansprucht. Die Alpengrenze setzt sich über die adriatische Pforte fort. Wegen der Unwegsamkeit der Vorlage bei Idria führen die Hauptwege aus Italien um die julischen Alpen herum: im Norden durch das Kanaltal und den Predil, im Süden durch die julische und die adriatische Pforte. Erst in neuester Zeit ist ein Hauptverkehrsweg durch ihre Mitte geführt worden, die Eisenbahn von Villach nach Triest.

Die Grafschaft Görz gestaltete sich an einer beherrschenden Stelle. Sie bildet den Schlüssel für das Isonzotal und das zu den genannten Pforten führende Wippachtal. Als die Grafschaft zu Österreich kam, da wurde das obere Talgebiet der Idria, da es bequemer über niedere Pässe von Krain her als aus dem Isonzo- und dem Wippachtal erreicht wird, zu Krain geschlagen, desgleichen die Gegend von Adelsberg. Vielfach wechselten im Laufe der geschichtlichen Entwicklung die Grenzen von Görz, aber der Kamm der julischen Alpen spielte bei den Grenzziehungen eine geringe Rolle, desgleichen die Wasserscheide bei Idria und an der adriatischen Pforte. Nur die Landesgrenze von Görz, Krain und Kärnten knüpft sich an den Kamm.

Schwieriger als anderswo ist die Wasserscheide am Karste zu erkennen. Die Karstflüsse verlaufen vielfach unterirdisch und durchbrechen in Höhlen höheres Terrain. Der Sattelpunkt der adriatischen Pforte nördlich von Adelsberg liegt nicht auf der Wasserscheide. Die italienischen Geographen verlegen die natürliche Grenze Italiens auf den Sattelpunkt, entgegen ihrem Prinzip der Wasserscheidengrenze

Wie der Hauptkamm der Julischen Alpen keine politische Grenze erster Ordnung geworden, so ist er auch keine Völkergrenze. Zu beiden Seiten wohnen Slowenen. Erst in der Ebene Friauls ist die romanische Bevölkerung angesiedelt. Sie redet friaulisch schreibt italienisch. Der große Unterschied liegt wie in Südtirol zwischen dem Gebirge und der Ebene. Italien müsste, wenn es sich bis an die adriatische Wasserscheide erstrecken möchte, in eine fremde Landesnatur greifen und fremde Völkerschaften in seine Grenzen einschließen.

Es ist eine geographische Notwendigkeit, daß sich Österreich den Weg vom Binnenlande durch die Adriatische Pforte zum Meere sicherte. Das geschah vor 550 Jahren. Als Venedigs Macht 1797 zu Ende gieng, da rückte Triest an die erste Stelle unter den Häfen der Adria, denn es ist der Hafen an der adriatischen Pforte. Die Grafschaft Görz hat für Österreich großen Wert, denn sie bildet die zweite Zufahrtstraße nach Triest.

Wenn die adriatische Wasserscheide die natürliche Grenze Italiens ist, so müssten fremde Völker zu Italien kommen, (Deutsche am Brenner, Slowenen im Isonzogegebiet) und zu einer Irredenta in Italien Anlaß geben. Will aber Italien nur Italiener einschließen, so kann es sich nicht bis zur Wasserscheide ausdehnen.

Keine von diesen beiden Auffassungen ist nach Penck die richtige. Staaten werden nicht von einem Grenzverlauf längs Wasserscheiden oder Flüssen bestimmt, sondern durch ihren Inhalt, und dieser ist nicht bloß durch ein Volk gegeben. Österreich ist ein durch die Natur zusammengehaltener Staat, welcher sich um seinen Mittelpunkt Wien gruppiert und braucht Naturgrenzen. Die heutige Alpengrenze Österreichs folgt vielfach einer Naturgrenze. In Südtirol bauen sich die Alpen weiter nach Süden vor als sonst und schaffen Raum für ein inneralpines, zu Österreich und nicht zu Italien gehöriges Land. Triest hat sich vor 500 Jahren freiwillig an Österreich angeschlossen. Deutschland kann nicht zugeben, daß dieser Hafen Österreich entrissen wird. „Nur dann ist Deutschland stark, wenn es im Verein mit dem verbündeten Österreich sich quer erstreckt durch das mittlere Europa von den nördlichen Meeren bis zum Mittelmeer“. Die Sicherung der Tauernbahn im

Isonzotal verlangt, daß nicht, wie gegenwärtig, der Judriobach Grenzfluß sei, sondern der weiter westlich vorbei führende Natisone. Der Besitz von Görz ist unerläßlich für Österreich, wenn es Triest sicher ausnützen will. Der Schutz der Zufahrt von Triest erheischt ferner den dauernden Besitz des Isonzodeltas bis über Grado hinaus. Triest braucht die Bucht von Monfalcone („Neuenmarkt“) sowie die Süßwasserquelle des Timavo. Soll übrigens Triest das werden, wozu es durch die Größe des Hinterlandes bestimmt ist: ein Hafen ersten Ranges — „so muß das korrupte Italienertum aus ihm entfernt werden.“

F. S.

Zapiski.

Dalmatinova biblija in katoliški duhovniki. Dr. Josip Gruden pripomni v članku „K drugemu slovenskemu prevodu sv. pisma“ (Carniola N. v. VII. 1916. zv. 2. str. 93), kako so se okoriščali duhovniki po reformacijski dobi z Dalmatinovo biblijo in s Kreljevim prevodom Spangenbergove postile. Da so smeli rabiti protestantovsko sv. pismo, so si morali izprositi dovoljenje škofijskega ordinariata. Zanimivo je, kako se taka dva prosilca magister Jakob Terpin in Andrej Tome — oba kapelana v Šmartinu pred Kranjem — v svoji vlogi dne 24. malega srpana 1679 sklicujeta na uboštvo slovenskega jezika, ki se ne morejo z njim čestokrat izraziti izreki sv. pisma v propovedih (Lingua nostra Slaunonica adeo sterilis est, ut sæpe sacræ Scripturæ textus occurrentes in concionibus, eâdem exprimere iuxta sensum non valemus), zato prosita, naj se jima dovoli raba biblije. Škofijstvo je uslišalo njuno prošnjo in jima dovolilo porabo za eno leto izza dneva odloka. — V enaki stvari se je obrnil na ordinariat radovljiški kapelan Gregor Tettinger dne 29. vinotoka 1686. Prosil je dovolila, da bi smel čitati slovensko biblijo in tri druge knjige „slovenska postila“ zvane (petit licentiam Biblia Slaunonica legendi, et alios tres Postilla Slaunonica nuncupatos). Tudi tej prošnji je škofijstvo ugodilo za eno leto, toda z opomnjo, da se bralec ne sme predrzno zanašati na besedilo slovenske biblije, nego naj ga primerja s slovilom katoliškega latinskega sv. pisma; one tri knjižice slovenska postila zvane sme prečitati samo enkrat; prečitane naj po preteku enega leta pošlje ordinariatu in mu jih izroči v hrambo (Licentiam petitam Biblia Slaunonica legendi ita, ne eorumdem textui sine collatione Catholici temere credat, per annum duraturam autoritate a sede apostolica sub dato 20. Januarij 1684 ad quinquennium Nobis concessa supplicanti hocce Decreto concedimus, ac impartimur, qui etiam poterit alios tres libellos Postilla Slaunonica nuncupatos semel t'm perlegere, et demum perlectos post annum Offo nro submittere, et deponere sciet. Ex offo Labaci 29. oct. 1686). Škof. arh. Vis. prot.

I. Vrhovnik.

O Kastelčevem prevodu sv. pisma omenja dr. Josip Gruden v monografiji „K drugemu slovenskemu prevodu sv. pisma“ (Carniola n. v. VII. 1916. zv. 2. str. 94.), da je bil izdelan okoli leta 1686.; ta prevod sv. pisma stare in nove zaveze je ostal zaradi neugodnih tiskarskih razmer v rokopisu in se slednjč izgubil. — Ko je bil navel Valvasor (VI.

str. 360) natisnjena dela Matija Kasteleca, je postavil na prvo mesto seznama ne še natisnjenih rokopisov imenovanega pisatelja njegovo: *Simplex Translatio Sacrorum Bibliorum Veteris et Novi Testamenti, secundum articulos, in tribus Tomis.* — Po Valvasorju je posnel o. Marko Pohlin v *Bibl. Carn.* str. 13 naslov tega nenatisnjenega dela Kastelčevega in pripomni!: Ubi lateat: vel num perieret, nusquam potui pervestigare. — Del tega rokopisa je našel slučajno Janko Pukmeister Vijanski. V počitnicah je potoval po Spodnjem Štajerskem in priobčil par doživljajev s potovanja v Zgodnji Danici X. dne 27. velikega srpana 1857 l. 35. str. 141 v dopisu „Iz Velenja na Štirnskem“. Tamkaj stoji: Na popotvanji sim dospel v Pšece, blizo Brežic. V ondešnjim gradu sim našel pri baronu Moscon-u star slovensk rokopis, ki me je zelo mikal. Pogledal sim ga nekaj malo in našel sim, da je pismo noviga zakona. Naslov mu je: „Catolis'ku popissovanie svetiga pisma noviga testamenta. Popissan od Matthia Cas'telza Canonica v' Novim Mestu 1680“. Prašal sim mladiga gosp. barona, ali proda to knjigo, in je djal, de. Ako bi toraj kdo ta rokopis hotel kupiti, naj se do gosp. barona oberne. — Baron rokopisa ni prodal, nego ga je podaril Slovenski Matici. V Vavrúovem poročilu o Matici knjižnici (Narodni koledar in letopis Matice slov. za leto 1867. str. 49) se nahaja po naštetih drugih rokopisih naslednja vest: Gosp. baron Alfred Moškon je poklonil Matici 29. maja 1864: Dva zvezka (II., VI.) sv. pisma po prestavi Matija Kasteleca, kanonika v Novem mestu 1680. — Profesorju Maksu Pleteršniku gre zasluga, da je prišel dragoceni rokopis iz pišeškega grada v Matično shrambo. — Tedanji tajnik „Slov. Matice“ Fran Levstik se je razveselil te imenitne pridobitve in jo omenil v „Ljublj. Zvonu“ I. 1881 v kritiki pl. Kleinmayrove „Zgodovine slov. slovstva“ (str. 700) in v istem letniku „Lj. Zv.“ obširneje v razpravi o P. Xaveriju a S. Ignatio (str. 784). Levstik je ugotovil, da je bilo Kastelčevo sv. pismo celokupno, ne samo izvadek iz njega, kakor je sklepal Čop (Šafařík's *Gesch. der südslaw. Literatur* I. str. 126), navajajoč to rokopisno delo po Valvasorju in o. Marku Pohlinu, iz besed „secundum articulos“. Kastelec je prevel vse sv. pismo. Levstik piše, da je prevod iz leta 1680. Kastelčev svetopisemski rokopis je imela nekdanj knjižnica bosih avguštincev na Ajdovščini v Ljubljani, kar je razvidno z lističa prilepljenega na prvo stran v koženico zvezanega rokopisa, kjer stoji natisnjena naslednja pripomnja: *Est Conventus F. F. Eremit. Discale. S. P. Augustini ad S. Josephum. Labaci.* Levstik meni, da so vtegnili baš avguštinci omisliti vezavo Kastelčevemu četrtinskemu rokopisu. Pohlina je ostro zavrnil: Kdo verjame, da bi Marko ne bil ničesar znal o Kastelčevem sv. pismu, ki se je hranilo v knjižnici njega samostana? — Da hrani Slovenska Matica v svoji knjižnici 2 zvezka Kastelčevega sv. pisma, je potrdil Josip Marn v *Jezičniku* XXI. 1883 str. 37., kjer citira iz njega Luk. VI. 41. 42. in Rim. XIII. 11—14. I. Vrhovnik.